

หลักสูตรการครุศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพและท้องถิ่น (พ.ศ. 2456-2488)

พัฒนาการของการครุศึกษาในช่วง พ.ศ. 2456-2488

ในปี พ.ศ. 2456 กระทรวงธรรมการได้กราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเปิดโรงเรียนซึ่งเคยมีชื่อว่าโรงเรียนหัตถกรรมราชบุรณะแต่ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานนามว่า "โรงเรียนเพาะช่าง" โรงเรียนเพาะช่างนี้มีความมุ่งหมายข้อหนึ่งใน 7 ข้อคือ ฝึกหัดครูสำหรับสอนการวาดเขียนและการช่างในโรงเรียนประถมและมัธยมต่าง ๆ ตามหลักสูตรหลวงฝ่ายสามัญศึกษา ซึ่งมีการบรรจุวิชาเพาะปลูก วิชาการค้าขาย และวิชาการฝีมือแทรกเข้าในวิชาสามัญ ตั้งแต่ชั้นประโยคมูลตลอดจนประโยคมัธยมในปี พ.ศ. 2454 เป็นต้นมา ทำให้กระทรวงธรรมการต้องการฝึกหัดครูสำหรับสอนวิชาเหล่านี้ โดยในส่วนวิชาการฝีมือกระทรวงธรรมการดำริจะจัดโรงเรียนช่างให้เป็นที่ฝึกหัดครูสำหรับสอนการฝีมือด้วย จึงโอน "สโมสรวง" พร้อมทั้งโรงงานและเครื่องมือต่าง ๆ มาจากสำนักคณาจารย์สมาคมและเปลี่ยนเรียกชื่อเป็น "โรงเรียนหัตถกรรมราชบุรณะ" แล้วจึงเป็นโรงเรียนเพาะช่างในที่สุด นักเรียนในโรงเรียนเพาะช่างจำแนกเป็น 2 ประเภทคือ นักเรียนอาจารย์ช่างและนักเรียนช่าง นักเรียนอาจารย์ช่างฝึกหัดศิลปหัตถกรรม สำหรับออกไปเป็นครูสอนการวาดเขียนและการหัตถกรรมในโรงเรียนสามัญต่าง ๆ ถ้าสอบไล่ได้อย่างสูงได้ประกาศนียบัตรครูประถม ถ้าสอบไล่ได้เพียงอย่างสามัญได้ประกาศนียบัตรครูมูล นักเรียนอาจารย์แผนกช่างนี้เข้าอยู่ในระเบียบและข้อบังคับของโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ทุกประการ นักเรียนอาจารย์ช่างต้องมีความรู้วิชาสามัญเพียงจบมัธยมตอนกลาง หรือสอบไล่วิชาขั้นต้นของโรงเรียนอาจารย์ได้แล้ว (ระเบียบการโรงเรียนเพาะช่าง ม.ป.ป.9-12, 15-16)

การศึกษาแพร่หลาย โรงเรียนและนักเรียนเพิ่มขึ้น จึงต้องขยายการฝึกหัดครูให้ได้ครูมากขึ้น จัดให้มีชั้นเตรียมในโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์และรับนักเรียนเฉลยศักดิ์เรียนโรงเรียนอาจารย์ นักเรียนโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์นี้ได้รับการผ่อนผันการเกณฑ์เข้ารับราชการทหารในระหว่างเวลาที่เบียดเบียนอยู่ และเพิ่มหลักสูตรสตรีสำหรับโรงเรียนชั้น โรงเรียนฝึกหัดครูหญิงแห่งแรกตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2456 ที่โรงเรียนเบ็ญจมราชาลัย เป็นโรงเรียนประจำรับนักเรียนหญิงจากหัวเมืองมาเข้าเรียน เพื่อจะได้ออกไปเป็นครูสอนตามหัวเมือง สอนตามหลักสูตรประโยคครูมูล และประโยคครูประถม ส่วนโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เปลี่ยนชื่อเป็น "โรงเรียนฝึกหัดครู" ตามคำสั่งของกระทรวงธรรมการ โดยให้เหตุผลว่าคำว่า "อาจารย์" ตรงกับคำในภาษาอังกฤษ

ว่า "โปรเฟสเซอร์" หรือ "ติวเตอร์" หมายถึง ผู้ที่ทำการสอนวิชาเฉพาะอย่าง และคำว่า "ครู" ตรงกับคำว่า "ทีชเชอร์" ในภาษาอังกฤษ หมายถึงผู้สอนนักเรียนตามชั้นต่าง ๆ (วิทยากร 14, 7 พ.ศ. 2456-2457: 1323) และรวมเข้าเป็นแผนกหนึ่งของโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่การทำงานยังคงอยู่ในบังคับบัญชาของกระทรวงธรรมการตามเดิม มีระเบียบเฉพาะโรงเรียนฝึกหัดครูที่นำเสนอใจดังนี้

นักเรียนครูมีประเภทต่างกันคือ

ก. นิสิต คือนักเรียนมีความรู้ขั้นมัธยมสูงตามหลักสูตรกรมศึกษาธิการ เมื่อสอบวิชาครูได้แล้วได้เป็นครูบังคับ ในระหว่างที่เป็นนิสิตแล้วเรียนวิชาครูอยู่ถ้าเป็นนักเรียนราชูปถัมภ์โรงเรียนจัดให้เล่าเรียนเดือนละ 20 บาท

ข. ศิษย์ คือนักเรียนสอบวิชาขั้นต้นได้ตามระเบียบโรงเรียนข้าราชการพลเรือน นับเป็นนักเรียนอุดมศึกษาเหมือนขั้นนิสิต แต่เล่าเรียนเพื่อสอบเอาเพียงประกาศนียบัตรครุมูล (ป.) ครูประถม (ป.ป.) หรือครูมัธยม (ป.ม.) ไม่ถึงเป็นบังคับ

นักเรียนครูทั้งสองประเภทนี้ ถ้าเป็นนักเรียนหลวงได้เบี้ยเลี้ยงเท่าที่ต้อเสียค่ากินอยู่ในโรงเรียน ถ้าเป็นนักเรียนสมัครต้องเสียค่ากินอยู่ของตัวเอง

กำหนดการเล่าเรียน สำหรับขั้นนิสิตถ้าไม่ได้ไปเรียนวิชาต่อจากต่างประเทศก็เพียง 3 ปี กำหนดการเล่าเรียนสำหรับขั้นศิษย์นั้น สำหรับครูมัธยม 3 ปี สำหรับครูประถมและครุมูล 2 ปี ผู้สอบได้คะแนนสูงไม่สูงพอจะเป็นครูประถม จะได้เป็นเพียงครุมูล แล้วเมื่อออกทำการสอนได้ความชำนาญมากขึ้น จะได้เลื่อนประกาศนียบัตรเป็นครูประถม โดยไม่ต้องสอบวิชาเพิ่มเติมอีก

นักเรียนครูต้องประพฤติตนโดยเรียบร้อย และรักษาจริยวัตรของโรงเรียนตามแบบแผนที่ เป็นนักเรียนให้ถูกต้องตามข้อบังคับและขนบธรรมเนียมของโรงเรียน นักเรียนชั้นเก่าจะต้องประพฤติตนให้เรียบร้อยโดยกวดขันเพื่อจะได้เป็นตัวอย่างแก่นักเรียนที่เข้าใหม่ ทั้งต้องแสดงความสุภาพแก่นักเรียนใหม่โดยไม่ถือดีแก่งแย่งหลักสูตร วิชาครูใช้ตามหลักสูตรวิสามัญศึกษาแผนกครูของกระทรวงธรรมการการสอนวิชาครูทุกชั้น กรมศึกษาธิการเป็นผู้จัดการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงธรรมการ

หมายเหตุ - ประกาศนียบัตรวิชาครู จะได้รับต่อเมื่ออายุครบ 20 ปีแล้ว

(ระเบียบการข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

2457 : 31-39)

ในปี พ.ศ. 2460 กระทรวงธรรมการได้จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมขึ้นเป็นครั้งแรกที่ตำบลประทุมวัน เรียกว่า "โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม" สังกัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อให้ครูที่สำเร็จจากโรงเรียนฝึกหัดครูแห่งนี้ได้นำความรู้วิชาเกษตรกรรมสมัยใหม่ไปปลูกฝังและเผยแพร่ในหมู่ประชาชนทั้งหลาย ให้มีอาชีพที่สำคัญคือการเกษตรกรรมสมัยใหม่ (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารราชการที่ 6 ศ. 4/2 คำกราบบังคมทูลเรื่องการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกสิกรรมของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี 18 ตุลาคม 2459) การรับนักเรียนนั้นรับนักเรียนจากหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ ซึ่งสมุหเทศาภิบาลเป็นผู้เลือกส่งมาปีละ 2-3 คนโดยเลือกเฉพาะผู้ที่มีลักษณะ 4 ประการคือ 1) เป็นผู้รักและชอบเลี้ยงสัตว์ 2) เป็นผู้รักและชอบปลูกต้นไม้ 3) เป็นผู้เห็นใครทำอะไรอดเข้าช่วยไม่ได้ ไม่นิ่งดูตายหรือพูดแต่ปาก และ 4) เป็นเด็กแข็งแรงอายุประมาณ 18 ปีขึ้นไป แม้ความรู้จะอ่อนหน่อยก็ใช้ได้ (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ. 4/26 เรื่องคิดจัดโรงเรียนกสิกรรม 3 มิถุนายน - 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2459) แต่ในปีต่อมากรมศึกษาธิการได้ออณาการฝึกหัดครูทั้งหมดกลับมาโรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรมได้ย้ายไปตั้งอยู่ที่จังหวัดนครปฐม ประจวบคีรีขันธ์ สระบุรี และนครราชสีมา ตามลำดับก่อนที่จะถูกล้มเลิกไป หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศ

ในปี พ.ศ. 2461 กรมศึกษาธิการได้จัดตั้งการฝึกหัดครูหัตถกรรม (ชาย) วิชาจักสานระดับครูมูลขึ้นที่โรงเรียนเพาะช่าง (จรรยา มิลินทร์ 2523: 214-216) และได้จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศ สำหรับครูมูลชายและครูประถมชาย (กรมศึกษาธิการ "เรื่องจัดโรงเรียนวัดบวรเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูประถม" รายงานกระทรวงธรรมการฉบับที่ 11 พ.ศ. 2461: 62-63) เนื่องจากโอนการฝึกหัดครูประถมและครูมูลมาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศได้แบ่งนักเรียนออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทอยู่ประจำที่โรงเรียน และประเภทเข้าเย็นกลับ ด้านการปกครองนักเรียน มอบให้พระสงฆ์เป็นผู้รับผิดชอบ โดยพระมหาสมณเจ้ากรมพระวชิรญาณวโรรส ได้ทรงเลือกพระภิกษุในวัดให้เป็นผู้ดูแล โรงเรียนนี้ได้ย้ายไปตั้งที่พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม ในปี พ.ศ. 2475 แล้วเรียกชื่อว่า "โรงเรียนฝึกหัดครูพระราชวังสนามจันทร์" แล้วย้ายกลับมาตั้งที่ถนนศรีอยุธยา เรียกว่าโรงเรียนฝึกหัดครูประถมศรีอยุธยา แล้วย้ายไปตั้งที่วังจันทร์เกษม และเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นโรงเรียนฝึกหัดครูพระนคร เมื่อ พ.ศ. 2490 หลังจากนั้นอีก 9 ปีได้ย้ายไปตั้งที่อำเภอบางเขน

นอกจากนั้นในปี พ.ศ. 2462 มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูพลศึกษากลางขึ้นในบริเวณโรงเรียนสวนกุหลาบ ซึ่งมีแผนกมัธยมฝึกหัดครูอยู่แล้ว กระทรวงธรรมการได้วางระเบียบให้รับผู้สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ 3 แล้วเข้าเรียนหลักสูตรวิชาครูพลศึกษาแบ่งออกเป็น 4 แผนกคือ 1. ตัดตน ส่วนห้อยโหน 2. กุญแจกุญแจ 3. มวยไทย มวยฝรั่ง ฟันดาบ และ 4. วิชาลูกเสือ ผู้ที่สอบไล่ได้ทั้ง

4 อย่าง เป็นครูมัธยมพลศึกษา ใช้อักษร ป.ม.พ.ท้ายชื่อ และได้เงินเดือนขึ้น 80 บาท ถ้าสอบไล่ได้ 3 อย่าง เป็นครูประถมพลศึกษา ใช้อักษร ป.ป.พ.ท้ายชื่อ และได้เงินเดือนขึ้นต้น 30 บาท ผู้ที่สอบไล่ได้ครูมูลสามัญศึกษา ถ้าสอบไล่ได้ครูมูลพลศึกษาให้เลื่อนขึ้นเป็นครูประถมสามัญศึกษา และผู้ที่สอบไล่ได้ครูประถมสามัญศึกษา ถ้าสอบไล่ได้ครูประถมพลศึกษาให้เลื่อนขึ้นเป็นครูมัธยมสามัญศึกษา (กระทรวงธรรมการ "ระเบียบการฝึกหัดครูพลศึกษา" วิทยาจารย์ 20(1) 2462 : 5-6) ระเบียบนี้ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมต่อมาคือ สำหรับวิชาลูกเสือนั้น ถ้าผู้ใดได้ไปศึกษาในโรงเรียนฝึกหัดผู้กำกับลูกเสือในพระบรมราชูปถัมภ์สำเร็จได้รับพระราชทานประกาศนียบัตรกับเข็มเครื่องหมายแล้ว ไม่ต้องสอบวิชาลูกเสือตามระเบียบว่าด้วยการฝึกหัดครูพลศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ "ประกาศเรื่องขยายความในระเบียบการฝึกหัดครูพลศึกษา" วิทยาจารย์ 20(4) 2462 : 285) วิชาทั้ง 4 แผนกที่กำหนดไว้ไม่บังคับว่าจะต้องสอบวิชาใดได้ก่อนหลัง สอบวิชาใดก่อนก็ได้ และตั้งแต่ พ.ศ.2466 เป็นต้นไปให้ถือว่าวิชาลูกเสือเป็นวิชาบังคับ ต้องสอบได้วิชาลูกเสือแล้ว และสอบวิชาอื่น ๆ ได้ จึงจะได้ประกาศนียบัตร (กระทรวงศึกษาธิการ "คำสั่งเรื่องแก้ระเบียบการฝึกหัดครูพลศึกษา." วิทยาจารย์ 23(22) 2466 : 1466-1467) โรงเรียนฝึกหัดครูพลศึกษาได้ดำเนินการตามระเบียบนี้เรื่อยมาจนกระทั่งโอนไปสังกัดกรมพลศึกษาเมื่อ พ.ศ.2476

ในปี พ.ศ.2471 ได้มีการนำเอาระบบคุณธรรม (merit system) ของยุโรปมาใช้เป็นหลักของระเบียบการข้าราชการ มีการกำหนดให้มีการสอบแข่งขันเพื่อเข้าดำรงตำแหน่ง ดังนั้น นักเรียนครูที่จบแล้วและต้องการจะทำการสอนในโรงเรียนของทางราชการ ก็ต้องสอบแข่งขันด้วย

ในปีเดียวกันนี้ กระทรวงธรรมการมอบหน้าที่การฝึกหัดครูมัธยม ให้คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งมีหลักสูตร 3 ปีอยู่ ผู้ที่เรียนสำเร็จหลักสูตร 2 ปี และสนใจเรียนวิชาครูต้องเรียนหลักสูตรวิชาครูอีก 1 ปี มีโรงเรียนมัธยมหวังเป็นที่ฝึกสอน ในปี พ.ศ.2476 คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จัดตั้งแผนกฝึกหัดครู และเปลี่ยนชื่อเป็นแผนกครูศาสตร์ เมื่อคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์แยกออกเป็น 2 คณะ แล้วขยายหลักสูตรอักษรศาสตร์เป็น 4 ปีในปีต่อมา วิชาครูศาสตร์จึงกลายเป็นวิชาเลือกเรียนแทนสำหรับผู้ที่ได้รับปริญญาแล้ว ในปี พ.ศ.2478 แผนกอักษรศาสตร์ได้เปิดสอนตอนบ่าย เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สำเร็จการศึกษาแผนกอักษรและครูประกาศนียบัตรมัธยมมาศึกษาต่อ เพื่อสอบรับปริญญาอักษรศาสตร์และประกาศนียบัตรอุดมศึกษา แต่จัดได้เพียง 2 ปี เท่านั้น (ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2489 - 2519, 2510 : 175-178)

ส่วนโรงเรียนฝึกหัดครูหญิงที่โรงเรียนเบ็ญจมราชาลัย ได้ย้ายไปอยู่ที่โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2476 และเปลี่ยนชื่อเป็น "โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลัย" (บำรุง กลัดเจริญ 2506:175) แล้วได้ย้ายไปตั้งอยู่ที่โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัยในปี พ.ศ. 2480 โดยสอนเพียงประโยคครูมูลและครูประถมเท่านั้น

ในช่วงปี พ.ศ. 2476 นั้นรัฐบาลต้องการปรับจัดตั้งโรงเรียนวิสามัญศึกษาแผนกพาณิชย์การ มีจำนวนครูที่ทรงคุณวุฒิไม่เพียงพอกับความต้องการของโรงเรียน กระทรวงธรรมการจึงได้จัดตั้งการฝึกหัดครูพาณิชย์การขึ้นที่โรงเรียนพาณิชย์การพระนคร ตามระเบียบฝึกหัดครูพาณิชย์การ (กระทรวงธรรมการ ระเบียบการฝึกหัดครูพาณิชย์การ วิชาจารย์ 33(9) พฤษภาคม 2476 : 1114-1118) กำหนดให้รับสมัครผู้ที่สอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ 8 พาณิชยการแล้วเรียนวิชาครูตามหลักสูตรของโรงเรียนฝึกหัดครูประถม มีกำหนดเวลาเรียน 1 ปี ใช้อักษรย่อ ป.ป.พ.ท้ายชื่อเมื่อสอบไล่ได้ประกาศนียบัตร

นอกจากนั้น กระทรวงธรรมการได้เปิดการฝึกหัดครูขึ้นอีกหลายประเภท ในหัวเมืองจัดการฝึกหัดครูสตรีประกาศนียบัตรจังหวัด การฝึกหัดครูมูล การฝึกหัดครูชายประกาศนียบัตรจังหวัด การฝึกหัดครูประชาบาล และยังมีโรงเรียนราษฎร 3 แห่ง คือ โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย โรงเรียนพระยาสุรินทรณ์ โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ จัดการฝึกหัดครูประถมหลักสูตร 3 ปี แต่ได้ล้มเลิกไปในปี พ.ศ. 2487 เนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการเห็นว่าการศึกษาการฝึกหัดครูนี้รัฐบาลควรจัดแต่ผู้เดียว (บำรุง กลัดเจริญ 2506 : 176)

ในวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2476 มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูสำหรับพระสงฆ์ มหาเถรสมาคมได้มีมติอนุมัติเป็นแห่งแรก ได้เปิดทำการสอนที่วัดสุทธิจินดา โรงเรียนฝึกหัดครูสงฆ์ที่วัดสุทธิจินดา นี้ ได้อบรมพระภิกษุสงฆ์รุ่นแรก 60 รูป และกำหนดรับเฉพาะพระที่มีความรู้สอบได้เป็นเปรียญหรือนักธรรมแล้วเท่านั้น และต้องมีความรู้ทางหนังสือฉบับที่ประโยคประถมบริบูรณ์ ถ้าไม่มีวุฒิตามที่กำหนดนี้ ก็ต้องเป็นพระสงฆ์ที่เป็นครูอยู่แล้ว (รายงานของพระยาอำมาตย์พิเศษข้าหลวงประจำจังหวัดนครราชสีมา ในการเปิดโรงเรียนฝึกหัดครูประชาบาลจังหวัดนครราชสีมา แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 22 พ.ศ. 2476 หน้า 98-104) การรับพระภิกษุเข้ารับการอบรมนี้ ได้มีการกำหนดหลักสูตรการอบรมว่าใช้เวลาประมาณ 3 เดือน โดยอบรมความรู้การฝึกหัดครูมูล ผู้ทำการอบรมคือเจ้าหน้าที่แผนกธรรมการและข้าราชการ ทหาร พลเรือน ตลอดจนกรรมการอำเภอ หลังจากเสร็จสิ้นการอบรมแล้วจะได้บรรจุพระสงฆ์เหล่านี้เป็นครูโรงเรียนประชาบาลได้

รับนิยภัตร เดือนละ 10 บาท เงินค่าใช้จ่ายและเครื่องมือเครื่องใช้ในารอบรม ใช้วิธีออกบุญ
เรียไร นำมาจากกองทหารและแผนกธรรมการของจังหวัด

มหาเถรสมาคมได้ออกข้อบังคับในการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูสงฆ์ ดังนี้

1. จะรับสมัครเฉพาะพระสงฆ์ที่มาอบรมเท่านั้น
2. สถานที่อบรมต้องอยู่ภายในวัดเพื่อความเหมาะสมกับพระสงฆ์
3. ห้ามทำการสอนหลักเรียนสตรี
4. ห้ามพระสงฆ์สอนวิชาบางอย่าง เช่น ลูกเสือและवादเขียน เป็นต้น เพราะขัดต่อวินัยและไม่เหมาะสมกับสมณเพศ
5. การจ่ายนิยภัตรให้จ่ายแก่ไวยาวัจกร
6. ข้อกำหนดอื่น ๆ ที่ขัดต่อพระธรรมวินัย ให้งดเว้น

หลังจากที่โรงเรียนฝึกหัดครูสงฆ์ของจังหวัดนครราชสีมาได้ตั้งขึ้นแล้ว ในปีเดียวกันนั้น
ได้มีการตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูสงฆ์ขึ้นตามจังหวัดต่าง ๆ อีก 15 จังหวัด มีกำหนดระยะเวลาใน
การอบรมตั้งแต่ 15 วันถึง 9 เดือน (แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 22 2476 : 13, 320-321
และ 719-723)

ในปี พ.ศ. 2479 กระทรวงธรรมการได้ประกาศใช้ระเบียบการและหลักสูตร
โรงเรียน ฝึกหัดครูประถม พ.ศ.2479 (กระทรวงธรรมการ 2479:233-241) กำหนดระเบียบ
การและหลักสูตรใหม่ทั้งชายและหญิงเข้าด้วยกัน ยกเว้นขั้นความรู้ของโรงเรียนฝึกหัดครูหญิง
เสมือนกับโรงเรียนฝึกหัดครูชาย โดยรับผู้สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรประโยคมัธยมสามัญ (ประโยค
มัธยมบริบูรณ์ชาย) หรือ มัธยมวิสามัญของกระทรวงธรรมการ หรือประกาศนียบัตรที่กระทรวง
ธรรมการการรับรองว่าเทียบเท่ากันได้ กำหนดเวลาเรียน 1 ปี ต่อมาเมื่อได้ประกาศใช้แผน
การศึกษาชาติ พ.ศ.2479 กำหนดให้ชั้นมัธยมศึกษาแล้ว ระเบียบการฝึกหัดครูประถมจึงได้เปลี่ยน
ขั้นความรู้ของนักเรียนฝึกหัดครู

ในปี พ.ศ. 2482 กรมศึกษาธิการถูกยุบ แล้วตั้งกรมสามัญศึกษาและกรมวิชาการขึ้นแทน
กรมวิชาการมีหน้าที่จัดการอาชีวศึกษารวมทั้งฝึกหัดครูด้วย ต่อมาโอนการจัดการฝึกหัดครูไปให้
กรมสามัญศึกษาดูแลในปีต่อมา ในปี พ.ศ.2484 กรมสามัญศึกษาได้จัดตั้งกองการฝึกหัดครูขึ้น โดยมี
ม.ล.มานิจ ชุ่มสาย ๗ ออยุธยา เป็นหัวหน้ากองดูแลผลิตครูให้แก่โรงเรียนต่าง ๆ มีการแบ่งส่วน
ราชการออกเป็นสามแผนกคือ 1) แผนกฝึกหัดครูชั้นสูง มีหน้าที่จัดการฝึกหัดครูประถมและมัธยม
ในส่วนกลาง 2) แผนกฝึกหัดครูชั้นต้น มีหน้าที่ฝึกหัดครูมูล ครูประกาศนียบัตรจังหวัด และ

ครูประจำบาล และ 3) แผนกตรวจและอบรม มีหน้าที่ตรวจโรงเรียนสังกัดกองฝึกหัดครูและทำการอบรม

หลังจากการตั้งกองการฝึกหัดครู มีการเปิดโรงเรียนฝึกหัดครูขึ้นอีกหลายแห่ง และหลายประเภท เช่น ในปี พ.ศ. 2484 จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมแบบสหศึกษาชั้นที่โรงเรียนฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ เปิดโรงเรียนฝึกหัดครูประถมที่โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์และโรงเรียนบ้านสมเด็จพระยาธนาบุรี สำหรับที่บ้านสมเด็จพระยาธนาบุรี สำหรับที่โรงเรียน ม.6 ที่ได้รับทุนจากต่างจังหวัดมาเรียน และเปิดแผนกอนุบาลที่โรงเรียนการเรือนพระนคร เปิดแผนกฝึกหัดครูมูลเพิ่มขึ้นที่โรงเรียนฝึกหัดครูในส่วนภูมิภาคบางจังหวัด

ตามรายงานการศึกษา พ.ศ. 2485-2497 ของกองการวิจัย กรมวิชาการ (กองการวิจัย กรมวิชาการ 2485-2497 : 42-43) การฝึกหัดครูในส่วนภูมิภาคมี 4 ประเภทดังนี้คือ

1. ชั้นมัธยมพิเศษ รับนักเรียนที่สำเร็จประโยคประถมศึกษาเข้ามาเข้าเรียนต่อในโรงเรียนมัธยม มีกำหนดเวลาเรียน 3 ปี จัดเป็นโครงการชั่วคราวเพื่อแก้ความขาดแคลนครูในท้องถิ่นขาดครุ
2. ประโยคครูประจำบาล (ป.บ.) รับนักเรียนที่สำเร็จชั้นประถมปีที่ 4 มีหลักสูตรเวลาเรียน 3 ปี จัดขึ้นมาแทนชั้นมัธยมพิเศษที่ล้มเลิกไป ครูประจำบาลนี้เลิกไปในปี พ.ศ. 2495
3. ประโยคครูประกาศนียบัตรจังหวัด (ว.) รับนักเรียนที่สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ 3 หรือประโยคครูประจำบาล มีหลักสูตรเวลาเรียน 2 ปี
4. ประโยคครูมูล (ป.) รับนักเรียนที่สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ 6 หรือประโยคครูประกาศนียบัตรจังหวัด มีหลักสูตรเวลาเรียน 1 ปี

สำหรับการฝึกหัดครูอนุบาลนั้น ในระยะเริ่มแรกคือในปี พ.ศ. 2484-2485 เป็นการอบรมครูอนุบาล โดย ม.ล. มานิจ ชุมสาย ณ อยุธยา หัวหน้ากองการฝึกหัดครู ได้ให้โรงเรียนอนุบาลละอออุทิศของโรงเรียนการเรือนพระนคร เปิดรับนักเรียนฝึกหัดครูที่สำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรประโยคครูประถมเข้ารับการอบรมหลักสูตร 1 ปี โดยให้ฝึกปฏิบัติงานในชั้นเด็กอนุบาลเวลาเข้าเรียนทฤษฎีในเวลาบ่าย ต่อมาในปี พ.ศ. 2486 นางสาว เบญจมา ตุงคะศิริ (คุณหญิง เบญจมา แสงมลิ) สำเร็จการศึกษาด้านอนุบาลจากประเทศญี่ปุ่น ได้รับแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าแผนกฝึกหัดครูอนุบาลคนแรก และได้ปรับปรุงหลักสูตรฝึกหัดครูอนุบาล จึงนับว่าการอนุบาลศึกษาเริ่มเป็นการฝึกหัดครูอนุบาลในปีนี้ (คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูสวนดุสิต 2527 : 123-125)

ในปีเดียวกันนี้เอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแผนกครุศาสตร์ขึ้น เป็นแผนกหนึ่งในคณะอักษรศาสตร์

เหตุการณ์สำคัญของการครุศึกษาในช่วง พ.ศ. 2456-2488 สามารถสรุปได้ดังปรากฏ
ในตารางที่ 12 ดังนี้

ตารางที่ 12 สรุปเหตุการณ์สำคัญของการครุศึกษาในช่วง พ.ศ. 2458-2488

ปี พ.ศ.	เหตุการณ์สำคัญ
2456	- เปลี่ยนชื่อโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เป็นโรงเรียนฝึกหัดครู - เปิดโรงเรียนฝึกหัดครูหญิงแห่งแรกที่โรงเรียนเบ็ญจมราชาลัย ต่อมา พ.ศ. 2475 ย้ายไปอยู่ที่โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ และ พ.ศ. 2480 ย้ายไปตั้งอยู่ที่โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย
2460	- ตั้งโรงเรียนเตรียมฝึกหัดครูประถมกสิกรรม - เมื่อตั้งกรมมหาวิทยาลัย โอนการฝึกหัดครูไปสังกัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2461	- เปิดสอนครูมูล และครูประถมที่โรงเรียนมัธยมวัดบวรนิเวศ - เปิดสอนครูมัธยมที่โรงเรียนสวนกุหลาบ - เปิดฝึกหัดครูหัตถกรรมที่โรงเรียนเพาะช่าง - โอนการฝึกหัดครูมาสังกัดที่กรมศึกษาธิการ
2462	- ตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูพลศึกษาที่โรงเรียนสวนกุหลาบ เรียกว่า โรงเรียนพลศึกษากลาง
2471	- เปิดแผนกฝึกหัดครูมัธยมชั้นในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย - โอนการฝึกหัดครูมัธยม ไปสังกัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2475	- ย้ายโรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศไปพระราชวังสนามจันทร์ ต่อมาปี พ.ศ. 2477 ย้ายกลับมาถนนพหลโยธินที่ 6 ปี พ.ศ. 2484 ย้ายมาตั้งที่วังจันทร์เกษมเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนฝึกหัดครูพระนคร
2476	- ตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูประถมพาณิชยการที่โรงเรียนพาณิชยการพระนคร
2477	- โอนโรงเรียนฝึกหัดครูพลศึกษาไปสังกัดกรมพลศึกษา
2480	- เปิดแผนกฝึกหัดครูมัธยมที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา อยุธยา
2482	- โอนการฝึกหัดครูไปสังกัดกรมวิชาการศึกษา
2483	- โอนการฝึกหัดครูไปสังกัดกรมสามัญศึกษา

ตารางที่ 12 (ต่อ)

ปี พ.ศ.	เหตุการณ์ที่สำคัญ
2484	- ตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมแบบสหศึกษาที่โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลัย - เปิดโรงเรียนฝึกหัดครูประถมที่โรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลัย - เปิดโรงเรียนฝึกหัดครูประถมที่โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ธนบุรี
2485	- ย้ายการฝึกหัดครูมัธยมจากโรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลัยมาอยู่ที่ วังจันทร์เกษม
2486	- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแผนกครุศาสตร์ในคณะอักษรศาสตร์ - เปิดแผนกฝึกหัดครูอนุปริญญาที่โรงเรียนการเรือนพระนคร

หลักสูตรการครุศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพและท้องถิ่น (พ.ศ. 2456-2488)

หลักสูตรการครุศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพและท้องถิ่น (พ.ศ. 2456-2488) เท่าที่พบหลักฐานมีทั้งหมด 18 หลักสูตร แยกเป็นหลักสูตรประกาศนียบัตรจังหวัด 3 หลักสูตร หลักสูตรมูลและครูอนุปริญญา 4 หลักสูตร หลักสูตรครูประถม 7 หลักสูตร และหลักสูตรครูมัธยม 4 หลักสูตร ส่วนใหญ่เป็นหลักสูตร 2 ปี ในจำนวนนี้เป็นหลักสูตรครูวิชาอาชีพ 8 หลักสูตรคือ 1) หลักสูตรโรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ. 2456 2) หลักสูตรครูกลีกรมชั้นประถม พ.ศ. 2459 3) หลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2468* (หรือหลักสูตรครูมูลกลีกรม พ.ศ. 2468) 4) หลักสูตรประโยคครูประถมกลีกรม พ.ศ. 2476 5) หลักสูตรครูประถมพาณิชย์การ พ.ศ. 2476 6) หลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2477 7) หลักสูตรครูสตรีประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2477 และ

*ในปี พ.ศ. 2467 ได้มีการประกาศให้รวมโรงเรียนฝึกหัดครูมูลร่วมกับกลีกรมเข้าเป็นโรงเรียนเดียวกัน และให้ใช้หลักสูตรเดียวกัน คือ หลักสูตรครูมูลกลีกรม (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ. 61/22 เรื่องรวมโรงเรียนครูมูลร่วมกับกลีกรมเป็นโรงเรียนเดียวกัน และอนุญาตให้ใช้เงินอุดหนุนวิชาครู 2 กรกฎาคม 2467 - 6 พฤศจิกายน 2468)

และ 8) หลักสูตรครูชายประกาศนียบัตร จังหวัด พ.ศ.2479** หลักสูตรโรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ.2456 หลักสูตรครูพลศึกษา พ.ศ.2459 และหลักสูตรครูประถมพาณิชย์การ พ.ศ.2476 ระบุให้ใช้หลักสูตรครูประถมสามัญในวงนั้น

รายชื่อหลักสูตรการครุศึกษาไทยในช่วง พ.ศ.2456-2488 ทั้ง 18 ฉบับมีปรากฏใน ตารางที่ 13

ตารางที่ 13 รายชื่อหลักสูตรการครุศึกษาในช่วง พ.ศ.2456-2488

ประเภท พ.ศ.	ประเภทพิธีบัตร (ร.)	ครูจบ (ป.)	ครูประถม (ป.ป.)	ครูมัธยม (ป.ม.)	ครูประเภท	
					สามัญ	อาวัง
2456	-	-	1. โรงเรียนเพาะช่าง (ใช้หลักสูตรครูประถม สามัญ)	-	-	✓
2459	-	-	2. ครูฝึกกรมขึ้นประถม	-	-	✓
2462	-	-	3. ครูพลศึกษา (ใช้หลักสูตร ครูประถมสามัญ)	-	✓	-
2468	-	1. ปะโทครูจบ	-	-	-	✓
2471	-	-	4. ปะโทครูประถม สามัญชาย	1. แผนกฝึกครูมัธยมที่ คณะศึกษาศาสตร์และ วิทยาศาสตร์ จุฬาลง	✓	-
2476	-	-	5. ปะโทครูประถม กลุ่กรม	-	-	✓
	-	-	6. ครูประถมพาณิชย์การ (ใช้หลักสูตรครูประถม สามัญ)	-	-	✓
2477	1. บัตรประกาศนียบัตร จังหวัด	-	-	-	✓	✓
2479	2. บัตรประกาศนียบัตร จังหวัด	-	-	-	✓	✓
2481	3. ประกาศนียบัตรจังหวัด	-	-	2. แผนกฝึกครูคณะ ศึกษาศาสตร์และ วิทยาศาสตร์ จุฬาลง	✓	-
2484	-	3. นิกโทครูจบ	-	3. นิกโทครูมัธยม	✓	-
2485	-	-	-	4. แผนกฝึกครูคณะ ศึกษาศาสตร์ จุฬาลง	✓	-
2486	-	4. ปะโทครูจบมาก	-	-	✓	-
2487	-	-	7. ปะโทครูประถม ชองกระทรวง	-	✓	-

** หลักสูตรครูประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2459 จัดสอนนักเรียน 2 ประเภทคือ ประเภท ก. เป็นนักเรียนครูสอนวิชาสามัญ และประเภท ข. เป็นนักเรียนครูสอนวิชาชั้น นักเรียนทั้ง 2 ประเภทจะเรียนวิชาสามัญเหมือนกันและเวลาเท่ากัน โดยส่วนใหญ่้นอกจากวิชา การฝีมือที่นักเรียนประเภท ก. เรียนมากกว่า นักเรียนประเภท ข. ต้องเรียนวิชาวิชาสามัญเพิ่ม อีก 16-18 ชั่วโมง (กระทรวงธรรมการ พ.ศ.2479 : 1-20)

ในการวิเคราะห์นี้ ได้พิจารณาประเด็นหลักคือ ปริศนาและเป้าหมาย สาระเนื้อหา การสอน และการประเมินผลการศึกษา

1. ปริศนาและเป้าหมาย

หลักสูตรในช่วงนี้ มีหลักสูตรประโยคฝึกหัดครูประถมของกระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2487 ฉบับเดียวกันเท่านั้นที่ระบุหัวข้อ "เป้าหมาย" ของหลักสูตรไว้ โดยมีจุดประสงค์ของการใช้หลักสูตรฝึกหัดครูประถมฉบับนี้จำนวน 4 ข้อ หลักสูตรฉบับอื่น ๆ ที่เหลือส่วนใหญ่แล้วจะระบุความประสงค์ในการเปิดโรงเรียนฝึกหัดครูประเภทนั้น รายละเอียดตามเป้าหมายของหลักสูตร และโรงเรียน ปรากฏในตารางที่ 14

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 14 ปรัชญาและเป้าหมายของหลักสูตรการครุศึกษาในช่วงน.ศ. 2456-2488

ชื่อหลักสูตร	คำเรียกเป้าหมาย	เป้าหมายหลักสูตร	จุดประสงค์ กลุ่มวิชา	หมายเหตุ
โรงเรียนเพาะช่าง น.ศ. 2456	ความมุ่งหมาย	ฝึกหัดครูสำหรับสอนการวาดเขียนและการช่างใน โรงเรียนประถมและมัธยมต่าง ๆ ตามหลักสูตร หลวงฝ่ายสามัญศึกษา	ไม่ระบุ	ปรากฏในระเบียบการโรงเรียน (เป็นความมุ่งหมายของการเปิด โรงเรียนนี้ทั้งหมด 7 ข้อ) (ใช้ หลักสูตรครูประถมสามัญ)
ครูมัธยมสี่เประดม น.ศ. 2453	-	1. มีความรู้สอบไล้ได้ตามหลักสูตร 2. มีใจรักการกสิกรรมจนมิใช่ข้อมไปในทางนั้น เพื่อมิสยอันนี้จะได้คูดั้มติดต้อถึงนักเรียน ซึ่งตนจะ ไป เป็นครูผู้ฝึกสอน เขาด้วย 3. ต้องเป็นผู้ใคร่ต้อและสามารถในงานหนัก งานกลางแจ้ง ซึ่งจำเป็นสำหรับกสิกรรม จะเป็นคนหยิบไหย่ง หรือสมัครแต่จะทำงาน ในร่มเงาเท่านั้น ไม่ได้เป็นอันขาด ไม่มีรายละเอียด	ไม่ระบุ	ปรากฏใน "ความเห็นเรื่องการจัด โรงเรียนกสิกรรมชั้นประถม" ของ เจ้าพระยาฯรรมศักดิ์มนตรี) (เป็นความมุ่งหวังของการเปิด โรงเรียน หลักสูตร 2 ปี)
ครูหญิงกษัตริย์ น.ศ. 2462	-			ใช้หลักสูตรครูประถมสามัญ

ตารางที่ 14 ต่อ

ชื่อหลักสูตร	คำเรียกเป้าหมาย	เป้าหมายหลักสูตร	จุดประสงค์ กลุ่มวิชา	หมายเหตุ
ประโยคครูมูล พ.ศ. 2468	ความประสงค์	เมื่อผู้สอบไล่ได้จะ ได้ไปเป็นครู มีสอนเป็นส่วนใหญ่ ในโรงเรียนประถมต่าง ๆ	ระบุ	เป็นความประสงค์ของการตั้ง โรงเรียน) หลักสูตร 2 ปี
ประโยคครูประถมสามัญชาย พ.ศ. 2471	-	ไม่ระบุ	ไม่ระบุ	หลักสูตร 2 ปี
แผนกคุรุศาสตร์ คณะอักษร- ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ 2471	-	ไม่ระบุ	ไม่ระบุ	หลักสูตร 1 ปี
ประโยคครูประถมกสิกรรม พ.ศ. 2476	ความประสงค์	ก. สอนในโรงเรียนฝึกหัดประโยคครูมูลของ ท้องที่ต่าง ๆ และสอน ข. ในโรงเรียนสามัญต่าง ๆ	ระบุ	(เป็นความประสงค์ของการตั้ง โรงเรียน) หลักสูตร 2 ปี
ครูประถมเมธีชยการ พ.ศ. 2476	-	ไม่มีรายละเอียด	-	ใช้หลักสูตรครูประถมสามัญ
ประโยคครูมูล พ.ศ. 2477	ความประสงค์	ครูผู้ทำการสอนจะต้องมีความสามารถสอน ได้ทั้ง วิชาสามัญและวิชาสามัญเหมาะแก่ท้องที่และเพศของผู้ ศึกษา	ระบุ	(เป็นความประสงค์ของโรงเรียน) หลักสูตร 2 ปี

ตารางที่ 14 ต่อ

ชื่อหลักสูตร	คำเรียกเป้าหมาย	เป้าหมายหลักสูตร	จุดประสงค์ กลุ่มวิชา	หมายเหตุ
โรงเรียนฝึกหัดครูสตรีประกาศ นียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2477	ความประสงค์	เพื่อฝึกหัดนักเรียนให้ไปเป็นครูในท้องถิ่นตามสังกัด	ไม่ระบุ	ปรากฏในระเบียบการโรงเรียน (เป็นความประสงค์ของการเปิด โรงเรียน) หลักสูตร 2 ปี
โรงเรียนฝึกหัดครูชายประกาศ นียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2479	ความประสงค์	เพื่อฝึกหัดนักเรียนชายให้ไปเป็นครูในท้องถิ่นตาม สังกัด	ไม่ระบุ	ปรากฏในระเบียบการโรงเรียน (เป็นความประสงค์ของการเปิด โรงเรียน) หลักสูตร 2 ปี
โรงเรียนฝึกหัดครูประกาศนียบัตร จังหวัด พ.ศ. 2481	ความประสงค์	ฝึกหัดนักเรียนซึ่งส่งมาจากอำเภอต่าง ๆ ใน จังหวัดนั้น และจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงเพื่อผู้เรียน สำเร็จแล้วจะได้กลับไปเป็นครูในโรงเรียน ประถมศึกษาของท้องถิ่นตามสังกัด	ไม่ระบุ	ปรากฏในระเบียบการโรงเรียน (เป็นความประสงค์ของการจัดให้มี โรงเรียน) หลักสูตร 2 ปี
Syllabus of Course for the Diploma in Education B.E. 2482	-	ไม่ระบุ	ไม่ระบุ	แผนกฝึกหัดครูคณะอักษรศาสตร์และ วิทยาศาสตร์

ตารางที่ 14 ต่อ

ชื่อหลักสูตร	คำเรียกเป้าหมาย	เป้าหมายหลักสูตร	จุดประสงค์ กลุ่มวิชา	หมายเหตุ
<p>ฝึกหัดครูมูล พ.ศ.2484 (1) ฝึกหัดครูมัธยม พ.ศ.2484</p>	<p>- จุดมุ่งหมาย</p>	<p>ไม่ระบุ 1. ส่งเสริมอาชีพทางครูให้ก้าวหน้า โดยให้ผู้ที่สอบวุฒิ ป.ป.แล้วได้เรียนต่อไปเพื่อประกาศนียบัตร ป.ม. ได้ 2. เพื่อเพาะครูต่างจังหวัดให้แพร่หลาย เพราะตามจังหวัดต่าง ๆ มักไม่มีครู ป.ม. จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยสมัครไป 3. เพื่อให้ได้ปริมาณครูประถมมากยิ่งขึ้น 4. เน้นให้เป็นครูสอนวิชาในที่แม่ยกวมศึกษาได้ทุกวิชา และโดยเฉพาะวิชาที่ขาดครูผู้สอนกันมาก เช่น คณิตฯ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ นักเรียน ป.ม. จะต้องได้เรียนเป็นพิเศษไปจากโรงเรียนทุกคนเพื่อให้สามารถสอนได้</p>	<p>ระบุ ระบุ</p>	<p>หลักสูตร 1 ปี (เป็นจุดมุ่งหมายของการเปิดโรงเรียนฝึกหัดครูมัธยม) หลักสูตร 2 ปี</p>

ชื่อหลักสูตร	คำเรียกเป้าหมาย	เป้าหมายหลักสูตร	จุดประสงค์ กลุ่มวิชา	หมายเหตุ
วิชาครู มีชัย คณะอักษรศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี 2485 วิชาครู ตรีอักษรศาสตร์ ภาควิชาอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี 2487	- - จุดประสงค์	ไม่ระบุ ไม่ระบุ 1. ให้มีการอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง ใฝ่รู้เรื่อง เกี่ยวกับพุทธศาสนาโดยละเอียดในฐานะ ที่เป็นคนไทยและเป็นศาสนาของชาติ 2. ให้เขียนภาษาไทยให้ลึกซึ้ง โดยถือว่าคนไทย ต้องรู้ภาษาของตนให้ดียิ่งยวด ภูมิใจในภาษา ของตน ยกย่องภาษาของตน ชำนาญในรส ของภาษาและวรรณคดีของตนนักทั้งสามารถ แต่งโคลงฉันท์ กานท์ กลอนได้ด้วย	ไม่ระบุ ไม่ระบุ ระบุ	- หลักสูตร 1 ปี (เป็นจุดประสงค์ของหลักสูตร) หลักสูตร 3 ปี

ตารางที่ 14 ต่อ

ชื่อหลักสูตร	คำเรียกเป้าหมาย	เป้าหมายหลักสูตร	จุดประสงค์ กลุ่มวิชา	หมายเหตุ
		<p>3. คณิตศาสตร์ให้เรียนให้สูงยิ่งขึ้น และให้เรียน วิชาตรีโกณมิติด้วย การเรียนคณิตศาสตร์สูง ขึ้นเป็นการเพาะความคิดและปัญญาให้เจียบ แหลมปดิกานดี สมกับผู้ที่จะไปเป็นครูต่อไป</p> <p>4. วิชาประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ได้เฟื่องเสียง เรียนในเรื่องที่เกี่ยวกับชาตากรรมของคนไทย และเกี่ยวกับประเทศไทยให้มากที่สุด เพื่อให้ ซาบซึ้งและภูมิใจในความเป็นไทย รักคนไทย และรู้จักรักษันยในดินส่านในน้ำ ซึ่งคนไทยมี อยู่โดยสมบูรณ์</p>		

จะเห็นว่าในบรรดาหลักสูตรทั้งสิ้น 18 หลักสูตร ในช่วงนี้เป็นหลักสูตรฝึกหัดครูวิชาอาชีว
ถึง 8 หลักสูตร คิดเป็นร้อยละ 44 ของหลักสูตรทั้งหมด แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลเริ่มให้ความสนใจ
กับการครุศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพและท้องถิ่นมากขึ้น และอาจประมวลเป้าหมาย และแนวความคิด
ทางการครุศึกษาในช่วงนี้ได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. เน้นผลิตครูเพื่อสอนวิชาอาชีวด้วย นอกจากการผลิตครูเพื่อสอนวิชาสามัญที่
ดำเนินการต่อเนื่องมาแต่เดิม ครูวิชาอาชีวที่ผลิตช่วงนี้มีครูวาดเขียนและการช่าง ครูกิจกรรม
ครูพาณิชยกรรม รวมไปถึงครูพลศึกษาด้วย
2. เน้นผลิตครูที่สามารถปฏิบัติงานในท้องถิ่นได้ การเน้นท้องถิ่นนี้ไม่ปรากฏว่ามีการ
กล่าวถึงในช่วงการปฏิรูปบ้านเมือง แสดงให้เห็นว่าการศึกษาในช่วงนี้ขยายตัวออกนอกนคร
จึงต้องการครูที่ปฏิบัติงานในท้องถิ่นได้
3. เน้นผลิตครูทั้ง ชาย-หญิง เพื่อสอนนักเรียนชาย หญิง ซึ่งแยกกันเรียน
4. การผลิตครูที่สามารถในวิชาสามัญซึ่งสืบเนื่องมาจากช่วงการปฏิรูปบ้านเมืองก็ยังมียู่
ในช่วงนี้

ข้อสังเกต ในช่วงนี้ที่พบก็คือ หลักสูตรแผนฝึกหัดครูคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีชื่อหลักสูตรเป็นภาษาต่างประเทศ คือ Syllabus of Course for
The Diploma in Education B.E. 2482 และในหลักสูตรประโยคฝึกหัดครูประถม กระทรวง
ศึกษาธิการ พ.ศ. 2487 มีจุดประสงค์ในการผลิตครูที่รู้เรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและภาษาไทย
อย่างละเอียดลึกซึ้งในฐานะที่เป็นคนไทย แสดงให้เห็นแนวความคิดที่เกี่ยวกับครุศึกษาไทยว่านอกจาก
จะมุ่งหมายผลิตกำลังคนตามความต้องการของประเทศแล้ว ยังมีแนวความคิดแห่งความเป็นสากล
และความเป็นคนไทยปรากฏอยู่ประปราย

2. สาระเนื้อหา การสอน และการประเมินผลการศึกษา

2.1 สาระเนื้อหา

เมื่อนิยามโครงสร้างสาระเนื้อหาของหลักสูตรอาจกล่าวได้ว่า ในช่วงนี้
หลักสูตรจัดเนื้อหาออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. กลุ่มวิชาสามัญ (พื้นฐาน) แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อยคือ วิชาบังคับและ
วิชาบังคับเลือก มีวิชาเช่น วิชาภาษาไทย วิชาภาษาต่างประเทศ วิชาคณิตศาสตร์ วิชาภูมิศาสตร์
วิชาประวัติศาสตร์ วิชาหน้าที่พลเมือง วิชาศีลธรรมและการสมาคม และวิชาลูกเสือหรือ
อนุสภากาชาด เป็นต้น เนื้อหาของกลุ่มมีทั้งที่เป็นทฤษฎีและการปฏิบัติ เช่น วิชาวิทยาศาสตร์

วิชาวาดเขียน และวิชาการฝีมือและการเรือน มีการเรียนทั้งในเวลาและนอกเวลาตารางสอน เช่น วิชาพลศึกษา วิชาร้อง และดนตรี เป็นต้น

2. กลุ่มวิชาครู จัดให้เป็นวิชาบังคับทั้งหมด เช่น วิชาวิธีสอนและปกครองโรงเรียน วิชาการบริหารโรงเรียน วิชาวิธีสอนวิชาเฉพาะวิชา (สามัญ) วิชาวิธีสอนวิชาเฉพาะ (วิชาอาชีพ) วิชาประวัติการศึกษา วิชาปรัชญาการศึกษา วิชาจิตวิทยาการศึกษา วิชาจิตวิทยาประยุกต์ และวิชาการฝึกหัดสอน เป็นต้น วิชาการฝึกหัดสอนให้ปฏิบัติโดยไปทำการสังเกตการสอนและทำหน้าที่สอนในโรงเรียนประถมหรือโรงเรียนมัธยมที่เป็นโรงเรียนสาขาในบางหลักสูตร มีการฝึกหัดสอนทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพ

3. กลุ่มวิชาอาชีพ มีเรียนในบางหลักสูตรเท่านั้น แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ วิชาบังคับและวิชาเลือก มีวิชาเช่น วิชากลุกรรม วิชาหัตถกรรม วิชาช่างฝีมือ และพาณิชย์การ เป็นต้น เนื้อหาของกลุ่มมีทั้งที่เป็นทฤษฎีและการปฏิบัติ โดยมุ่งให้ผู้เรียนสามารถทำได้ และนำไปสอนได้

ก. วิชาสามัญ (เน้นงาน)

1. ภาษา ภาษาที่กำหนดให้เรียนในหลักสูตรการครุศึกษาเพื่ออาชีพมีทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ภาษาไทยเป็นวิชาบังคับในทุกหลักสูตร หลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2468 เรียกเป็นหมวดหนังสือและภาษา ส่วนหลักสูตรที่เหลือ 13 หลักสูตร เรียกเป็นวิชาภาษาไทย ส่วนภาษาต่างประเทศนั้น มีเรียนเป็นวิชาบังคับในบางหลักสูตรเท่านั้น ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 ภาษาไทย วิชาภาษาไทยมีรายละเอียดของวิชาย่อย ๆ ในแทบทุกหลักสูตรนอกจากหลักสูตรประโยคครูอนุปาล พ.ศ. 2486 และหลักสูตรวิชาครูมัธยมของคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทั้ง 3 ฉบับคือ แผนกครุศึกษา พ.ศ. 2471

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Diploma in Education พ.ศ. 2482 และครุมัธยม พ.ศ. 2485 * เนื่องจากหลักสูตรดังกล่าว เป็นหลักสูตรที่สอนเฉพาะวิชาครูเท่านั้น ผู้เรียนได้เรียนวิชาสามัญมาก่อน หลักสูตรประโยคครู อนุบาล พ.ศ. 2486 เป็นหลักสูตร 1 ปี ที่รับผู้จบประโยคการเรือนชั้นสูง หรือประโยคครูประถม ผู้เรียนจึงได้เรียนภาษาไทยมาก่อนแล้ว หลักสูตรวิชาครุมัธยมของคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เป็นหลักสูตรที่ผลิตต้องสอบผ่านชั้นปีที่ 2 ตามหลักสูตรของคณะก่อน ผู้ที่ต้องการเรียนวิชาครูจึง สามารถสมัครเรียนวิชาครูในชั้นปีที่ 3 ได้ ดังนั้นผู้เรียนจึงได้เรียนภาษาไทย ซึ่งเป็นวิชาบังคับของ ชั้นปีที่ 1 และ 2 มาก่อนแล้ว โดยเรียนการอ่านวรรณคดี เรียงความ ย่อ ไวยากรณ์ หลักภาษา จลนทฤษฎี และการประพันธ์ แต่ในปี พ.ศ. 2482 เป็นต้นไป บังคับเรียนวิชาภาษาไทยเฉพาะ แผนกอักษรศาสตร์

* ผู้ที่ต้องการเรียนในหลักสูตรแผนกครุศึกษา พ.ศ. 2471 ต้องสอบผ่านหลักสูตรชั้นปีที่ 1 และ 2 ของคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ โดยแผนกอักษรศาสตร์บังคับให้เรียนภาษาไทย เลือกภาษาต่างประเทศ 2 ภาษา (อังกฤษ ฝรั่งเศสและเยอรมัน) และเลือกเรียนอีก 2 วิชา จากวิชาพุทธประวัติและธรรมวินัย ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ คำนวณวิธี และวิชาใดที่ได้รับ อนุมัติแล้ว แผนกวิทยาศาสตร์บังคับให้เรียนวิชาภาษาไทยและคำนวณวิธีเลือกเรียนภาษาต่างประเทศ 1 ภาษา (อังกฤษ ฝรั่งเศสและเยอรมัน) และเลือกเรียนอีก 2 วิชา จากรายวิชาดัง ต่อ ไปนี้ เคมีสตรี นิลิกส์ ชีววิทยา พฤกษศาสตร์ สัตวศาสตร์ และวิชาใดที่ได้รับอนุมัติแล้ว (คณะ อักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แผนกครุศาสตร์ ม.ป.ป. : 2-3) ส่วน หลักสูตร Diploma in Education พ.ศ. 2482 และหลักสูตรวิชาครุมัธยม พ.ศ. 2458 ผู้เรียน ต้องสอบผ่านหลักสูตรชั้นปีที่ 1 และ 2 ของคณะอักษรศาสตร์ เช่นกัน โดยต้องเรียน 4 วิชา แผนกอักษรศาสตร์ มีภาษาไทยเป็นวิชาบังคับ และเลือกเรียนอีก 3 วิชา โดยต้องมีภาษา ต่างประเทศ 1 วิชา จากวิชาภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน บาลี ประวัติศาสตร์ และ คณิตศาสตร์ ส่วนวิชาแผนกวิทยาศาสตร์ มีวิชาภาษาไทย เป็นวิชาบังคับในชั้นปีที่ 1 วิชาอื่น ๆ ที่ เรียนสำหรับวิชาเอกคณิตศาสตร์ เคมี หรือ นิลิกส์ คือ คณิตศาสตร์ เคมี และ นิลิกส์ วิชาเอก คณิตศาสตร์ ชีววิทยาในชั้นปีที่ 1 ต้องเรียนคณิตศาสตร์และนิลิกส์ ในชั้นปีที่ 2 เรียน เคมี นิลิกส์ และชีววิทยา (Faculty of Arts and Science 2482: 13, 17-18, ระเบียบการและ หลักสูตรคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประจำปีการศึกษา พ.ศ. 2485 ม.ป.ป. : 20, 24-25)

นอกจากนี้หลักสูตรครูกลุ่กรรรมชั้นประถม พ.ศ. 2459 * ยังได้ระบุให้เรียนภาษาไทย ที่เน้นไปทางกลุ่กรรรม หลักสูตรประโยคครูประถม พ.ศ. 2471 ** ระบุให้เรียนวิชาสามัญบางวิชา รวมทั้งภาษาไทย และหลักสูตรครูช่่วยประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2479 ระบุให้เรียนวิชาสามัญ รวมทั้งภาษาไทยเทียบเท่ามัธยมสามัญปีที่ 3 และ 4 ***

จากหลักสูตรการครูศึกษาที่เหลือ จำนวน 11 หลักสูตร วิชาภาษาไทยประกอบด้วยวิชา ย่อย 10 วิชา ดังปรากฏในตารางที่ 15

* หลักสูตรครูกลุ่กรรรมชั้นประถม พ.ศ. 2459 ระบุให้เรียน 1) วิชาสามัญ ประกอบด้วยวิชาภาษาไทย ภูมิศาสตร์ พงศาวดารชาติไทย คำนวน นอกจากนี้ให้ศึกษาจรรยา วิชาครู สุขวิทยาและวิชาเสื้อผ้า เทียบเท่ากับหลักสูตรประโยคครูประถมสามัญ 2) วิชาวิทยาศาสตร์สอน อย่างแปรกติกส์ เพื่อให้รู้วิธีเพาะปลูกถูกต้องตามวิทยาศาสตร์ 3) วิชากลุ่กรรรม 4) วิชา หัตถกรรม (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารราชการที่ 6 ศ. 4/26 ความเห็น เรื่องการจัด โรงเรียนกลุ่กรรรมชั้นประถมของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี 18 ตุลาคม 2459 : 52-53)

** หมายถึง หลักสูตรประโยคครูประถมสามัญช่่วย พ.ศ. 2471 หลักสูตรนี้ระบุให้เรียน วิชา ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ วิชาคำนวน ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ กับวิทยาศาสตร์ เสมอด้วยหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายแผนกกลาง (กระทรวงธรรมการ 2472:1)

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. 2471 แบ่งออกเป็น 3 แผนก คือ แผนกภาษา แผนกกลาง และแผนกวิทยาศาสตร์ แผนกกลางนี้ต้องเรียนกฎหมาย อักษรศาสตร์ เป็นต้น (กระทรวงธรรมการ 2471 : คำชี้แจง)

*** ยังหาหลักฐานไม่พบ

ตารางที่ 16 รายวิชาของวิชาภาษาไทย

หลักสูตร	รายวิชา		ด้าน	คิด	เขียน	แสดงความรู้ ไว้บทความ	ข้อความ	วิเคราะห์ ปัญหาภาษาไทย	การใช้ภาษา	จดหมาย	ท่องจำ	ทักษะอื่นๆ	จำนวน ชั่วโมง/ สัปดาห์
	ชื่อวิชา												
โรงเรียนเนาะซ่าง	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูกลีกรรรมประถม 2459	ภาษาไทย	-	-	✓	-	✓	-	-	✓	✓	-	-	✓
ครูณศึกษา 2459	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูณล 2468	หมวดคณึงทือและภาษา.	-	✓	-	✓	✓	-	✓	✓	-	-	-	-
ครูประถม 2471	ภาษาไทย++	-	(กวี นิพนธ์)	-	-	✓	✓	✓	-	-	-	-	✓
แผนกครูศึกษาวิชา 2471	ภาษาไทย+++	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูประถมกสิกรรม 2476	ภาษาไทย	-	(กวี นิพนธ์)	-	✓	✓	✓	-	-	-	✓	✓	3
ครูประถมกสิกรรม 2476	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
ครูณล 2477	ภาษาไทย	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	-	✓	✓	4
ครูสมัครประกาศ 2477	ภาษาไทย	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	-	✓	✓	4-5
ครูชายประกาศ 2479	ภาษาไทย +	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	-	✓	✓	6
ครูประกาศ 2481	ภาษาไทย	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	-	✓	-
Diploma in Education 2482	ภาษาไทย+++	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูณล 2484	ภาษาไทย	-	(วรรณ คดี)	✓	✓	✓	✓	-	✓	-	✓	✓	4
ครูมัธยม 2484	ภาษาไทย	-	✓	-	-	✓	✓	-	✓	-	-	-	3
ครูมัธยม คณะอักษร 2485	ภาษาไทย+++	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูอนบาล 2486 YY	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูประถม 2487	ภาษาไทย	-	✓	-	-	✓	✓	✓	✓	-	-	-	6 1/2

+ แต่งเรื่อง และจดหมาย ในกิจการงานประเภทวิชาของตน

++ เสนอมีชอมคณเภาชมนนภกกลาง

+++ เป็นวิชาบังคับในปีที่ 1 และ 2 ของแผนกอักษรศาสตร์

+ เป็นเด็กสุกรมมีชอมสามัญปีที่ 3 และ 4

YY ได้เรียนภาษาไทย ก่อนเข้าสู่วัฒนศึกษา

ศูนย์วิทยุวิทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากตารางที่ 15 จะเห็นว่าเรียงความและโวยากรณ์ (ตลอดจนหลักภาษา) เป็นทักษะที่เน้นในทุกหลักสูตรของช่วงนี้ ที่ได้เน้นมาคือ การอ่าน การย่อความ การคัดเขียน การท่องจำ และการพูด ส่วนจดหมายนั้นได้รับความสนใจน้อยที่สุด แสดงให้เห็นว่ายังเน้นทักษะที่จำเป็นต่องานหนังสือเช่นเดียวกับการครุศึกษา ในช่วงของขยายการปฏิรูปบ้านเมือง แต่ช่วงที่กำลังศึกษานี้ให้ความสำคัญกับหลักภาษาและโวยากรณ์มากขึ้น อย่างไรก็ตามหลักสูตรหลัง ๆ ของช่วงนี้ได้ตัดการ คัด เขียน ออก แสดงว่าความประณีตในการเขียนถูกลดความสำคัญลงไป

1.2 ภาษาต่างประเทศ วิชาภาษาต่างประเทศที่กำหนดให้เรียนในหลักสูตรการครุศึกษาในช่วง พ.ศ. 2456-2488 มีเพียงภาษาอังกฤษเท่านั้น โดยเรียนในหลักสูตรประโยคครูประถม พ.ศ. 2471 หลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2484 หลักสูตรครูมัธยม พ.ศ. 2484 และหลักสูตรประโยคฝึกหัดครูประถม พ.ศ. 2487 หลักสูตรประโยคครูประถม พ.ศ. 2471 บังคับให้เรียน แพล แต่ง ย่อ โวยากรณ์อังกฤษ โดยให้เสมอมัธยมปลายแยกกลาง หลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2484 มีภาษาอังกฤษเป็นวิชาบังคับเป็นครั้งแรกของหลักสูตรครูมูล กำหนดให้เรียน 5 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เรียนอ่านและพูด ท่องจำ เขียน แต่งโวยากรณ์ และแปล หลักสูตรครูมัธยม พ.ศ. 2484 กำหนดให้ผู้ที่ต้องการสอนภาษาอังกฤษในมัธยมปลายเรียนโวยากรณ์และแต่งความ การใช้ภาษา สันทนา วรรณคดี ย่อ แพล และศัพท์ ส่วนหลักสูตรประโยคฝึกหัดครูประถม พ.ศ. 2487 บังคับให้เรียน ก) อ่าน-พูดและบทอาขยาน ข) แพล ค) แต่งและจดหมาย ง) โวยากรณ์ จ) วรรณคดี

สำหรับคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์นั้น หลักสูตรอักษรศาสตร์บัณฑิตและวิทยาศาสตร์บัณฑิตในปี พ.ศ. 2471 กำหนดให้ผู้เรียนชั้นปีที่ 1 และ 2 แผนกอักษรศาสตร์เลือกเรียนภาษาต่างประเทศ 2 ภาษา โดยเลือกจากภาษาบาลี อังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมัน ส่วนหลักสูตรอักษรศาสตร์บัณฑิตและวิทยาศาสตร์บัณฑิตในปี พ.ศ. 2482 และ พ.ศ. 2485 กำหนดให้ผู้เรียนในชั้นปีที่ 1 และ 2 แผนกอักษรศาสตร์เลือกภาษาต่างประเทศอย่างน้อย 1 ภาษาจากภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมันและบาลี (กำหนดให้เลือกเรียน 3 วิชา นอกจากวิชาภาษาต่างประเทศดังกล่าวยังมีวิชาประวัติศาสตร์ และ คณิตศาสตร์) ส่วนแผนกวิทยาศาสตร์บังคับให้เรียนภาษาอังกฤษชั้นปีที่ 1 เท่านั้น

จะเห็นว่าสำหรับภาษาต่างประเทศนั้นปรากฏใน 4 หลักสูตร จากทั้งสิ้น 14 หลักสูตร นับว่าให้ความสำคัญแก่ภาษาต่างประเทศเพิ่มขึ้น นอกจากนั้นหลักสูตรการศึกษาของคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ยังใช้ภาษาอังกฤษในการเขียน

เอกสารหลักสูตร แสดงว่าหลักสูตรการครุศึกษาในช่วงนี้มีแนวความคิดแห่งความเป็นสากลยิ่งกว่าหลักสูตรการครุศึกษาเพื่อปฏิรูปบ้านเมือง

2. วิทยาศาสตร์ วิชาฟิสิกส์ วิชาเคมี วิชาชีววิทยา สรีรศาสตร์ เพาะปลูก และค้าขาย เป็นวิชาที่เคยมีเรียนในวิชาวิทยาศาสตร์ของหลักสูตรการครุศึกษาเพื่อปฏิรูปบ้านเมือง แต่ไม่ปรากฏในวิชาวิทยาศาสตร์ของหลักสูตรการครุศึกษาในช่วงนี้ แยกเป็นวิชาเอกเทศต่างหาก เช่น วิชาสุขศึกษา และวิชาอาชีพ

วิชาวิทยาศาสตร์ในช่วงนี้กำหนดให้เรียนเป็นวิชาบังคับในหลักสูตร 9 ฉบับคือหลักสูตรครูฝึกกรรมวิธีประถม พ.ศ. 2459 หลักสูตรประโยคครูประถม พ.ศ. 2471 หลักสูตรฝึกหัดครูประถมกสิกรรม พ.ศ. 2476 หลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2477 หลักสูตรครูชายประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2479 หลักสูตรครูประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2481 หลักสูตรประโยคฝึกหัดครูมูล พ.ศ. 2484 หลักสูตรครูมัธยม พ.ศ. 2484 และหลักสูตรประโยคฝึกหัดครูประถม พ.ศ. 2487

สำหรับคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ผู้เรียนในแผนกวิทยาศาสตร์ได้เรียนวิชาฟิสิกส์ เคมี ชีววิทยา ในชั้นปีที่ 1 หรือ 2 และผู้ที่เรียนในหลักสูตรประโยคครูอนุปริญญา พ.ศ. 2486 ก็ได้เรียนวิทยาศาสตร์มาก่อนแล้วในหลักสูตรประโยคการเรือนชั้นสูงหรือประโยคครูประถม

วิชาวิทยาศาสตร์ของหลักสูตรการครุศึกษาในช่วงนี้ประกอบด้วยรายวิชาดังปรากฏในตารางที่ 16

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 16 รายวิชาวิทยาศาสตร์

หลักสูตร	รายวิชา ชื่อวิชา	คณิตศาสตร์					วิทยาศาสตร์		ชีววิทยา			จำนวน ส.บ./ส.ป.ค.	หมายเหตุ	
		การวัด ความยาว -มุม	เส้น ตรง	แม่เหล็ก ไฟฟ้า	แรงดัน ไฟฟ้า	สาร	สมบัติ ของสาร	พืช สัตว์	การเคลื่อน ที่	การสืบพันธุ์	วิวัฒนาการ			
โรงเรียนเพาะช่าง	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูฝึกการเขียนประกอบ 2459	วิทยาศาสตร์	-	-	-	-	-	✓	✓	-	✓	-	✓	-	เน้นเพาะปลูก ชีววิทยา ทดลอง 2 ชั่วโมง/สัปดาห์
ครูฝึกวิชา 2459	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูฝึก 2468	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูประกอบ 2471	วิทยาศาสตร์	-	(2)	(2)	(2)	-	-	-	✓	-	-	-	✓	มีเรียนสรีรศาสตร์และสุขศึกษา ซึ่งในช่วงนี้ไม่ได้จัดไว้ในวิชาวิทยาศาสตร์ เสนอด้วยของกลางแผนกลาง มีรายวิชาวิทยาศาสตร์ 6 ข้อ ให้เลือก 2 รายวิชา
แผนกครูศึกษา คณะอักษรฯ 2471	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	แผนกวิทยาศาสตร์ชั้นปีที่ 1 และ 2 เลือกเรียนเนื้อ 2 รายวิชา แผนกอักษรศาสตร์ ไม่เรียน
ครูประกอบฝึกกรรม 2476	วิทยาศาสตร์	✓	✓	-	-	✓	✓	✓	✓	✓	-	-	4	เรียนหนักที่ใช้ในการฝึกกรรม เว้น 4 ชั่วโมง/สัปดาห์
ครูประกอบเนติวิทยาฯ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูฝึก 2477	วิทยาศาสตร์	✓	-	-	-	-	✓	-	-	-	-	-	2	ระบุเป็นเนื้อหาข้อ ๆ ที่ต้องเรียน
ครูฝึกประกอบฯ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
วิชาฝึก 2479	วิทยาศาสตร์	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูฝึกประกอบฯ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
วิชาฝึก 2479	วิทยาศาสตร์	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	ไม่มีรายวิชาเลือกวิชา
ครูฝึกประกอบฯ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
วิชาฝึก 2481	วิทยาศาสตร์	✓	✓	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	-	2-3 1/2	ไม่ได้ใช้ค่าเหล่านี้ระบุเป็นรายวิชาเลือกของเนื้อหาที่สอน
Diploma in Education คณะอักษรศาสตร์ฯ 2482	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูฝึก 2484	วิทยาศาสตร์	-	✓	-	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	-	3	แผนกวิทยาศาสตร์เรียนเป็นวิชาบังคับ ในปีที่ 1 และ 2 จัดเป็นฝึกเคมี ชีววิทยา และปฏิบัติการ
ครูฝึกสอน 2484	วิทยาศาสตร์	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	จัดเป็นฝึกเคมี ชีววิทยา หรือทั้งรายวิชาเลือกของเนื้อหาตาม แผนกวิทยาศาสตร์เรียนเป็นวิชาบังคับ ในปีที่ 1 และ 2
ครูฝึกสอนคณะอักษรศาสตร์ฯ 2485	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูฝึกสอน 2486	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูฝึกสอน 2487	วิทยาศาสตร์	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	-	✓	✓	-	5	เรียนก่อนเข้าหลักสูตรครูขนาด เรียนบทที่ 3 ปฏิบัติ 2 ชั่วโมง/สัปดาห์ จัดเป็นเคมี ชีววิทยา ความไวแสง แม่เหล็กไฟฟ้า และการทดลอง

การจัดวิชาในหมวดวิทยาศาสตร์ในช่วงนี้มีลักษณะเด่น ๆ 4 ประการ

ดังนี้

1. วิชาฟิสิกส์ อีกรานี และ สุขวิทยา ที่ได้รับการเน้นในช่วงปฏิรูปบ้านเมืองหาย ไปมีวิชาที่มีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์มากขึ้น
2. เริ่มจัดการวิชาที่เป็นกลุ่ม ๆ อย่างความรู้สมัยใหม่ คือ นิสิกส์ เคมี ชีววิทยา แทนที่จะเป็นรายวิชาอย่างช่วงปฏิรูปบ้านเมือง
3. วิชาเพาะปลูกซึ่งเป็นวิชาเลือกในหลักสูตรครุมูล ครูประถม ในช่วงปฏิรูปบ้านเมือง ได้กลายเป็นเนื้อหาเน้นในวิชาพฤกษศาสตร์ ซึ่งมีทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติและให้เรียนในทุกหลักสูตรของช่วงนี้ นอกจากนี้ยังให้เรียนสัตวศาสตร์อีกด้วย ส่วนที่แสดงให้เห็นว่าการครุศึกษาในช่วงนี้เน้นการผลิตครูวิชาอาชีพ
4. ในตอนต้น ๆ ของช่วงที่ศึกษานี้ให้เรียนวิทยาศาสตร์น้อยกว่า ช่วงหลัง เช่น หลักสูตรครูประถม พ.ศ. 2471 ให้เรียนพฤกษศาสตร์และให้เลือกเรียนในบางวิชา ครั้งหลักสูตรครูประถม พ.ศ. 2487 ให้เรียนวิทยาศาสตร์ทุกรายวิชา (10 รายวิชา) ในขณะที่หลักสูตรครูมัธยม พ.ศ. 2484 ให้เรียนมาก่อนแล้ว จัดว่าให้ความสำคัญแก่วิทยาศาสตร์มากตามลำดับ การทดลองทางวิทยาศาสตร์ก็มีมากขึ้นด้วย

3. **คณิตศาสตร์** คณิตศาสตร์หรือคำนวณหรือเลขคณิตมีเรียนในทุกหลักสูตร นอกจากหลักสูตรวิชาครูมัธยมของคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และหลักสูตรประโยคครูอนุบาล พ.ศ. 2486 เพราะหลักสูตรดังกล่าวเป็นหลักสูตรที่มีเรียนแต่วิชาครู ผู้เรียนได้เรียนวิชาสามัญ อันได้แก่ คณิตศาสตร์ ก่อนเข้ามาเรียนในหลักสูตรนี้ ในหลักสูตรชั้นปีที่ 1 และ 2 ของคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิชาคณิตศาสตร์เป็นวิชาบังคับของแผนกวิทยาศาสตร์เป็นวิชาเลือกสำหรับแผนกอักษรศาสตร์ สำหรับผู้เรียนในหลักสูตรประโยคครูอนุบาล พ.ศ. 2486 นั้น ได้เรียนวิชาคณิตศาสตร์ในหลักสูตรประโยค การเรียนขั้นสูงหรือหลักสูตรประโยคครูประถม

หลักสูตรการครุศึกษาในช่วงนี้ที่มีเรียนวิชาคณิตศาสตร์เป็นวิชาบังคับ มีรายละเอียดของวิชาแทบทุกหลักสูตร นอกจากหลักสูตรครูชายประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2479 ที่ระบุให้เรียนวิชาสามัญเสมอหลักสูตรมัธยมสามัญชั้นปีที่ 3 และ 4 โดยเรียนรายละเอียด นิสิตารชั้นถ้ามีเวลาเรียนมากกว่า วิชาคณิตศาสตร์หรือบางหลักสูตรเรียกว่า หมวดคำนวณ วิชาคำนวณ คำนวนวิธิ และเลขคณิต ประกอบด้วยรายวิชาดังปรากฏในตารางที่ 17

ตารางที่ 17 รายวิชาของวิชาคณิตศาสตร์

หลักสูตร	รายวิชา		เลขคณิต	พีชคณิต	ชื่อเบคซี เรขาคณิต	ตรีโกณมิติ	แนวส่วอื่น	ตรีโกณมิติ	จำนวน ช.ม./สัปดาห์
	ชื่อวิชา	คำนำชม							
โรงเรียนเนาะซ่าง	-	-	-	-	(ไม่มีรายละเอียด)	-	-	-	-
ครูฝึกการประถม 2459	คำนำชม	✓	-	-	✓	-	-	✓	
ครูฝึกศึกษา 2459	-	-	-	-	(ไม่มีรายละเอียด)	-	-	-	
ครูฝึก 2468	หมวดคิดคำนวณ	✓	-	-	-	✓	-	✓	
ครูฝึกประถม 2471	คำนำชม	✓	✓	✓	-	-	-	✓	
แผนกครูศึกษา	คำนำชม	-	-	-	(ไม่มีรายละเอียด)	-	-	-	
คณะอักษร 2471	-	-	-	-	-	-	-	-	
ครูฝึกการฝึกการ 2476	คณิตศาสตร์***	✓	-	-	-	-	-	2	
ครูฝึกการฝึกวิชาการ 2476	-	-	-	-	(ไม่มีรายละเอียด)	-	-	-	
ครูฝึก 2477	เลขคณิต	✓	-	-	✓	✓	-	3	
ภาควิชาภาควิชาคณิตศาสตร์ 2477	เลขคณิต	✓	-	-	✓	✓	-	3	
วิชาภาควิชาคณิตศาสตร์ 2479	คณิตศาสตร์*	-	-	-	(ไม่มีรายละเอียด)	-	-	3-4	
ครูฝึกการฝึกวิชาการ 2481	คณิตศาสตร์	✓	-	-	-	-	-	✓	
Diploma in Education	คณิตศาสตร์**	-	-	-	(ไม่มีรายละเอียด)	-	-	-	
คณะอักษร 2482	-	-	-	-	-	-	-	-	
ครูฝึก 2484	คณิตศาสตร์	✓	-	-	-	-	-	✓	
ครูฝึกสอน 2484	คณิตศาสตร์	✓	✓	✓	-	-	✓	-	
ครูฝึกสอนคณะอักษร 2485	คณิตศาสตร์***	-	-	-	(ไม่มีรายละเอียด)	-	-	-	
ครูฝึกสอน 2486**	-	-	-	-	(ไม่มีรายละเอียด)	-	-	-	
ครูฝึกประถม 2487	คณิตศาสตร์	✓	✓	✓	-	-	✓	3	

* แผนกศึกษาศาสตร์สอนตอนปลายแผนกกลาง

** เป็นวิชาบังคับสำหรับแผนกวิชาเลือกสำหรับแผนกอักษรศาสตร์ ในชั้นปีที่ 1 และ 2

*** เน้นทางกิจกรรมและคิดในใจ

* แผนกศึกษาศาสตร์สอนสามชั้นปีที่ 3 และ 4

* วิทยาลัยครูจังหวัดภูเก็ต

ลักษณะเด่นของวิชาในหมวดคณิตศาสตร์ มี 5 ประเภท ดังนี้

1. เลขยังเป็นวิชาเน้นของช่วงนี้ เช่นเดียวกับช่วงปฏิรูปบ้านเมือง ในขณะที่พีชคณิตและเรขาคณิตถูกลดความสำคัญลง
2. ตรรกศาสตร์ซึ่งเป็นวิชาเลือกในช่วงปฏิรูปบ้านเมือง ไม่ได้รับความสนใจในช่วงนี้ แต่ปรากฏอีกครั้งในปลาย ๆ ของช่วงนี้ (พ.ศ. 2484)
3. การคำนวณเงินที่ซึ่งค่อนข้างเน้นในช่วงปฏิรูปบ้านเมือง ยังคงได้รับการเน้นต่อมาในช่วงนี้จนถึงปี พ.ศ. 2477 แต่หลังจากนั้นไม่ปรากฏอีก
4. ัญญัติซึ่งไม่ได้รับความสนใจในช่วงปฏิรูปบ้านเมืองกลับมาเป็นวิชาบังคับอีกครั้งในตอนต้นของช่วงนี้ แต่หลังจากนั้นก็หายไป
5. หลักสูตรในตอนแรก ๆ ของช่วงนี้ให้เรียนเลข การคำนวณเงินที่เป็นหลัก ในขณะที่หลักสูตรในตอนหลังในช่วงนี้ให้เรียนพีชคณิต และเรขาคณิตตลอดจนตรีโกณ

จะเห็นว่าหลักสูตรในช่วงนี้ให้ความสนอกสนใจกับวิชาคณิตศาสตร์ที่ประยุกต์ใช้บ่อย ๆ มากกว่าคณิตศาสตร์ที่ปัญหาแบบวิธีคิด (เช่น ตรรกศาสตร์ พีชคณิต) อย่างไรก็ตามมีแนวโน้มว่าเป็นคณิตศาสตร์บริสุทธิ์ที่มีความสำคัญมาก ใช้ในหลักสูตรหลัง ๆ ของช่วงนี้ นับว่าสอดคล้องกับการผลิตครูวิชาอาชีวศึกษาซึ่งเป็นจุดเน้นของช่วงนี้

4. สังคมศึกษา วิชาสังคมศึกษาในช่วงนี้หมายถึง วิชาภูมิศาสตร์ พงศาวดารชาติไทย ประวัติศาสตร์ แผนที่ หน้าที่พลเมือง ศิลธรรมและการสมาคม และการอบรมจิตใจ โดยคำว่า "สังคมศึกษา" ยังไม่ได้ถูกนำมาใช้ วิชาสังคมศึกษาไม่มีเรียนในหลักสูตรฝึกหัดครูประถมกสิกรรมพ.ศ. 2476 และหลักสูตรครูมัธยม พ.ศ. 2484 ส่วนผู้เรียนในหลักสูตรวิชาครูมัธยมของคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อาจได้เรียนถ้าเลือกเรียนในชั้นปีที่ 1 และ 2 เพราะประวัติศาสตร์เป็นวิชาเลือกของแผนกอักษรศาสตร์ สำหรับผู้เรียนประโยคครูอนุบาล พ.ศ. 2486 ได้เรียนวิชาสังคมศาสตร์ในชั้นประโยคการเรียนชั้นสูง หรือประโยคครูประถม รายละเอียดของวิชาสังคมศึกษาปรากฏในตารางที่ 18

ตารางที่ 18 รายวิชาของวิชาโทคณิตศาสตร์

หลักสูตร	รายวิชา		ภูมิศาสตร์	ประวัติศาสตร์	วิทยาศาสตร์	คณิตศาสตร์	ภาษา	การนาเทว	หน้าที่	ศิลปะ	การนาเทศ	ภาษา	จำนวน
	ชื่อวิชา	ไทย											
โรงเรียนเนาะช่าง หลักสูตรประถม 2459	-	ภูมิศาสตร์และพงศาวดาร ชาติไทย	✓	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูสอนวิชา 2459	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูสอน 2468	-	ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์**	✓	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	✓
ครูประถม 2471	-	ประวัติศาสตร์กับภูมิศาสตร์	✓	-	✓	✓	-	-	-	-	-	-	✓
แผนกครูศึกษา คณะอักษรฯ 2471	-	ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์***	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูประถมศึกษา 2476	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูประถมศึกษา 2476	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูสอน 2477	-	ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์	✓	-	✓	-	-	✓	-	-	-	-	3
สตรีประกาศนียบัตรจังหวัด 2477	-	ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์	✓	-	✓	-	-	✓	-	-	-	-	2
ชายประกาศนียบัตรจังหวัด 2479	-	ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูประกาศนียบัตรจังหวัด 2481	-	ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์- หน้าที่เมือง ศิลปกรรม และการนาเทศ	✓	-	✓	✓	✓	-	✓	✓	✓	-	5
Diploma in Education คณะอักษรฯ 2482	-	ประวัติศาสตร์***	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูสอน 2484	-	ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์- หน้าที่เมือง ศิลปกรรม และการนาเทศ	✓	-	✓	✓	✓	-	✓	✓	✓	-	5
ครูสอน 2484	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูสอน คณะอักษรฯ 2485	-	ประวัติศาสตร์***	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูสอน 2486	-	ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูประถม 2487	-	ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์- การนาเทศ	✓	-	✓	✓	✓	-	-	✓	✓	✓	4

* เดินทางไปทางศิลปกรรมและนาเทศการ
 ** แผนกศึกษาศาสตร์โรงเรียนดอนปลายแผนกกลาง
 *** เป็นวิชาเลือกของแผนกศึกษาศาสตร์ ในชั้นปีที่ 1 และ 2
 * แผนกสอนแผนกปีที่ 3 และ 4
 * * * * *

ลักษณะของวิชาสังคมศึกษาในช่วงนี้มี 5 ประการ ดังนี้

1. วิชาสังคมศึกษาในช่วงนี้หมายถึงวิชานิติศาสตร์ พงศาวดาร ชาติไทย ประวัติศาสตร์ แผนที่ หน้าที่พลเมือง ศีลธรรม การสมาคมและการอบรมจิตใจ แต่ยังไม่ใช้คำว่าสังคมศึกษา
2. นิติศาสตร์เป็นวิชาที่ได้รับการเน้นตลอดช่วงนี้เช่นเดียวกับช่วงแห่งการปฏิรูปบ้านเมือง โดยมีอยู่ในหลักสูตรช่วงนี้ ทั้งนี้วิชาแผนที่ซึ่งแทรกอยู่ในวิชานิติศาสตร์ได้แยกเป็นวิชาต่างหาก
3. วิชาพงศาวดารในช่วงการปฏิรูปบ้านเมืองได้เปลี่ยนเป็นวิชาประวัติศาสตร์ไทย และเริ่มให้มีการเรียนประวัติศาสตร์ต่างประเทศ นับว่าการครุศึกษาไทยเริ่มมองประวัติศาสตร์อย่างเป็นสากลมากขึ้น
4. เศรษฐศาสตร์การเมือง ตลอดจนเหตุการณ์ปัจจุบัน ซึ่งไม่ได้รับความสนใจในช่วงปฏิรูปบ้านเมือง ก็ยังไม่ได้ได้รับความสนใจในช่วงนี้อีกต่อไป วิชาที่เพิ่มขึ้นมาในหลักสูตรตอนปลายของช่วงนี้ก็คือ หน้าที่พลเมือง ศีลธรรมและการสมาคม
5. หลักสูตรหลัง ๆ ของช่วงนี้ (ตั้งแต่ พ.ศ. 2481) ให้เรียนวิชาในสังคมศึกษากว้างขึ้น ในขณะที่หลักสูตรแรก ๆ ของช่วงนี้ให้ความสำคัญกับนิติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และแผนที่

โดยภาพรวมจะเห็นว่า ภาพของสังคมศาสตร์ค่อย ๆ ชัดเจนขึ้นในหลักสูตรการครุศึกษา แต่ก็ยังเน้นให้ครูเป็นผู้เข้าใจในสิ่งที่ เป็นกายภาพและประวัติมากกว่า การมีส่วนร่วมในบรรยากาศและเหตุการณ์ปัจจุบัน นับว่ายังไม่เป็นสากลนัก

5. **พลศึกษาและสุขศึกษา** วิชาพลศึกษาในช่วงนี้หมายถึง วิชาพลศึกษา เลือปา หรือลูกเสือ และอนุสภากาชาด ซึ่งเทียบเท่ากับลูกเสือเอก หรืออนุสมาชิกเอก วิชาพลศึกษามีเรียนเป็นวิชาบังคับ เรียนทั้งในเวลาและนอกเวลา มีเรียนในหลักสูตรครูประกาศนียบัตรจังหวัด หลักสูตรครูมูล หลักสูตรครูอนุบาล หลักสูตรครูประถม และหลักสูตรครูมัธยมของกระทรวงธรรมการ โดยส่วนใหญ่แล้วจัดหลักสูตรแยกสำหรับชายหญิง แต่หลักสูตรอักษรศาสตร์บัณฑิต หลักสูตรวิทยาศาสตร์บัณฑิต และหลักสูตรวิชาครูของคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ไม่มีเรียนวิชาพลศึกษา วิชาพลศึกษาประกอบด้วยรายวิชาดังปรากฏในตารางที่ 19

ตารางที่ 19 รายวิชาของวิชาศึกษา

หลักสูตร	รายวิชา	เนื้อหาวิชา							จุดประสงค์การเรียนรู้			หมายเหตุ	
		สัมมนาใน ชั้นเรียน	งานบริการ	การศึกษาค้นคว้า อิสระ	ทำ แบบ	สอบ	ข้อ สอบ	แบบ เรียน	โครง งาน	การ ประเมิน			
โรงเรียนเพาะช่าง	-	-	-	-	(ไม่มีรายละเอียด)	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูศึกษาระดับมัธยม 2459	ศิลปศึกษา	-	-	-	(ไม่มีรายละเอียด)	-	-	-	✓	-	-	-	เขียนเค้าร่างหลักสูตรครูประถมสามัญ
ครูสอนพิเศษ 2459	-	-	-	-	(ไม่มีรายละเอียด)	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูสอนพิเศษ 2465	ลูกเสือ	-	-	-	-	-	-	-	✓	✓	-	-	เสนอลูกเสือเอก
ครูประถมศึกษา 2471	พลศึกษา	✓	✓	-	-	✓	-	-	✓	✓	✓	-	เรียนอย่างเดียวกับหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย
แผนกครูศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ 2471	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูประถมศึกษา 2476	พลศึกษาและลูกเสือ	✓	✓	-	-	-	-	-	✓	✓	✓	-	เสนอลูกเสือเอก เวียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์
ครูประถมศึกษา 2476	-	-	-	-	(ไม่มีรายละเอียด)	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูสอนพิเศษ 2477	พลศึกษา ลูกเสือและ ชุมนุมภาษาต่างประเทศ	✓	-	✓	✓	✓	-	-	✓	✓	✓	-	เสนอลูกเสือเอก เวียน 3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์
สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ 2477	พลศึกษาและชุมนุมภาษา ต่างประเทศ	✓	-	✓	-	-	-	-	-	✓	✓	-	เสนอชุมนุมลูกเสือเอก เวียน 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์
สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ 2479	พลศึกษา ลูกเสือ	-	-	-	(ไม่มีรายละเอียด)	-	-	-	-	-	-	-	เวียน 3 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เสนอหลักสูตรมัธยม สามัญชั้นปีที่ 3 และ 4
ครูประถมศึกษา 2481	พลศึกษา ลูกเสือ ชุมนุมภาษาต่างประเทศ	✓	-	✓	✓	✓	-	-	✓	✓	✓	-	๗) หมายเหตุรายวิชานี้สำหรับเรียนเท่านั้น เพราะ หลักสูตรแยกเป็นสองสาขาและหญิง เวียน 2 ชั่วโมง ต่อสัปดาห์ ลูกเสืออบรมตามแผนวันมัธยมปีที่ 4 และ 5
Diploma in Education 2482	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูสอนพิเศษ 2484	พลศึกษา ลูกเสือและ ชุมนุมภาษาต่างประเทศ	✓	✓	✓	✓	-	-	-	-	✓	-	-	จัดพลศึกษาตอนเช้าและตอนบ่าย 1 ชั่วโมงทุกวัน ลูกเสือสอนนอกเวลา 1 ชั่วโมง/สัปดาห์ โดย ขึ้นอยู่กับหลักสูตรมัธยมสามัญชั้นปีที่ 6
ครูมัธยม 2484	พลศึกษา	✓	✓	-	✓	✓	-	-	-	-	-	-	และยังเป็นรองชายและหญิง ใช้หนังสือคู่มือรองกรม พลศึกษาเป็นต้น
ครูมัธยม คณะศึกษาศาสตร์ 2485	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูสอนพิเศษ 2486	แบบเรียนและการสอน ที่ทำงาน	-	-	✓	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครูประถมศึกษา 2487	พลศึกษา	-	✓	✓	✓	✓	(๕)✓	-	-	-	-	-	(๕) หมายเหตุรายวิชานี้สำหรับเรียนเท่านั้น หลักสูตร แยกเป็นสองสาขาและหญิง

ลักษณะของผลศึกษาในช่วงนี้มี 3 ประการ ดังนี้

1. การเข้าแถวแปรขบวนและการเกณฑ์ทหารที่เคยเน้นในช่วงปฏิรูปบ้านเมืองหายไปในช่วงนี้ แต่ยังคงเหลือวิชาลูกเสือ
2. วิชาที่ได้รับการเน้นในช่วงนี้ก็คือ วิชาที่มีลักษณะส่งเสริมระดับพลานามัยจริง ๆ คือ ดัดตน ยิมนาสติกส์ การละเล่นกีฬา กรีฑา ต่าง ๆ เข้ามาแทนที่การโดดโผโจนทยาน นับว่าหมวดวิชาผลศึกษาในช่วงนี้มีความเป็นสากลยิ่งขั้นกว่าช่วงการปฏิรูปบ้านเมือง
3. วิชาลูกเสือ อนุสภากาชาดที่เริ่มปรากฏในปลาย ๆ ช่วงปฏิรูปได้ต่อเนื่องมาในหลักสูตรต้น ๆ ของช่วงนี้ วิชานี้มีทั้งหลักวิชาและการสอนการอบรมควบคู่กันไป

สุขศึกษาในช่วงนี้หมายถึง วิชาสุขวิทยา หรือสรีรศาสตร์และสุขวิทยา หรือสุขวิทยาและสุขาภิบาล เป็นวิชาที่เรียนเรื่องส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย หน้าที่ วิธีบำรุงร่างกาย และป้องกันโรค วิชานี้มีเรียนเป็นวิชาบังคับใน 7 หลักสูตรดังต่อไปนี้

ในหลักสูตรครูประกาศนียบัตรจังหวัด มีเรียนเพียง 2 หลักสูตรคือ หลักสูตรครูสตรีประกาศนียบัตรจังหวัด และหลักสูตรครูชายประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ.2479 ทั้ง 2 หลักสูตรเรียนวิชาสรีรศาสตร์และสุขวิทยา หลักสูตรครูสตรีประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ.2477 กำหนดให้เรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ในชั้นปีที่ 1 และ 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ในชั้นปีที่ 2 ส่วนหลักสูตรครูชายประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ.2479 กำหนดให้เรียน 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เรียนเทียบเท่าหลักสูตรมัธยมสามัญชั้นปีที่ 3 และ 4 ในหลักสูตรครูมูลและครูอนุบาล มีเรียนวิชาสรีรศาสตร์และสุขวิทยาในหลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ.2468 และ พ.ศ.2477 โดยหลักสูตรฉบับ พ.ศ.2477 ได้ระบุให้เรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ส่วนหลักสูตรประโยคครูอนุบาล พ.ศ.2486 เรียนวิชาโรคของเด็ก สำหรับหลักสูตรครูประถม หลักสูตรครูกสิกรรมชั้นประถม พ.ศ.2459 กำหนดให้เรียนวิชาสุขวิทยาเทียบเท่าหลักสูตรครูประถมสามัญ และหลักสูตรฝึกหัดครูประถมกสิกรรม พ.ศ.2476 กำหนดให้เรียนสุขวิทยาและสุขาภิบาล เรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์

ข. วิชาอื่น ๆ

วิชาจริยธรรมในหลักสูตรการครูศึกษา เพื่อพัฒนาอาชีพและท้องถิ่น เรียกเป็นวิชาจรรยา มีเรียนเป็นวิชาบังคับในหลักสูตรช่วงต้น ๆ 7 หลักสูตร ได้แก่ 1) หลักสูตรครูกสิกรรมชั้นประถม พ.ศ.2459 กำหนดให้เรียนวิชาจรรยาเทียบเท่ากับหลักสูตรครูประถมสามัญ ซึ่งเรียนเรื่องความประพฤติ กิริยามารยาท และศาสนา 2) หลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ.2468 หมวดจรรยา มีเรียนวิชาความประพฤติและกิริยามารยาท 3) หลักสูตรประโยคครู

ประณามสามัญชาย พ.ศ. 2471 กำหนดให้เรียนวิชาจรรยาเสมอด้วยหลักสูตรมัธยมชั้นตรี มีเรียนเรื่อง พุทธประวัติ ธรรมวิภาค และเรื่องความแก่กระทั่งธรรม 4) หลักสูตรฝึกหัดครู ประถมกสิกรรม พ.ศ. 2476 กำหนดให้เรียน 3 เรื่อง คือ ก) หลักสูตร เรียนลักษณะ ประโยชน์และโทษแนวทางปฏิบัติหลักสูตร เช่น เมตตา กรุณา ความโกรธ ความสัสดี ความกล้าหาญ ความมีน้ำใจเป็นเสือป่า และการบำรุงรักษาชาติบ้านเมือง ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นต้น ข) การอบรม นิสัยและความประพฤติให้เป็นไปในทางที่ดีตามที่เรียนมาได้จริง โดยใช้หนังสือ เช่น แนวสอน จรรยาของโรงเรียนนายร้อย จรรยาแพทย์ เบญจศีลและเบญจธรรม และสมบัติของผู้ดี เป็นต้น ค) พุทธประวัติกับพุทธศาสนาในเมืองไทยอย่างสังเขป 5) หลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2477 6) หลักสูตรครูสตรีประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2477 ทั้ง 2 หลักสูตร เรียนเนื้อหาเหมือนกันคือ หลักสูตรต่าง ๆ การอบรมนิสัยและความประพฤติ และพุทธศาสนา เรียนมา 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ 7) หลักสูตรครูชายประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2479 ไม่มีรายละเอียดของเนื้อหา กำหนดให้เรียนวิชาจรรยาเทียบเท่าหลักสูตรชั้นมัธยมสามัญปีที่ 3 และปีที่ 4 เรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์

พิจารณาตามประเภทของหลักสูตร พบว่า ในหลักสูตรประกาศนียบัตรจังหวัดมีเรียนวิชาจรรยาเพียง 2 หลักสูตร คือ หลักสูตรครูสตรีประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2477 และหลักสูตรครูชายประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2479 หลักสูตรครูสตรีประกาศนียบัตรจังหวัดระบุให้เรียนหลักสูตรต่าง ๆ การอบรมนิสัยและความประพฤติ และพุทธศาสนา หลักสูตรครูชายประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2479 ไม่มีรายละเอียดของเนื้อหา ระบุให้เรียนเทียบเท่ากับหลักสูตรชั้นมัธยมสามัญปีที่ 3 และ 4

ในหลักสูตรครูมูลมีเรียนวิชาจรรยาเพียง 2 หลักสูตรคือ หลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2468 และหลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2479 โดยหลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2468 เรียนเรื่องความประพฤติและกิริยามารยาทเท่านั้น แต่หลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2477 เรียนหลักสูตรต่าง ๆ การอบรมนิสัยและความประพฤติและพุทธศาสนา

สำหรับหลักสูตรครูประถม มีเรียนวิชาจรรยาใน 3 หลักสูตร คือ หลักสูตรครูกสิกรรมชั้นประถม พ.ศ. 2459 หลักสูตรประโยคครูประถมสามัญชาย พ.ศ. 2471 และหลักสูตรประโยคครูประถมกสิกรรม พ.ศ. 2476 หลักสูตรครูกสิกรรมชั้นประถม พ.ศ. 2459 ระบุให้เรียนวิชาจรรยาเทียบเท่ากับหลักสูตรครูประถมสามัญซึ่งเรียนเรื่องความประพฤติ กิริยามารยาทและศาสนา หลักสูตรประโยคครูประถมสามัญชาย พ.ศ. 2471 ระบุให้เรียนวิชาจรรยาเสมอด้วยหลักสูตรมัธยมชั้นตรี มีเรียนเรื่องพุทธประวัติ ธรรมวิภาค และเรื่องความแก่กระทั่งธรรม ส่วนหลักสูตรฝึกหัดครูประถมกสิกรรม พ.ศ. 2476 กำหนดให้เรียนคล้ายกับหลักสูตรครูกสิกรรมชั้นประถม พ.ศ. 2459 โดยเรียนเรื่องหลักสูตรต่าง ๆ การอบรมนิสัยและความประพฤติ

และพุทธประวัติกับพุทธศาสนา เรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์

วิชาจริยธรรมตลอดช่วงนี้ เรียนพุทธประวัติ ธรรมวิภาค เรื่องความ
แก่กระชู้ธรรม การบำรุงรักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การอบรมนิสัย และความประพฤติ
กล่าวได้ว่า หลักสูตรการศึกษาในช่วงนี้ มองภาพของครูอย่างคนดีในพระพุทธศาสนา และเน้น
ให้ครูเป็นบุคคลากรที่สามารถในการบำรุงรักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อันเป็นสถาบันทาง
สังคมของชาติ

วิชาศิลปะในช่วงนี้ หมายถึง วิชาวาดเขียน และวิชาการฝีมือ หรือ
การเรือน ผู้เรียนได้เรียนทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ มีเรียนเป็นวิชาบังคับใน 8 หลักสูตรดังต่อไปนี้คือ
1) หลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2468 กำหนดให้เรียนวิชาวาดเขียนประกอบการวาดเส้น
วาด ทูมและผูกลาย 2) หลักสูตรประโยคครูประถมสามัญชาย พ.ศ. 2471 กำหนดให้เรียนวิชา
วาดเขียนประกอบการเขียนรูปจากของจริงอย่างง่ายและวาดรูปกับแลเงา โดยหัดเขียน
ทั้งในกระดาษและบนกระดานดำ 3) หลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2477 กำหนดให้เรียนทั้งวิชา
วาดเขียนและวิชาการฝีมือ วิชาวาดเขียนมีเรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เรียนเรื่องการวาดเขียน
เลขาคณิต วาดเส้นผูกลาย และวาดหุ่น นอกจากนี้ต้องฝึกหัดบนกระดานดำ สำหรับประกอบกับ
บทเรียนที่สอนด้วย ส่วนวิชาการฝีมือนั้นมีเรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ แยกเป็นเนื้อหาสำหรับชาย
และหญิง นักเรียนครูชายและหญิง นักเรียนครูชายเรียนการตัดนั้ผ้าและกระดาด การปั่น การ
จักสาน การช่างไม้ การทำสวน นักเรียนครูหญิงเรียนการตัด นั้ผ้า และกระดาด การเย็บ
การปัก การถัก การร้อย การทำตองหมากพลูและนั้เทียน การปรุงเครื่องหอมและการทำสวน
หลักสูตรระบุให้รู้ซาบซึ้ง และสั่งสอนได้ด้วย 4) หลักสูตรครูสตรีประกาศนียบัตร พ.ศ. 2477
กำหนดให้เรียนทั้งวิชาวาดเขียนและการเรือน วิชาวาดเขียนมีเรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ มีเนื้อหา
เหมือนหลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2477 ส่วนวิชาการฝีมือและการเรือนมีเรียน 3 ชั่วโมงต่อ
สัปดาห์ เรียนเรื่องการเย็บการปัก ช่างดอกไม้ การครัว และเบ็ดเตล็ด 5) หลักสูตรครูชาย
ประจำจังหวัด พ.ศ. 2479 กำหนดให้เรียนวิชาวาดเขียนและการฝีมือ วิชาวาดเขียนมีเรียน 1
ชั่วโมงต่อสัปดาห์ โดยเรียนเสมอหลักสูตรมัธยมสามัญชั้นปีที่ 3 และ 4 ส่วนวิชาการฝีมือนั้น
นักเรียนครูสอนวิชาสามัญ เรียน 5 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ นักเรียนครูสอนวิชาชีพเรียน 4 ชั่วโมง
ต่อ สัปดาห์ในชั้นปีที่ 1 และเรียนเพียง 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ในชั้นปีที่ 2 หลักสูตรระบุให้เลือกสอน
เพียง 3 วิชาจากรายวิชาการตัดนั้ผ้า และกระดาด การปั่น การจักสาน การช่างไม้ การทำ
สวนและการทำนา 6) หลักสูตรครูประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2481 กำหนดให้เรียนทั้งวิชา
วาดเขียน และวิชาการฝีมือ หรือวิชาการฝีมือและการเรือน สำหรับนักเรียนครูหญิงวิชาวาดเขียน
มีเรียน 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ โดยสอนตามแนวมัธยมสามัญชั้นปีที่ 4 และ 5 ให้เขียนภาพจาก

ความจำ เขียนภาพบนกระดาษดำ และหัดทำอุปกรณ์การใช้ การเขียนกระดาษดำ เป็นต้น วิชาการฝีมือมีเรียน 7 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ กำหนดให้นักเรียนครูชายเรียนวิชาการฝีมือเหมือนวิชาการฝีมือสำหรับชายของหลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2477 สำหรับนักเรียนครูหญิงกำหนดให้เรียนวิชาการฝีมือและการเรือน ประกอบด้วย การตัด นุ่งผ้าและกระดาด จักสาน ปั้น ทำสวนและการเรือน 7) หลักสูตรประโยคฝึกหัดครูมูล พ.ศ. 2484 กำหนดให้เรียนวิชาวาดเขียนและวิชาการฝีมือสำหรับนักเรียนครูชาย หรือวิชาการฝีมือสำหรับนักเรียนครูชาย หรือวิชาการฝีมือและการเรือนสำหรับนักเรียนครูหญิง วิชาวาดเขียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ มีเรียนเรื่องการเขียนบนกระดาด เขียนบนกระดาษ และทำภาพอุปกรณ์การศึกษา เป็นต้น ส่วนวิชาการฝีมือมีเรียน 4 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ กำหนดให้นักเรียนครูชายเรียนการสวน การปั้น การช่างไม้ การสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ ส่วนการฝีมือและการเรือนของนักเรียนครูหญิง มีเรียนเรื่อง การเย็บ การปัก การถัก การร้อย การทำตอก การแกะสลัก การครัว และการเรือน และ 8) หลักสูตรประโยคครูอนุบาล พ.ศ. 2486 มีเรียนวิชาวาดเขียนและวิชาปั้น ถ้าพิจารณาตามประเภทของหลักสูตร พบว่า ในหลักสูตรครูประกาศนียบัตรจังหวัด มีเรียนทั้งวิชาวาดเขียนและวิชาการฝีมือ หรือวิชาการฝีมือและการเรือนทั้ง 3 หลักสูตร สำหรับสูตรครูมูลและหลักสูตรครูอนุบาล วิชาวาดเขียนมีเรียนในหลักสูตรครูมูล 2 หลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2477 ส่วนหลักสูตรประโยคครูอนุบาล พ.ศ. 2486 มีเรียนวิชาวาดเขียนและวิชาปั้น ส่วนหลักสูตรครูประถมมีเพียงหลักสูตรประโยคครูประถมสามัญ พ.ศ. 2471 เพียงหลักสูตรเดียวที่มีเรียนวิชาวาดเขียน หลักสูตรครูมัธยม ไม่มีเรียนวิชาศิลปะ

วิชาดนตรีเป็นวิชาที่หมายรวมถึง ดนตรี และการขับร้อง มีเรียนเป็นวิชาบังคับในหลักสูตรการศึกษาในช่วงนี้เพียง 6 หลักสูตร ในหลักสูตรครูประกาศนียบัตรจังหวัดมีเรียนทั้ง 3 หลักสูตร คือ 1) หลักสูตรครูสตรีประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2477 มีเรียนวิชาดนตรีและขับร้องแบบไทย โดยระบุว่าไม่บังคับในแผนภาคดนตรี โรงเรียนใดมีเครื่องสายหรือไม่มีก็ได้ เพราะเป็นการบันเทิง แต่ในแผนกขับร้อง ระบุว่านักเรียนครูต้องนำวิชานี้ไปสั่งสอนศิษย์ของตนได้ด้วย 2) หลักสูตรครูชายประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2479 กำหนดให้นักเรียนครูสอนวิชาสามัญเท่านั้นที่ต้องเรียนวิชาดนตรีหรือขับร้อง มีเรียน 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ โดยเรียนเทียบเท่าหลักสูตรมัธยมสามัญชั้นปีที่ 3 และ 4 3) หลักสูตรครูประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2481 กำหนดให้เรียนดนตรีและขับร้อง 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ระบุให้โรงเรียนสอนการดนตรีอย่างใดอย่างหนึ่ง และร้องเพลงตามกำหนดในประมวลหลักสูตรชั้นประถมศึกษาได้ไม่น้อยกว่า 25 เพลง เป็นต้น สำหรับหลักสูตรครูมูลและครูอนุบาล มีเรียน 2 หลักสูตร คือ 1) หลักสูตรประโยคฝึกหัดครูมูล พ.ศ. 2484 กำหนดให้เรียนวิชาขับร้องในเวลากลางวัน วันละ 30 นาที มีเรียนการร้องเพลงและอ่านโน้ตเพลงตามแบบสากล เป็นต้น 2) หลักสูตรประโยคครูอนุบาล

พ.ศ. 2486 มีเรียนวิชาดนตรี ไม่มีเรียนการขับร้องหรืออ่านโน้ต แต่มีเรียนเพลง เกมและการแสดงท่าทาง ซึ่งจัดอยู่ในวิชาพลศึกษาแล้ว หลักสูตรครูประถม มีเรียนวิชาดนตรีในหลักสูตรเดียว คือ หลักสูตรประโยคฝึกหัดครูประถม พ.ศ. 2487 ซึ่งกำหนดให้เรียนวิชาขับร้องและดนตรี มีเรียนการขับร้องและอ่านโน้ตเพลง

ค. วิชาครู

วิชาครูมีเรียนเป็นวิชาบังคับในหลักสูตรการครุศึกษาในช่วงนี้ทุกหลักสูตร โดยเรียกชื่อเป็นวิชาครู ยกเว้นหลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2468 ที่จัดให้เป็นหมวดวิชา และหลักสูตรประโยคครูอนุบาลที่มีแต่ชื่อรายวิชา ไม่ได้ใช้คำว่าวิชาครู หลักสูตรวิชาครูของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กำหนดให้ผู้ที่มีความประสงค์เป็นครูสมัครเรียนได้ หลังจากสอบวิชาชั้นปีที่ 2 ได้แล้ว ในช่วงนี้นอกจากมีวิชาครูสามัญแล้วยังมีวิชาครูอาชีพเพิ่มขึ้นในหลักสูตรการครุศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพและท้องถิ่น อันได้แก่ หลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2468 ซึ่งเป็นหลักสูตรครูมูลกสิกรรมด้วย เนื่องจากในปี พ.ศ. 2467 ได้มีการประกาศให้รวมโรงเรียนฝึกหัดครูมูลกสิกรรม เข้าด้วยกันกับโรงเรียนฝึกหัดครูมูลสามัญ (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ. 61/22 เรื่องรวมโรงเรียนฝึกหัดครูมูลสามัญกับกสิกรรมเป็นโรงเรียนเดียวกันและอนุญาตให้ใช้เงินอุดหนุนวิชาครู 2 กรกฎาคม 2467 - 6 พฤศจิกายน 2468) และหลักสูตรครูประถมกสิกรรม พ.ศ. 2476 นอกจากนั้นในการฝึกสอนได้กำหนดให้ฝึกสอนทั้งวิชาสามัญและวิชาวิสามัญ ดังปรากฏในหลักสูตรครูชายประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2479 ซึ่งเป็นหลักสูตรที่จัดสอนให้นักเรียนออกเป็น 2 ประเภท คือ นักเรียนครูสอนวิชาสามัญ และนักเรียนครูสอนวิชาอาชีพ วิชาครูของหลักสูตรการครุศึกษาในช่วงนี้ ประกอบด้วยรายวิชาต่าง ๆ ดังปรากฏในตารางที่ 20

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หลักสูตร	รายวิชา	รายวิชา																					หน่วยกิต/ส.ส.ส.ส.ก.				
		ศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น	ศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย	ศึกษาระดับปริญญาตรี	ศึกษาระดับปริญญาโท	ศึกษาระดับปริญญาเอก	ศึกษาระดับปริญญาเอกพิเศษ	ศึกษาระดับปริญญาเอกพิเศษ (วิชาเอก)	ศึกษาระดับปริญญาเอกพิเศษ (วิชาเอก)	ศึกษาระดับปริญญาเอกพิเศษ (วิชาเอก)	ศึกษาระดับปริญญาเอกพิเศษ (วิชาเอก)	ศึกษาระดับปริญญาเอกพิเศษ (วิชาเอก)	ศึกษาระดับปริญญาเอกพิเศษ (วิชาเอก)	ศึกษาระดับปริญญาเอกพิเศษ (วิชาเอก)	ศึกษาระดับปริญญาเอกพิเศษ (วิชาเอก)	ศึกษาระดับปริญญาเอกพิเศษ (วิชาเอก)	ศึกษาระดับปริญญาเอกพิเศษ (วิชาเอก)	ศึกษาระดับปริญญาเอกพิเศษ (วิชาเอก)	ศึกษาระดับปริญญาเอกพิเศษ (วิชาเอก)	ศึกษาระดับปริญญาเอกพิเศษ (วิชาเอก)	ศึกษาระดับปริญญาเอกพิเศษ (วิชาเอก)						
โรงเรียนเพาะช่าง คุณธรรมที่มีประชน 2459	วิชาครู	✓	✓	✓	-	✓	✓																		1	✓	
	(ใช้หลักสูตรคุณประชนสามัญ)																										
	คุณศึกษา 2459	(ใช้หลักสูตรคุณประชนสามัญ)																									
	คุณผล 2468	หมวดวิชาครู	-	✓	-	-	✓	-	✓																		1
คุณประชน 2471	วิชาครู	-	✓	✓	-	✓	✓	✓																		✓	
แม่บทคุณศึกษา คณะอักษรฯ	วิชาครู	-	✓	✓	-	-	✓	✓																		✓	
คุณประชนศึกษกรรม 2476	วิชาครู	-	✓	-	✓	✓	✓	✓																		4	
คุณประชนนิเทศการ 2476	(ใช้หลักสูตรคุณประชนสามัญ)																										
คุณผล 2477	วิชาครู	-	✓	-	-	-	✓	-																			3
คุณผลวิประกาศฯ	วิชาครู	-	✓	-	-	-	✓	-																			3
จังหวัด 2477	วิชาครู	-	✓	-	-	-	✓	-																			3
ครูข่าวประกาศฯ	วิชาครู	-	✓	-	-	-	✓	-																			3
จังหวัด 2479	วิชาครู	-	✓	-	-	-	✓	✓																			3
ครูประกาศฯ จังหวัด 2481	วิชาครู	-	✓	-	-	-	✓	✓																			4-4 1/2
Diploma in Education คณะอักษรศาสตร์ 2482	วิชาครู	-	✓	-	-	-	✓	✓																			1
คุณผล 2484	วิชาครู	-	✓	-	-	-	✓	✓																			4
คุณนิเทศ 2484	-	-	✓	✓	-	-	-	-																			✓
คุณนิเทศคณะอักษรฯ 2485	-	-	✓	-	-	-	-	✓																			✓
คุณบทบาท 2486	-	-	✓	-	-	-	✓	✓																			✓
คุณประชน 2487	วิชาครู	-	✓	✓	-	-	✓	✓																			✓
							วิชาการสอน(1)	วิชาการสอน(2)	วิชาการสอน(3)																		✓

เรื่องของวิชาครูในหลักสูตรช่วงนี้มีลักษณะเด่น 4 ประการดังนี้

1. ยังคงเน้นให้ผู้เรียนทำได้จริงในโรงเรียน แต่ไม่เน้นหลักการเท่าไรนัก เช่นเดียวกับช่วงการปฏิรูปบ้านเมือง ดังปรากฏว่าให้ฝึกหัดสอนในทุกหลักสูตรของช่วงนี้และการสอนการปกครองโรงเรียนในเกือบทุกหลักสูตร และภายหลังได้เน้นการบริหารและการจัดการโรงเรียน ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องของการปฏิบัติ (practical) ทั้งสิ้น
2. หลักการและทฤษฎีเป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจน้อยสำหรับหลักสูตรในช่วงนี้ เช่น จิตวิทยา ปรัชญาการศึกษา ระเบียบหรือกฎหมายการศึกษา
3. การศึกษาเมื่อทำความเข้าใจตนเองก็ไม่เป็นที่สนใจของการครุศึกษาในช่วงนี้ ดังจะเห็นได้ว่าประวัติศาสตร์การศึกษาปรากฏในหลักสูตรหลัง ๆ ของช่วงนี้ และค่อนข้างน้อย
4. การวิเคราะห์ตลอดจนการสร้างโลกทัศน์ในภาพกว้าง เป็นสิ่งที่ไม่เน้นเลยในหลักสูตรการครุศึกษาในช่วงนี้ ดังจะเห็นว่าเกือบไม่ให้เห็นเรื่องของการฝึกความคิดและปรัชญาการศึกษา

อาจกล่าวได้ว่าภาพของครูที่หลักสูตรการครุศึกษาช่วงนี้วาดได้ก็คือ ความเป็นนักปฏิบัติทั้งการสอนและการจัดการในโรงเรียน ครูไม่ใช่ นักคิด นักวิเคราะห์ ภาพของครูที่เป็นผู้นำในช่วงปฏิรูปบ้านเมืองค่อย ๆ เลือนไป ในหลักสูตรท้าย ๆ ของช่วงนี้มีวิชาใหม่ ๆ อย่างสากกลเพิ่มขึ้น แต่ก็ เป็นวิชาที่สนับสนุนให้ผู้เรียนเป็นนักปฏิบัติอยู่

ง. วิชาอาชีพ

วิชาอาชีพเป็นวิชาที่เริ่มมีเรียนเป็นครั้งแรกในหลักสูตรการครุศึกษาช่วง พ.ศ. 2456-2488 หลักสูตรแรกที่ผลิตครูเพื่อไปสอนวิชาอาชีพคือหลักสูตรโรงเรียนเพาะช่าง พ.ศ. 2456 หลักสูตรนี้รับนักเรียนเป็น 2 ประเภท คือ นักเรียนช่าง และนักเรียนอาจารย์ช่าง นักเรียนอาจารย์ช่างต้องฝึกหัดศิลปหัตถกรรมสำหรับออกไปเป็นครูสอนการวาดเขียน และการหัตถกรรมในโรงเรียนประถมและมีชมต่าง ๆ ตามหลักสูตรหลวงฝ่ายสามัญศึกษา นักเรียนอาจารย์ช่างนี้ เข้าอยู่ในระเบียบและข้อบังคับของโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ทุกประการ (เอกสารระเบียบการโรงเรียน โรงเรียนเพาะช่าง กรุงเทพฯ ม.ป.ป. : 3-15)

หลักสูตรการครุศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพและท้องถิ่น ฉบับที่ 2 คือหลักสูตร
ครุศึกษาระดับประถม พ.ศ. 2459 เป็นหลักสูตรสำหรับใช้ในโรงเรียนฝึกหัดครุศึกษาระดับ
นักเรียนเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2460 ตามหลักฐานมีรายละเอียดของวิชาอาชีพในหลักสูตร
การครุศึกษาในช่วงนี้เพียง 7 หลักสูตร ประกอบด้วยวิชาดังปรากฏในตารางที่ 21

ตารางที่ 21 วิชาของวิชาอาชีพ

	กิจกรรม				กิจกรรม	หมายเหตุ	
	คิม	บิช	สัคร์	อื่น ๆ			
โรงเรียนเพาะช่าง 2456	(ไม่มีรายละเอียด)					ช่างสิบหมู่	
ครุศึกษาระดับประถม 2459	✓	✓	-	-	✓	-	
ครุศึกษา 2459	(ไม่มีรายละเอียด)					นคศึกษา	
ครุมูล 2468	✓	✓	✓	-	-	-	
ครุประถม 2471	✓	✓	-	-	-	เศรษฐกิจกิจกรรม และกิจกรรมกึ่ง	
แผนกครุศึกษา คณะอักษรฯ	-	-	-	-	-	-	
ครุประถมกิจกรรม 2476	✓	✓	✓	เศรษฐกิจ	-	เรียน 5 ชั่วโมงต่อสัปดาห์	
ครุวิชาชีพการ	(ไม่มีรายละเอียด)					วิชาชีพการ	
ครุมูล 2477	เกษตรกรรม				-	✓	จักสาน วิชาชีพการ เพาะพันธุ์ปลา ประมง ทอผ้า ช่างไม้ ช่างตัดเสื้อ ช่างเหล็ก การเขียน (เลือกสอน 20 ชม.ต่อ สัปดาห์)
ครุสตรีประกาศฯ จังหวัด	-	-	-	-	✓	เลือก 1 จากตัดและเย็บเสื้อผ้า จักสาน ทอเสื่อ เย็บหมวก ทอผ้า 6 ชม.ต่อสัปดาห์	
ครุชายประกาศฯ จังหวัด	-	-	-	-	✓	เลือก 1 วิชาจากหลักสูตรครุมูล 2477 แต่ในการสอบให้ เวลาลง เรียน 16-18 ชม.ต่อสัปดาห์	
ครุประกาศฯ จังหวัด	เกษตรกรรมวิชา				-	-	เรียน 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์
2481							
Diploea in Education	-	-	-	-	-	-	-
คณะอักษรศาสตร์ 2482							
ครุมูล 2484	-	-	-	-	-	-	-
ครุมัธยม 2784	-	-	-	-	-	-	-
ครุมัธยมอักษรศาสตร์ 2485	-	-	-	-	-	-	-
ครุอนุบาล 2486	-	-	-	-	-	-	-
ครุประถม 2487	-	-	-	-	-	-	-

จะเห็นว่า การจัดการสอนวิชาอาชีพในหลักสูตรในช่วงนี้มีลักษณะ 3 ประการ ดังนี้

1. มีการสอนวิชาอาชีพในคณะครูวิชาอาชีพ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาชีพเกษตรกรรม
2. ในกาผลิตครูสามัญให้โรงเรียนวิชาอาชีพด้วย เช่น ในหลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2468 และน.ศ. 2477 หลักสูตรครูประกาศนียบัตร พ.ศ. 2477 พ.ศ. 2479 และน.ศ. 2481
3. การเรียนการสอนวิชาอาชีพในหลักสูตรครุศึกษาในช่วงนี้คงเป็นไปในลักษณะแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และเพื่อสนองความต้องการเร่งรัดของทางราชการ (น.ศ. 2471 มีการเร่งรัดให้ผู้เรียนประถม มีสอนประกอบอาชีพตามบ้านเรือนของตน) จึงไม่มีรายละเอียดอยู่ในปัจจุบัน

จะเห็นว่า การจัดการสอนวิชาอาชีพในหลักสูตรช่วงนี้ มีลักษณะ 3 ประการ
ดังนี้

1. มีการสอนว่าด้วยวิชาอาชีพในหลักสูตรวิชาอาชีพ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาชีพ
เกษตรกรรม
2. ในการผลิตครูสามัญก็ให้เรียนวิชาอาชีพด้วย เช่น ในหลักสูตร
ประโยคครูมูล พ.ศ. 2468 และพ.ศ. 2477 หลักสูตรครูประกาศนียบัตร พ.ศ. 2477, พ.ศ. 2479
และ พ.ศ. 2481
3. การเรียนการสอนวิชาอาชีพในหลักสูตรการครุศึกษาในช่วงนี้ คงเป็น
ไปในลักษณะแก้ปัญหาเฉพาะหน้า และเพื่อสนองตอบต่อการเร่งรัดของทางราชการ (พ.ศ. 2471
มีการเร่งรัดให้ผู้เรียนประถมศึกษา มัธยมศึกษา ประกอบอาชีพตามพื้นเพของตน) จึงไม่มีหลายลักษ
ณ์กษรเหลืออยู่ในปัจจุบัน

จากสาระเนื้อหาของหลักสูตรดังกล่าว พบว่า นอกจากมีวิชาสามัญ และวิชาครู
เหมือนกับหลักสูตรการครุศึกษาที่ศึกษาในช่วงก่อนหน้านั้น ยังมีวิชาอาชีพเพิ่มเข้ามาเป็นครั้งแรก
และเมื่อพิจารณาในแต่ละกลุ่มวิชาแล้ว อาจกล่าวได้ว่า วิชาสามัญที่กำหนดให้นักเรียนครูเรียนนั้น
มีรายวิชาเหมือนรายวิชาสามัญในหลักสูตรโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยวิชาสามัญ
ของหลักสูตรการครุศึกษาในแต่ละประเภทเท่ากับวิชาสามัญของหลักสูตรระดับที่เท่ากัน ดังปรากฏ
ชัดเจนในหลักสูตรบางฉบับ เช่น หลักสูตรประโยคครูประถมสามัญชาย พ.ศ. 2471 กำหนดให้
เรียนวิชาสามัญสูงเสมอหลักสูตรมัธยมตอนปลายแผนกกลาง และหลักสูตรครูชายประกาศนียบัตร
จังหวัด พ.ศ. 2499 กำหนดให้เรียนวิชาสามัญชั้นปีที่ 1 เทียบเท่าหลักสูตรชั้นมัธยมสามัญปีที่ 3
และวิชาสามัญชั้นปีที่ 2 เทียบเท่าหลักสูตรชั้นมัธยมสามัญปีที่ 4 เป็นต้น วิชาสามัญเป็นวิชาบังคับ
ในหลักสูตรการครุศึกษาทุกฉบับนอกจากในหลักสูตรวิชาครูมัธยมของคณะอักษรศาสตร์และ
วิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และหลักสูตรประโยคครูอนุปริญญาที่ผู้เรียนเรียนวิชาสามัญมา
แล้วก่อนเข้าสู่หลักสูตรนั้น

สำหรับวิชาครูเป็นวิชาบังคับสำหรับนักเรียนครูทุกหลักสูตร มีรายวิชาเพิ่มมากขึ้น
กว่าวิชาครูในหลักสูตรการครุศึกษา ในช่วงก่อนหน้านั้น วิชาการฝึกหัดสอน หรือการฝึกสอนเป็นวิชา
ที่มีเรียนในทุกหลักสูตร โดยในหลักสูตรที่มีวิชาอาชีพต้องฝึกสอนทั้งวิชาสามัญ และวิชาอาชีพ
รายวิชาครูของวิชาครูในหลักสูตรวิชาครูมัธยมของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
และหลักสูตรประโยคครูอนุปริญญา พ.ศ. 2486 มีมากกว่า หลักสูตรดังกล่าวเป็นหลักสูตรที่เน้นวิชา
ครูโดยเฉพาะ

วิชาอาชีวเป็นวิชาที่เริ่มมีเป็นครั้งแรกในหลักสูตรการศึษาในช่วงการศึษา เพื่อพัฒนาอาชีพและท้องถิ่น พ.ศ.2456-2488 มีใน 10 หลักสูตร แต่มีรายละเอียดใน 7 หลักสูตร โดยเป็นวิชาบังคับและบังคับเลือกใน 7 หลักสูตร ดังต่อไปนี้ คือ 1) หลักสูตรศึษากรรมชั้นประถม พ.ศ.2459 2) หลักสูตรประโยศศึษา พ.ศ.2468 3) หลักสูตรฝึกหัดศึษากรรมชั้นประถม พ.ศ.2476 4) หลักสูตรประโยศศึษา พ.ศ.2477 5) หลักสูตรศึษาตรีประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ.2477 6) หลักสูตรศึษาประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ.2479 และ 7) หลักสูตรศึษาประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ.2481 โดยหลักสูตรฉบับที่ 7 นี้มีเรียนวิชาน้อยลง คือเรียนวิชาเกษตรกรรมวิทยาเพียง 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์เท่านั้น

2.2 การสอน

ตามหลักฐานที่ระบุเกี่ยวกับการเล่าเรียนในหลักสูตรการศึษาในช่วง พ.ศ.2456-2488 อาจกล่าวได้ว่าการสอนตามหลักสูตรการศึษาในช่วงนี้มี 2 ส่วน คือ การสอนในส่วนที่เป็นภาคทฤษฎี และการสอนในส่วนที่เป็นการปฏิบัติ โดยระบุไว้ชัดเจนในเอกสารหลักสูตรบางฉบับ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ก. หลักสูตรประโยศศึษา พ.ศ.2468 ได้ระบุเกี่ยวกับการเล่าเรียนไว้ดังนี้

การเล่าเรียนของโรงเรียนเช่นนี้ แปรกกับการเล่าเรียนของโรงเรียนอื่น ซึ่งมีแต่ การเล่าเรียนวิชาในท้องเรียนเป็นต้น ส่วนโรงเรียนนี้จำเป็นต้องมีเวลาฝึกหัดกลางแจ้งให้มาก ด้วย นักเรียนจึงจะได้รับความชำนาญ จึงแบ่งเวลาเล่าเรียนออกเป็น 2 ประเภท เป็นเวลาเรียนในประเภทหนึ่ง และเวลาฝึกหัดกลางแจ้งอีกประเภทหนึ่ง เวลาเรียนในชั้นนั้นเป็น เวลาสำหรับเรียนวิชาศึษากรรมและวิชาสามัญ ส่วนเวลาฝึกหัดกลางแจ้งนั้น เป็นเวลาฝึกหัด การศึษากรรมด้วยมือของนักเรียนเองด้วยสัตว์พาหนะ และเป็นเวลาฝึกหัดศึษากรรมบางอย่าง อันเกี่ยวข้องด้วยการศึษากรรม มังงานช่างไม้ เป็นต้น

เวลาเล่าเรียนของโรงเรียนตามปกติ ดังนี้

6.00 ก.ท.	ถึง 7.30 ก.ท.	ฝึกหัดกลางแจ้ง
9.30 ก.ท.	ถึง 11.30 ก.ท.	เรียนในชั้นเรียน
1.00 ล.ท.	ถึง 3.00 ล.ท.	เรียนในชั้นเรียน
3.30 ล.ท.	ถึง 5.00 ล.ท.	ฝึกหัดกลางแจ้ง
7.30 ล.ท.	ถึง 8.30 ล.ท.	เรียนลำนัง

วันเสาร์มีการเรียนครึ่งวัน วันอาทิตย์หยุดเต็มวัน คิดเป็นในสัปดาห์หนึ่งต้องมีเวลาเรียนในชั้นไม่ต่ำกว่า 22 ชั่วโมง เวลาฝึกหัดกลางแจ้งต้องไม่ต่ำกว่า 16 ชั่วโมงครึ่ง และเวลาเรียนตามลำนังต้องไม่น้อยกว่า 5 ชั่วโมง
(กระทรวงธรรมการ 2468 : 8)

ข. หลักสูตรฝึกหัดครูประถมกสิกรรม พ.ศ. 2476 ได้ระบุเกี่ยวกับการเล่าเรียนไว้ดังนี้

การเล่าเรียนในโรงเรียนแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ เรียนในชั้นเรียน ได้แก่ เรียนหลักวิชาต่าง ๆ ซึ่งเป็นวิชาประเภทหนึ่ง ฝึกหัดกลางแจ้ง ได้แก่ การทำด้วยฝีมือตนเอง โดยใช้สัตว์พาหนะหรือทำการช่างบางอย่างอันเกี่ยวกับการกสิกรรมเป็นศิลปประเภทหนึ่ง เวลาเรียนของโรงเรียนทุกวันตามปกติมีดังนี้

5.30	ตื่นนอน
6.00-8.00	กสิกรรมศิลปะ
9.30-11.30	วิทยา
2.30-4.30	วิทยา
15.00-17.00	กสิกรรมศิลปะ
18.30-20.00	เรียนลำนัง
20.30-21.00	สวดมนต์
21.30	ดับไฟนอน

(กระทรวงธรรมการ 2476 : 7-8)

ค. หลักสูตรครูสตรีประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2477 ได้ระบุเกี่ยวกับการเล่าเรียนและการประจำวันไว้ดังนี้

การเล่าเรียนในโรงเรียนแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ เรียนในชั้นเรียน ได้แก่ เรียนหลักวิชาต่าง ๆ ซึ่งเป็นวิชาประเภทหนึ่ง ฝึกหัดศิลปลงมือทำด้วยตนเอง โดยมีเครื่องใช้ประกอบอีกประเภทหนึ่ง การประจำวันของโรงเรียนตามปกติควรเป็นดังนี้

เวลา 5.30 น. ตื่นนอนจัดเครื่องนอนของตนให้เรียบร้อย แล้วไปอาบน้ำ เปลี่ยนเครื่องแต่งตัวเสร็จแล้วไปทำการตามเวรของตน ผู้ที่ไม่ถูกเวร ไปดูหนังสือในที่พักหรือทำการส่วนตัวได้

- เวลา 7.30 น. รับประทานอาหารเช้า
- เวลา 9.00 น. เข้าห้องเรียน
- เวลา 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- เวลา 13.00 น. เข้าห้องเรียน
- เวลา 15.00 น. หยุดเรียน ทำการเรือนตามเวร ผู้ที่ไม่ถูกเวรลงเล่นในสนาม
- เวลา 16.00 น. ถึง 17.00 น. อาบน้ำ
- เวลา 17.30 น. รับประทานอาหารเย็น
- เวลา 18.30 น. เข้าห้องเรียนอบรมพิเศษ หรือ ให้เตรียมการเรียน
สำหรับวันหน้า
- เวลา 20.00 น. เข้าห้องประชุม สวดมนต์ ไหว้พระ และสรรเสริญพระบารมี
- เวลา 20.45 น. ล้างหน้าลูบตัว แปรงฟัน เข้านอน
- เวลา 21.00 น. ครูตรวจข้อแล้่านอน

(กระทรวงธรรมการ 2477 : 7-8)

ง. หลักสูตรครูมัธยม พ.ศ. 2484 ในหัวข้อวิชาครูได้ระบุไว้ว่า

วิชาครู (ก) ภาคทฤษฎี หลักการศึกษา และจุดประสงค์ของการศึกษา....

(ข) ภาคปฏิบัติ

1. เรียนมาแล้วค้นคว้าทดลองจัดทำ

2. ฝึกหัดสอน ต้องสังเกตการสอน เตรียมการสอนล่วงหน้า จัดตารางสอน สอบพร้อม แก้มแบบฝึกหัด ควบคุมการกีฬา และการทำงานประจำวัน และต้องฝึกสอนภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ในวิชาใดวิชาหนึ่ง ก่อนสอนต้องทำรายงานในเรื่องที่จะไปดำเนินงาน

(ค) การเรียงความ

1. เรียงความเรื่องการศึกษาตามหัวข้อ จ ภาคเรียนละ 1 เรื่อง 1000 คำ (5 หน้า) เริ่มในปีที่ 2 ต้องแสดงที่มาแห่งการค้นเรื่อง

2. ก่อนสิ้นภาคกลางปี 2 ให้ส่งเรื่องเรียงเรียงที่เกี่ยวกับการศึกษาตามหัวข้อที่ได้รับอนุมัติจากอาจารย์ใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยม ขนาดเรื่องไม่น้อยกว่า 10000 คำ หรือ 50 หน้ากระดาษ ต้องเสนอโครงร่างสังเขปและแจ้งหนังสือที่ใช้ในการค้นคว้าเพื่ออนุมัติเสียก่อน

(กระทรวงธรรมการ 2484: 42)

การสอนในส่วนทฤษฎีนั้น สันนิษฐานว่า ใช้วิธีการบรรยายเป็นส่วนใหญ่ดังเช่นที่ได้ใช้ในหลักสูตรการครุศึกษาเพื่อปฏิรูปบ้านเมือง (พ.ศ. 2456-2488) ในเอกสารบันทึกเกี่ยวกับการเรียนการสอนของแผนกครุศึกษา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ลงปีที่บันทึกว่า ปี พ.ศ. 2472 ได้มีการบันทึกว่า วิชาครูในแต่ละหัวข้อมีการบรรยายก็ครั้งและมีผู้เข้าฟังจำนวนเท่าไร (บันทึกตารางการเรียนการสอนของอาจารย์ ม.ป.ป. : 3) นอกจากนี้ใช้การบรรยายเป็นส่วนใหญ่แล้ว ยังมีการใช้วิธีอื่น ๆ ประกอบด้วย วิธีดังกล่าวคือ 1) การสอนโดยการให้ทำรายงานค้นคว้า มีระบุไว้ชัดเจนเป็นครั้งแรกในหัวข้อวิชาครูของหลักสูตรครุมัธยม พ.ศ. 2484 ที่อ้างถึงแล้วในข้างต้น (กระทรวงธรรมการ 2484 : 42) 2) การสอนโดยพาเที่ยวดูสถานที่ มีระบุไว้ในวิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ ในหลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2477 (กระทรวงธรรมการ 2477 : (2) : 21) และหลักสูตรครูสตรีประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2477 (กระทรวงธรรมการ 2477 (1) : 46) และ 3) การสอนโดยการใช้ผู้นำพาเที่ยวชมมีระบุไว้ในเอกสารชื่อ *โรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศ : คำแนะนำครูประจำชั้นของอาจารย์ใหญ่เกี่ยวกับหน้าที่ประจำของครูประจำชั้น* หน้าที่ที่ 1 คือต้องแนะนำนักเรียนที่ไปฝึกหัดสอนให้ได้รับความรู้ในวิชาครูให้เต็มตามความสามารถของตน (อาจารย์ใหญ่ 2467 : 1)

การสอนในภาคทฤษฎีนั้น อาจกล่าวได้ว่า อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการสอนคือ 1) กระดานดำ ดังปรากฏชัดเจนในวิชาวาดเขียนที่เน้นให้ฝึกเขียนครุต้องหัดวาดภาพภนภะกระดานดำ 2) ตำราหรือหนังสืออ่าน เช่น ในวิชาภาษาไทย กำหนดให้อ่านหนังสือวรรณคดีต่าง ๆ วิชาจรรยา มีหนังสือธรรมจริยาของพระยาธรรมศักดิ์มนตรี แบบเรียนจรรยา เรื่องพุทธศาสน์ของกระทรวงธรรมการซึ่งเจ้าพระยาภักดีเนศวร์แต่ง หรือหนังสือแนวสอนจรรยาต่าง ๆ ในวิชาครูนอกจากมี *เลิศเชอร์ว่าด้วยวิธีสอนของโรงเรียนอาจารย์* แต่งโดยพระยาไพศาลศิลปศาสตร์แล้ว ยังมี *วิธีสอนบทเรียนด้วยของ* เรียบเรียงโดยพระยาเมธานดี *วิธีสอนพงศาวดาร* ของพระยาเมธานดี และ *หลักการสอนการทำสวน* ของพระเทพศาสตร์ เป็นต้น ตัวอย่างเช่น วิชาการเพาะพันธุ์ปลาและประมง ในหลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2477 ระบุว่าหนังสือที่ควรให้อ่านมี *วิธีเลี้ยงเพาะปลาในบ่อประเทศสยาม* ของหม่อฮิว ม.สมิธ (กระทรวงธรรมการ 2477 : 43) และ 3) ของจริง ดังตัวอย่างเช่น การพานักเรียนครูไปเที่ยวดูสถานที่ต่าง ๆ

การสอนในส่วนที่เป็นภาคปฏิบัตินั้น มีระบุชัดเจนในหลักสูตรการครุศึกษาในช่วงนี้ ดังปรากฏในหลักฐานที่กล่าวมาข้างต้น วิธีการที่ดำเนินการมีดังต่อไปนี้ 1) การฝึกหัด มีปรากฏในวิชาสามัญ เช่น วิชาพลศึกษาซึ่งให้ฝึกหัดคนและฝึกกายบริหาร เป็นต้น วิชาวาดเขียนให้ฝึกหัดวาดภาพภนภะกระดานดำและบนกระดาน ในวิชาครูมีการให้ฝึกสอนในที่ประชุมหรือการสอนให้

วิจารณ์ตลอดเวลาที่เรียน โดยนักเรียน 1 คน ต้องได้ฝึกหัดสอนในที่ประชุมอย่างน้อย 1 ครั้ง ในวิชาอาชีวะมีระบุไว้ชัดเจนสำหรับโรงเรียนกสิกรรมว่า "โรงเรียนที่ฝึกหัดครูกสิกรรมนี้เองจะเป็นแบบสำหรับจัดโรงเรียนกสิกรรมขึ้นประมัตต่อไป การเรียนเป็นฝึกหัดสอนด้วย โรงเรียนจึงจะต้องมีที่ดินสำหรับทำนาบ้าง ทำสวนบ้าง ทำไร่ หรือเลี้ยงสัตว์" (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ร.6 ศ. 4/26 ความเห็นเรื่องการจัดโรงเรียนกสิกรรมขึ้นประมัตของพระยาธรรมศักดิ์ 18 ตุลาคม 2459 : 40) นอกจากนี้ ยังมีการฝึกหัดในวิชาอาชีวะอื่น ๆ ที่ไม่ใช่กสิกรรม เช่น ในหลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2477 มีระบุอัตราเวลาเรียนสำหรับวิชาสามัญที่เลือกเรียนและการฝึกหัดศิลปะสำหรับวิชาอื่น ๆ วิชาพาณิชยกรรมมีการฝึกหัด คือ เรียนตัดลูกคิด ฝึกหัดดูงานตามร้านค้า และเรียนพิมพ์ดีด วิชาเพาะพันธุ์ปลาระบุว่าให้มีการฝึกหัดให้เกิดความชำนาญจริง ๆ (กระทรวงธรรมการ 2477 : 55, 42-43) 2) การทดลอง มีปรากฏชัดเจนในวิชาวิทยาศาสตร์และในวิชาครู วิชาจิตวิทยาแห่งการศึกษาของหลักสูตรวิชาครูมัธยม คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2485 มีชั่วโมงเรียนจิตวิทยาภาคปฏิบัติ เป็นต้น 3) การสาธิต มีระบุชัดเจนในระเบียบการกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องระเบียบและหลักสูตรโรงเรียนฝึกหัดครูมูล พุทธศักราช 2484 ในหัวข้อแนวทางปฏิบัติงานว่า "การฝึกหัดสอนในที่ประชุมนั้น ควรกำหนดเป็นชั้น ๆ ดังนี้ คือ 1. ตรวจดูประมวลการสอนทุกวิชาของทุกชั้นที่จะฝึกสอน 2. ครูแนะนำวิธีสอนเป็นรายวิชาเฉพาะที่สำคัญ ๆ และสอนให้ดูบ้างบางวิชา..." (ระเบียบการกระทรวงศึกษาธิการ 2484 : 67) และ 4) การสังเกต มีระบุชัดเจนในวิชาการฝึกหัดสอนที่ให้นักเรียนครูออกไปสังเกตการสอนในโรงเรียน และ 5) การปฏิบัติจริง มีในวิชาฝึกหัดสอนที่ให้นักเรียนครูไปทำการสอนและทำงานในหน้าที่ครูในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาและในวิชาการเรือน ดังเห็นในหลักสูตรครูสตรีประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2477 ได้ระบุว่า

... ให้นักเรียนเวรทำการเรือนประจำโรงเรียน เพื่อจะได้เป็นนิสัยติดตัวต่อไปภายหลังจะได้เป็นทั้งทำเอง และใช้ผู้อื่นได้ เวรที่กำหนดนี้มีอยู่ 3 อย่าง คือ

- ก. เวรจ่ายตลาด ทำครัว
- ข. เวรทำความสะอาดและตกแต่งสถานที่โรงเรียน
- ค. เวรพยาบาล

เวรต่าง ๆ เหล่านี้ มีครูเป็นผู้กำกับ เวรจ่ายตลาด ทำครัว เวรทำความสะอาด มีวันละเวร เวรพยาบาลเฉพาะวันที่มีผู้ป่วยเจ็บในโรงเรียน ถ้าไม่มีผู้ใดป่วยเจ็บก็ให้จัดปฐมพยาบาลตามสมควร ส่วนการซักฟอกให้นักเรียนกระทำของตนเอง

(กระทรวงธรรมการ 2477 : 10-11)

ในการสอนทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัตินั้น มีทั้งในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน ดังที่ปรากฏในตารางการเล่าเรียนและการประจำวันที่ยกมาในข้างต้น นอกจากนั้นยังมุ่งสอนทั้งด้านความรู้ ทักษะ และจิตใจ ด้านจิตใจนั้นมีปรากฏชัดในวิชาจรรยา วิชาการอบรมจิตใจ มีสมุดรายงานความประพฤติมีการอบรมในเวลากลางคืนด้วย นอกจากนั้นในเอกสารระเบียบการและหลักสูตร 4 ฉบับ คือ ระเบียบการโรงเรียนฝึกหัดครูมูลและหลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2468 ระเบียบการและหลักสูตรประโยคครูมูล กระทรวงธรรมการ พ.ศ. 2477 ระเบียบการและหลักสูตรฝึกหัดครูชายประกาศนียบัตร กระทรวงธรรมการ พ.ศ. 2479 และระเบียบโรงเรียนฝึกหัดครูประกาศนียบัตรจังหวัด กระทรวงธรรมการ พ.ศ. 2481 ได้ระบุเรื่อง "หน้าที่ของนักโรงเรียนฝึกหัดครู" ไว้รายละเอียดบางตอนของหัวข้อนี้ได้ระบุเหมือนกันทั้ง 4 ฉบับ ดังที่ปรากฏในระเบียบการโรงเรียนฝึกหัดครูมูล และหลักสูตรประโยคครูมูล พ.ศ. 2468 ดังนี้

โรงเรียนฝึกหัดครูนี้เป็นโรงเรียนสำหรับผู้ใหญ่ การสอนที่ดี การวางข้อบังคับที่ดี จึงได้อนุโลมไปในทำนองของผู้ใหญ่โดยผิดกันกับโรงเรียนสามัญ จึงควรที่นักเรียนทุกคนจะรู้สึกและทำตัวเป็นผู้ใหญ่จริง ๆ ตลอดทั้งภริยา วาจา ความประพฤติ และความขยันอดทนต่อวิชาและการทำงาน

หน้าที่ของครูเป็นใหญ่ที่สำคัญ ซึ่งไม่มีใครปฏิเสธได้ว่าไม่มีภาระหนัก เพราะฉะนั้นนักเรียนทุกคนควรระลึกถึงเกียรติยศใหญ่ที่จะรับภาระอันนี้ในเมื่อเสร็จการเล่าเรียนแล้ว ในระหว่างเวลาที่เล่าเรียนอยู่นี้ให้ถือว่าเป็นเวลาสำคัญที่สุดสำหรับที่นักเรียนจะได้ฝึกหัดตน เนื่องพร้อมที่จะรับภาระหนักอันรัฐบาลจะมอบให้ภายหลัง

ครูเป็นอย่างไรนักเรียนก็มักเป็นอย่างนั้น เพราะเด็กต้องการเอาอย่างผู้ใหญ่อยู่เสมอ เพราะฉะนั้นนักเรียนครูจึงสมควรจะเตรียมตัวพร้อมตั้งแต่ในชั้นที่อยู่ในโรงเรียน เมื่อออกไปเป็นครูก็ให้เป็นแบบอันดีของนักเรียนได้ที่เดียว อนึ่ง ต่อไปในภายหลัง คุรุสภาจะยังมีการติดต่อกับบิดาของผู้ปกครอง ของนักเรียน และกับชาวบ้านทั่วไปมากขึ้น โดยเหตุที่คุรุสภาจะต้องเป็นผู้ชักจูงนักเรียนทั้งหลายให้ประกอบการอันมีประโยชน์กับภริยาที่ขึ้นที่บ้านของนักเรียนเอง แท้จริงโรงเรียนควรจะติดต่อกับฝ่ายบ้านเมืองขึ้นกว่าที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ ผลแห่งความในทางการศึกษาจึงจะเร็วขึ้น

เพราะฉะนั้นโรงเรียนจึงอนุญาต และส่งเสริมให้บรรดานักเรียนทั้งปวงมาหาสู่เพื่อนบ้านทั้งปวงของโรงเรียนในเวลาอันสมควรได้โดยไม่มีขัดข้อง ก็เพื่อปรารถนาจะให้เด็กเรียนได้มีโอกาสฝึกหัดการแผ่ไมตรีจิตและฝึกหัดอาศัยตนเอง การลงแขกดำนา การเกี่ยวข้าว ฯลฯ นี้โรงเรียนอนุญาตให้นักเรียนไปช่วยชาวบ้านผู้ที่ชอบพอกันได้เสมอ ไม่ขัดกับเวลาเล่าเรียนของนักเรียนเพราะโรงเรียนทราบได้อย่างตระหนักว่า การแสดงมิตรจิตต์เป็นสิ่งที่มิควรประนีประนอม

มาก สมควรที่สัณนักรเรียนทุกคนจะฝึกหัดไว้
(กระทรวงธรรมการ 2468: 8-9)

เมื่อพิจารณาแล้วอาจกล่าวได้ว่า การสอนในโรงเรียนฝึกหัดครูเป็นการสอนแบบผู้ใหญ่ สอนให้รู้หน้าที่ของครู สอนให้ฝึกเรียนครูเป็นตัวแบบของเด็ก และสอนให้ฝึกเรียนครูมีมนุษยสัมพันธ์กับชุมชน อย่างไรก็ตาม การฝึกปฏิบัติอย่าง "การประจำวัน" ได้รับการเน้นมากในช่วงนี้ ทั้งนี้เข้าใจว่าเป็นระเบียบแบบแผนที่มีอยู่แล้วในช่วงของการปฏิรูปบ้านเมือง และแบบแผนนี้ยังปรากฏต่อมาในช่วงของการครุศึกษาเพื่อความทันสมัย โดยเฉพาะในสถาบันสังกัดกรมฝึกหัดครู

2.3 การประเมินผลการศึกษา

หลักสูตรการครุศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพและท้องถิ่น (พ.ศ. 2456-2488) ได้ระบุเกี่ยวกับระเบียบการประเมินผลการศึกษาไว้หลายฉบับ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ก. โรงเรียนฝึกหัดครู สังกัดโรงเรียนข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2457

4. กำหนดการเล่าเรียนสำหรับชั้นนิสิต ถ้าไม่ได้ไปเรียนวิชาต่อที่ต่างประเทศก็เพียง 3 ปี กำหนดการเล่าเรียนสำหรับชั้นศิษย์ชั้น สำหรับครูมัธยม 3 ปี สำหรับครูประถมและครูมูล 2 ปี ผู้สอบได้คะแนนไม่สูงพอจะเป็นครูประถมจะได้เป็นเพียงครูมูล แล้วเมื่อออกทำการสอนได้ความชำนาญมากขึ้น จะได้เลื่อนประกาศนียบัตรเป็นครูประถมโดยไม่ต้องสอบวิชาเพิ่มเติมอีก

การสอบวิชาครูทุกชั้น กรมศึกษาธิการเป็นผู้จัดการสอบตามหลักสูตรของกระทรวงธรรมการ ประกาศนียบัตรวิชาครูจะได้รับต่อเมื่ออายุครบ 20 ปีแล้ว (ระเบียบการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2471: 36-39)

ข. โรงเรียนครูประถมกสิกรรม พ.ศ. 2459

10. การฝึกหัดครูกสิกรรมนี้ กำหนดโดยวิชาต้องจัดเป็นเวลา 2 ปี ผู้ฝึกหัดสำเร็จสอบไล่ได้แล้ว ควรนับเสมอครูประกาศนียบัตรประถม ถ้ายังมีอ่อนในวิชาโดยอยู่ข้างแต่ไม่ควรจะถึงสอบไล่ตก ก็ให้ประกาศนียบัตรครูมูล อัตราเงินเดือนได้ตามประกาศนียบัตรตาม

ระเบียบของกรมศึกษาธิการ คือครูประกาศนียบัตรประถม ให้เงินเดือน ๆ ละ 45 บาท ครูประกาศนียบัตรมูลให้เงินเดือน ๆ ละ 30 บาท ครูประกาศนียบัตรที่ได้ฝึกหัดสำเร็จแล้ว เหล่านี้มีธรรมเนียมที่ใช้อักษรย่อท้ายชื่อแสดงวุฒิ คือครูประกาศนียบัตรมัธยมใช้อักษร ป.ม. ครูประกาศนียบัตรประถมใช้อักษร ป.ป. ครูประกาศนียบัตรมูลใช้อักษร ป. ยังไม่แก่ของเก่า ครูประกาศนียบัตรกสิกรรม ก็ควรเติมอักษร ก. เข้าอีกตัวหนึ่ง เป็น ป.ม.ก. หรือ ป.ก. การสอบไล่และการให้ประกาศนียบัตรครูเพาะปลูกเป็นส่วนหนึ่งของกระทรวงธรรมการอย่างเดียวกันการสอบไล่ และให้ประกาศนียบัตรครูสามัญ (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ.4/26 ความเห็นเรื่องการจัดโรงเรียนกสิกรรมชั้นประถม ของ พระยาธรรมศักดิ์มนตรี 18 ตุลาคม 2459 : 42)

ค. หลักสูตรวิชาครูของแผนกครูศึกษา พ.ศ.2471 มีระเบียบการประเมินผลการศึกษาในเอกสารเรื่อง คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แผนกครูศึกษา พ.ศ.2471 ได้ระบุว่า

... ผู้ที่นับว่าสอบไล่ได้ขึ้นครูประกาศนียบัตร ซึ่งได้เปิดในปี พ.ศ.2471 จะต้องสอบได้วิชาภาคต้นแห่งหลักสูตรปริญญาทางอักษรศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์พร้อมทั้งวิชาครู ผู้ที่นับว่าเป็นครูชั้นปริญญาจะต้องสอบได้ปริญญาทางอักษรศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์ และวิชาครู

วิชาแผนกอักษรศาสตร์ที่สอนในภาคต้นมีดังนี้คือ วิชาภาษาไทยเป็นวิชาบังคับ ให้เลือกเรียนภาษาอีก 2 ภาษา จากภาษาบาลี ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส และภาษาเยอรมัน และเลือกเรียนอีก 2 วิชาจากวิชาที่กำหนดให้คือ พุทธประวัติและธรรมวิภาค ประวัติศาสตร์ คำนวนวิเศษและวิชาใดที่ได้รับอนุมัติแล้ว

วิชาแผนกวิทยาศาสตร์ที่สอนในภาคต้น มีดังนี้คือ วิชาภาษาไทยและคำนวนวิเศษเป็นวิชาบังคับ ให้เลือกเรียนภาษา 1 ภาษา จากภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส และภาษาเยอรมัน และเลือกเรียนอีก 2 วิชา จากวิชาที่กำหนดให้คือ เคมีสตรี นีลิกส์ ชีววิทยา พฤกษศาสตร์ สัตวศาสตร์ และวิชาใดที่ได้รับอนุมัติแล้ว

สำหรับหัวข้อวิชาครูที่สอนมีดังนี้ คือ 1) อักษรตามวิชา 2) หลักแห่งการศึกษา 3) ประวัติการศึกษา และ 4) โรงเรียนและวิธีสอน

(คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แผนกครูศึกษา ม.ป.ป. : 1-3)

ง. เอกสารชื่อข้อสอบประโยคครูประถมสามัญ ประโยคครูประถมกสิกรรม ประโยคครูพลศึกษา ประโยคครูวาดเขียน ประโยคครูหัวเมือง พ.ศ.2473 มีข้อสอบของหลักสูตร

ดังกล่าวทุกหลักสูตร เมื่อพิจารณาแล้วสรุปได้ว่า ผู้เรียนต้องสอบข้อเขียนวิชาที่กำหนดให้เรียน ในข้อสอบวิชาครู วิธีสอนและการปกครอง ของประโยคครูประถมสามัญ ซึ่งมีทั้งหมด 8 ข้อ ได้ กำหนดให้ครูมุลตอบเพียง 6 ข้อ ส่วนครูประถมต้องตอบทุกข้อ ข้อสอบประโยคครูพลศึกษาไม่ ปรากฏวิชาครูและวิชาสามัญอื่น ๆ มีแต่วิชาพลศึกษา 5 รายวิชา ข้อสอบประโยคครูวาดเขียน ไม่ปรากฏวิชาสามัญ มีแต่วิชาวาดเขียน 5 รายวิชาและวิชาครู

จ. เอกสารหลักสูตรครูสตรีประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ.2477 ได้ระบุไว้ใน หัวข้อที่ 12 เรื่องการสอบไล่การสอบซ่อมไว้ดังนี้

... การสอบไล่เพื่อประกาศนียบัตรนั้น มีครั้งเดียวคือ เมื่อปลายภาคสุดท้ายของปีที่ 2 ตาม หลักสูตรที่ได้รับอนุมัติจากกระทรวงธรรมการ นักเรียนที่สอบไล่ได้คะแนนดีจะได้รับประกาศ นียบัตรครูจังหวัด การสอบไล่เลื่อนชั้นนั้น สอบเมื่อสิ้นภาคสุดท้ายของปีที่ 1 การสอบไล่ทั้ง 2 คราวนี้ นักเรียนจะต้องประกอบการงานแผนกศิลป์ คือ วิชาอาชีพตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ ให้เป็นผลสำเร็จบริบูรณ์ก่อน เพื่อให้การสอบไล่แม่นยำ โรงเรียนจะวินิจฉัยคะแนนพิเศษ อีก 4 ประเภท ดังต่อไปนี้ คือ 1) คะแนนสอบซ่อมประจำเดือน หรือประจำสัปดาห์รวมทั้งปี 2) คะแนนความประพฤติตลอดปี 3) คะแนนศิลปตลอดปี และ 4) คะแนนฝึกหัดสอน รวมทั้งฝึกหัดสอนประจำเดือนและฝึกหัดสอนในที่ประชุม คะแนนทั้ง 4 ประเภทนี้ จะได้รวม เข้าเป็นส่วนหนึ่งของคะแนนสอบไล่เพื่อประกาศนียบัตร (กระทรวงธรรมการ 2477 : 12)

ฉ. ระเบียบการและหลักสูตรโรงเรียนฝึกหัดครูสตรีประกาศนียบัตร ของกระทรวง ธรรมการ ฉบับที่ 2 พ.ศ.2479 ได้แก้ไขระเบียบการสอบไล่ของครูสตรีประกาศนียบัตรจังหวัดไว้ดังนี้

... การสอบไล่เพื่อประกาศนียบัตรมีครั้งเดียว เมื่อปลายภาคสุดท้ายของปีที่ 2 สอบตาม หลักสูตรของกระทรวงธรรมการ นักเรียนที่สอบไล่ได้จะ ได้รับประกาศนียบัตรซึ่งคณะกรรมการ จังหวัดจะเป็นผู้ออกให้ไว้เป็นสำคัญ และมีสิทธิ์ใช้อักษร "ว" เพื่อแสดงวิทยฐานะในการ สอบไล่ ให้จังหวัดตั้งกรรมการในการสอบไล่ตลอดทั้งออกข้อสอบและการตัดสินได้ตก ส่วน อัตราคะแนนรายวิชาต่าง ๆ ให้คำนวณตามบัญชีอัตราคะแนนท้ายระเบียบการ คะแนนเต็ม 1,000 วิชาสามัญมากที่สุด 250 วิชาครู 150 ภาษาไทย การฝีมือ 120 จรรยา คณิตศาสตร์ 80 ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ 50 สรีรศาสตร์ พลศึกษา อนุสภากาชาด 40 วาดเขียน 30

เกณฑ์ตัดสินได้ตก ให้แยกคะแนนออกเป็น 2 ภาค สำหรับภาควิชาสามัญและวิชาอุปกรณ์ตามหลักสูตร ต้องได้คะแนนร้อยละ 50 สำหรับภาควิชาสามัญสำหรับเลือกเรียนต้องได้คะแนนร้อยละ 60 ของคะแนนรวมในภาคนั้น และต้องได้คะแนนภาค 1 และภาค 2 อยู่ในเกณฑ์ได้ทั้ง 2 ภาค จึงตัดสินให้เป็นสอบไล่ได้

(กระทรวงธรรมการ 2479 (3) : 6-7)

ข. หลักสูตรครูชายประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2479 ระบุระเบียบการสอบไล่และการสอบซ่อม เหมือนกับหลักสูตรครูสตรีประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2477 แต่เกณฑ์ตัดสินได้ตกมีรายละเอียดต่างกัันดังนี้

... โรงเรียนประเภท ก จัดตั้งเป็นแผนกหนึ่งอาศัยรวมอยู่ในโรงเรียนประจำจังหวัด ให้ถือคะแนนรวมได้ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 เป็นสอบไล่ได้ โรงเรียนประเภท ข จัดเป็นโรงเรียนกึ่งนอนประจำ เป็นโรงเรียนเอกเทศ โดยเฉพาะสำหรับการฝึกหัดครูประเภทวิชาสามัญประเภทใดประเภทหนึ่ง โรงเรียนประเภทนี้ให้เน้นวิชาสามัญสำหรับเลือกเรียนชั้นอีกวิชาหนึ่ง สอนตามแนวหลักสูตรฝึกหัดครูมูล พ.ศ. 2477 แยกคะแนนเป็น 2 ภาค สำหรับภาควิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรโรงเรียนประเภท ก ต้องได้คะแนนร้อยละ 50 สำหรับภาควิชาสามัญที่เลือกเรียน รวมทั้งคะแนนข้อเขียนตอบและศิลปะแสดงฝีมือต้องได้คะแนนร้อยละ 60 ของคะแนนรวมในภาคนั้น ๆ และต้องได้คะแนนภาค 1 และ 2 จึงจะตัดสินให้เป็นสอบไล่ได้ นักเรียนที่ได้คะแนนในเกณฑ์ตกในการสอบชั้นปีที่ 1 จะอยู่ในเกณฑ์พิจารณาให้เลื่อนชั้นต่อเมื่อได้คะแนนในภาคหนึ่งไม่ต่ำกว่าร้อยละ 45 และได้คะแนนในภาคที่ 2 ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 55

(กระทรวงธรรมการ 2479 (2) : 15-17)

นอกจากนี้มีการกำหนดอัตราเงินเดือนสำหรับผู้เรียนสำเร็จตามหลักสูตรโรงเรียนฝึกหัดครูชายประกาศนียบัตรจังหวัดไว้ดังนี้

- 1) ผู้สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรโรงเรียนฝึกหัดครูประเภท ก ให้ได้รับอัตราเงินเดือนขั้นต้นเดือนละ 16 บาท
- 2) ผู้สอบได้ได้ประกาศนียบัตรโรงเรียนฝึกหัดครูประเภท ข ให้ได้รับอัตราเงินเดือนขั้นต้นเดือนละ 20 บาท
- 3) ผู้สอบไล่ตกจากโรงเรียนฝึกหัดครูทั้ง 2 ประเภท ถ้าเข้ารับการบรรจุเป็นครู ได้รับอัตราเงินเดือนตามคะแนนที่ได้จากการสอบ

(กระทรวงธรรมการ 2479 (2) : 2-3)

ข. หลักสูตรครูประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2481 ได้ระบุเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้มีสิทธิ์สอบไล่ และเกณฑ์ตัดสิน ได้ตกไว้ดังนี้

15. การรับสมัครเข้าสอบไล่

ผู้ที่เข้าสอบไล่เพื่อประกาศนียบัตร

1. ต้องศึกษาตามระเบียบการฝึกหัดครูประกาศนียบัตรจังหวัดของกระทรวงธรรมการ ไม่น้อยกว่า 2 ปี และมีเวลาเรียนในปีที่ 2 ไม่น้อยกว่าร้อยละ 60
2. ผู้สอบตกในคราวสอบไล่เป็นครูไม่เกิน 1 ปี (ต้องสมัครเข้าสอบที่สำนักศึกษาเดิม) เสียค่าธรรมเนียมสมัครสอบคนละ 2 บาท ค่าแผนการเรียน ความประพฤติ ผลประดิษฐ์กรรมที่ทำมาแล้วตลอดปีกับคะแนนฝึกหัดสอนประจำชั้น ให้ถือคะแนนที่ได้ทำไว้ในปีสุดท้ายมาใช้เป็นคะแนนประกอบในการสอบไล่ได้
3. นักเรียนฝึกหัดครูมูลที่สอบตกจากการสอบไล่ประโยคครูมูลมา เกณฑ์ตัดสินได้ตกให้แบ่งคะแนนออกเป็น 2 ภาค คือภาคปฏิบัติและภาคข้อเขียน จะต้องได้คะแนนรายภาคไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 จึงจะนับว่าสอบไล่ได้ ผู้ที่ได้คะแนนภาคปฏิบัติหรือภาคเขียนตอบต่ำกว่าร้อยละ 50 แม้ว่าจะได้คะแนนรวมทั้งสิ้นร้อยละ 50 ก็ไม่นับว่าสอบไล่ได้ ...

17. การบรรจุเข้าเป็นครูและผลประโยชน์ที่จะได้รับ

ก. ผู้ที่ได้รับการอบรมจากโรงเรียนฝึกหัดครู ย่อมหวังจะปฏิบัติหน้าที่ครูได้ดีกว่าผู้ไม่เคย ฉะนั้นผู้ที่ได้ศึกษาสำเร็จจากโรงเรียนฝึกหัดครูจึงควรได้รับการพิจารณาบรรจุก่อนผู้ที่ไม่เคยผ่านโรงเรียนฝึกหัดครู

ข. การบรรจุผู้สำเร็จจากโรงเรียนฝึกหัดครูเข้าเป็นครู ควรได้พิจารณาบรรจุตามลำดับเลขที่สอบไล่ได้ ถ้าตำแหน่งอัตราเงินเดือนชั้นสูงไม่พอทั่วกัน ก็ให้ผู้ที่มิได้มีเลขที่สูงกว่าได้มีโอกาสก่อนตามลำดับกัน

ค. อัตราเงินเดือนสำหรับผู้สำเร็จจากโรงเรียนฝึกหัดครูประกาศนียบัตรจังหวัดมีดังนี้

- (1) ผู้ที่เรียนสำเร็จและสอบไล่ได้ตามหลักสูตรนี้ เมื่อสมัครเข้ารับราชการ และได้รับการบรรจุเป็นครู จะได้รับอัตราเงินเดือนขั้นต้น เดือนละ 20 บาท
- (2) ผู้สอบไล่ตกได้คะแนนรวมไม่ต่ำกว่าร้อยละ 40 ถ้าเข้ารับการบรรจุเป็นครูจะได้รับอัตราเงินเดือนขั้นต้น 16 บาท
- (3) ผู้สอบตกได้คะแนนรวมต่ำกว่าร้อยละ 40 แสดงว่ามีความรู้อ่อนมาก ไม่ควรได้รับสิทธิตามข้อ (ก)

ง. ในขณะที่ยังไม่มียอดอัตราตำแหน่งเงินเดือนตามที่กำหนดไว้ก็อาจให้เงินเดือนต่ำกว่าอัตราได้ (กระทรวงธรรมการ 2481: 18-21)

นอกจากนี้ยังมีบัญชีอัตราคะแนนวิชาต่าง ๆ กำหนดไว้ดังนี้

1. อัตราคะแนนสำหรับการสอบไล่ประจำปีครุประกาศนียบัตรจังหวัด

	ชาย	หญิง
1. หน้าที่พลเมือง ศิลปกรรม และการสมาคม	40	40
2. ความประพฤติ	60	60
3. ภาษาไทย (แยกเป็นรายวิชา)	160	160
11. คณิตศาสตร์ เลขาคณิตในใจ	10	10
12. "-----" เลขาคณิต	30	30
13. วิทยาศาสตร์	50	50
14. ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์	60	60
15. วาดเขียน	40	40
16. พลศึกษา	20	20
17, 18. ลูกเสือ อนุสภภาษาชาติ	20	20
19. ดนตรีและขับร้อง	20	20
20. เกษตรกรรมวิทยา	40	40
21, 22. การฝีมือ และการเรือน	120	120
23. วิชาครู	100	100
24. การสอนในที่ประชุม	80	80
25. การฝึกหัดสอนประจำชั้น	50	50
26. ผลการสอบข้อสอบและประจำภาครวมทั้งปี	100	100
รวม	1000	1000

(กระทรวงธรรมการ 2481 : 77-78)

นอกจากนี้ยังมีอัตราคะแนนแยกเป็นภาคคือ ก. ภาคปฏิบัติ 520(ช) / 500 (ญ) (การฝีมือหญิงน้อยกว่าชาย 20) ข. ภาคข้อเขียนตอบ 480/500 (กระทรวงธรรมการ 2481 : 80-81) หลักสูตรยังได้ระบุหลักวินิจัยการให้คะแนนไว้ดังนี้

หลักวินิจัยการให้คะแนน

- ก) ความประพฤติ ให้ตั้งคะแนนประจำตัวเป็นรายเดือน ๆ ละ 20 คะแนน ...
ข) ผลการสอบข้อสอบประจำภาค ...

ค) การฝีมือ

วิชาการทำสวน ทั้งชายและสตรีคงให้คะแนนแต่ส่วนผลประดิษฐ์กรรมตลอดปี
อย่างเดียว (20) ไม่ต้องลงมือทำในเวลาสอบได้อีก วิชาการหัตถกรรม การฝีมือ จักสาม
ปี ช่างไม้ ฯลฯ ให้แบ่งคะแนนวินิจฉัยเป็นวัตถุ ฝีมือ เวลาที่ทำ ฯลฯ ...

อัตราคะแนนและรายงานผลการฝึกหัดสอนประจำชั้น

ก. หลักวินิจฉัยให้คะแนนการฝึกหัดสอนประจำชั้นของนักเรียนฝึกหัดครู สำหรับอัตรา
คะแนนเต็ม 100 คะแนน ให้แบ่งคะแนนดังนี้

1) การสอน (40)

ก. เตรียมการสอน	10
ข. ลักษณะของครูผู้สอน	10
ค. วิธีสอน	10
ง. การตรวจสอบผลการทำของนักเรียน	5
จ. การสอบข้อสอบและผลการสอบ	5

2) การปกครอง (30) ให้พิจารณาให้คะแนนตามข้อต่อไปนี้ ข้อละ 3 คะแนน

- ก) การรักษาระเบียบ ข) การติดต่อ ค) การควบคุมเวลาเล่าเรียน
ของเด็ก ง) การควบคุมเครื่องเล่าเรียนของเด็ก จ) ควบคุมความประพฤติของเด็ก
ด) การตรวจความสะอาด ข) ปกครองภายในชั้น ช) ภายนอกชั้น ฉ) การตอบแทน
และการลงโทษ ฎ) วิธีสมานสามัคคี

3) การจัดชั้น (10)

4) งานธุรการ (10)

5) เวลาทำการ (10) ได้แก่ การมาสาย ป่วย ลา ขาด

(กระทรวงธรรมการ 2481: 81-86)

ในการฝึกหัดสอน มีแบบรายงานผลนักเรียนฝึกหัดสอนด้วย และได้ระบุเกี่ยวกับ
คะแนนไว้ดังนี้

การให้คะแนนฝึกหัดสอนประจำชั้น ให้ดำเนินการดังต่อไปนี้

- (1) ให้ครูประจำชั้นวินิจฉัยผลการสอน ให้คะแนนทุกสัปดาห์ และรีบทำรายงานส่ง

ครูใหญ่ในวันรุ่งขึ้น เป็นอย่างช้า

(2) ครูใหญ่และครูผู้ตรวจการสอนของโรงเรียนฝึกหัดครู ควรได้ไปตรวจการสอนของนักเรียนฝึกหัดครูให้เนือง ๆ เพื่อช่วยทักท้วงติชมแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ของนักเรียนฝึกหัดสอน และเพื่อพิจารณาวินิจฉัยการให้คะแนนของโรงเรียนฝึกหัดสอนด้วย ครูผู้ตรวจการสอนของโรงเรียนฝึกหัดครูจะให้คะแนนผลการสอนด้วยก็ได้ ทั้งนี้ให้อยู่ในความวินิจฉัยของครูใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครู

(3) การฝึกหัดสอนประจำชั้น ถ้าจะฝึกหัดสอนหนึ่งเดือนรวดเดียวไม่สะดวกแล้วจะแบ่งให้ไปฝึกหัดสอนเป็นคราว ๆ คราวละ 2 สัปดาห์ก็ได้ แต่ไม่ควรให้น้อยกว่าคราวละ 2 สัปดาห์

(4) นักเรียนฝึกหัดสอนต้องทำบันทึกการสอน ประจำวัน เป็นเตรียมการสอนส่งครูประจำชั้นให้ไปทำการฝึกหัดสอนตามแบบต่อไปนี้ และให้ครูประจำชั้นตรวจทักท้วงแก้ไขเสียก่อน แล้วจึงให้ทำการสอนได้ และนักเรียนฝึกหัดสอนจะต้องวิจารณ์ตนเองด้วยทุกบทเรียนว่าดำเนินการสอนตามที่กำหนดไว้ในบันทึกหรือไม่ เพราะเหตุใด สอนได้ผลสมความมุ่งหมายหรือไม่ เพราะเหตุใด ที่สอนจริงนั้นคืออะไรบ้าง ฯลฯ ...

แบบบันทึกการสอนประจำวัน

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เวลา เนื้อเรื่อง วิธีสอน หมายเหตุ
วิชา

(5) นักเรียนฝึกหัดสอนต้องทำแผนผังโรงเรียนที่ได้ฝึกหัดสอน รวมทั้งบริเวณ 1 แผ่น และแผนผังห้องเรียนที่ทำการสอนอีก 1 แผ่น ส่วนครูใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครูพร้อมด้วยรายงานการฝึกหัดสอนของตนจากความจริงที่ตนได้ไปพบเห็นมา เช่น ความยุ่งยากในการสอนในการปกครอง ฯลฯ รายงานนี้ให้ครูใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครูตรวจเพื่อประกอบการวินิจฉัยให้คะแนนผลการสอนของนักเรียนฝึกหัดสอนด้วย

(6) วิธีคิดคะแนนการฝึกหัดสอน ให้รวมคะแนนจากรายงานนักเรียนฝึกหัดสอนทุกฉบับไว้เท่าไร แล้วคิดเฉลี่ยเทียบอัตราคะแนนเต็ม เป็นคะแนนที่นักเรียนฝึกหัดสอนผู้นั้นจะได้คะแนนสำหรับการสอบได้

(7) การให้คะแนนดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ ใช้สำหรับครูประจำชั้นและครูใหญ่โรงเรียนฝึกหัดสอน สามารถทำหน้าที่วินิจฉัยผลการสอบได้ดี ถ้าหากว่าครูประจำชั้นอ่อน ไม่เคยศึกษาหลักวิชาครูเลย เห็นว่าไม่ควรไว้วางใจให้วินิจฉัยผลการสอนไปตามลำพัง แล้วก็ควรพิจารณาตั้งเป็นคณะกรรมการขึ้น มีครูใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครู ครูใหญ่โรงเรียนฝึกหัดสอน ครูผู้ตรวจการสอนเป็นองค์กรรมการ

อัตราคะแนนและแบบบันทึกการสอนในที่ประชุม

(ตามความในระเบียบการโรงเรียนฝึกหัดครูประกาศนียบัตรจังหวัด

ของกระทรวงธรรมการ ข้อ 13-16)

ก. หลักวินิจฉัยให้คะแนนการสอนให้วิจารณ์ในที่ประชุม สำหรับอัตราคะแนนเต็ม 100 คะแนน ให้นับดังนี้

1. บทเรียน (คือตัวบันทึกการสอน) 20 คะแนน

(ก) เนื้อเรื่องเหมาะกับชั้นหรือไม่ ให้ 1-10

(ข) บันทึก ดี ให้ 8-10

บทพร้อมแต่ไม่ขาดภูมิรู้ ให้ 5-7

บทพร้อมขาดภูมิรู้ ให้ 0-4

2. ส่วนตัวครู

(ก) ลักษณะของครูผู้สอน (20 คะแนน)

(1) ความรู้ในเรื่องที่สอน ให้ 0-4

(2) กิริยาท่าทาง ที่ยืน	ให้	0-4
(3) เสียง ภาษา คำถาม	ให้	0-4
(4) อารมณ์	ให้	0-4
(5) การปกครองชั้น	ให้	0-4
(ข) วิธีสอน (40 คะแนน)		
(1) การทวนต้น	ให้	0-7
(2) การใช้กระดานดำ	ให้	0-7
(3) เครื่องและ การใช้ เครื่องใช้	ให้	0-7
(4) การใช้เวลาขาดหรือเกิน	ให้	0-6
(5) สอนตรงตามบันทึกหรือไม่	ให้	0-6
(6) ผลที่นักเรียน ได้รับ	ให้	0-7
3. ชั้นนักเรียน (20 คะแนน)		
(ก) ความพอใจและตั้งใจ	ให้	0-10
(ข) ความเป็นระเบียบเรียบร้อย	ให้	0-5
(ค) สติปัญญา	ให้	0-5
รวมทั้งสิ้น		100 คะแนน

คำชี้แจงในข้อ 1ก. หมายถึง เนื้อเรื่องของบทเรียนที่กำหนดให้สอนนั้น เตรียมมา
 เหมาะกับชั้นที่จะสอนหรือไม่ เช่น บทเรียนของ "พระอาทิตย์" อาจสอนได้ตั้งแต่ชั้น ป.1
 ถึง ม.6 แล้วแต่เนื้อเรื่องที่ครูที่ครูจะสอน

ข. ให้ผู้ทำการสอนรับหัวข้อที่กำหนดให้ไปสอนก่อน เมื่อทำบันทึกการสอนล่วงหน้า 3 วัน
 นับทั้งวันรับหัวข้อบันทึกด้วย วันที่ 4 ให้ทำการสอนที่เดียว ถ้าวัน 4 วันไปแล้วไม่ได้ทำ
 การสอนต้องให้หัวข้อทำบันทึกการสอนใหม่

บันทึกการสอนที่นักเรียนมีหัดครูทำส่งกรรมการนั้น จะต้องทำบันทึกการสอน
 อย่างนิศดารตามหลักของแฮร์บาร์ตามแบบตัวอย่างต่อไปนี้

บันทึกการสอบนิศดาร

โรงเรียน.....
 บทเรียน..... เรื่อง.....
 สอนชั้น..... กำหนดเวลา..... นาที
 จำนวนนักเรียน..... คน อายุนักเรียนคิดเฉลี่ย..... เดือน
 ชื่อผู้สอน..... ทำการสอนวันที่..... เดือน.....
 พ.ศ.....
 เครื่องใช้ประกอบการสอน.....

 ความรู้เก่าของนักเรียนที่เกี่ยวกับบทเรียนนี้.....
 ความมุ่งหมาย.....

ชั้น..... เนื้อเรื่อง..... วิธีสอน.....

ลงชื่อ..... ผู้สอน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิจารณ์ของกรรมการตรวจการสอน

ค. การสอบดูการสอน ให้มีกรรมการไม่น้อยกว่า 3 นาย และไม่เกิน 5 นาย ต่างคนต่างให้คะแนนตามหลักวินิจฉัยในข้อ ก. กรรมการคนใดให้คะแนนส่วนไหนเท่าไร ให้ทำบัญชีลงคะแนนและลงนามกำกับไว้ แล้วส่งครูใหญ่โรงเรียนฝึกหัดครู เพื่อรวมคะแนนของกรรมการแล้วหารคิดเฉลี่ยเป็นคะแนนที่นักเรียนฝึกหัดครูผู้ทำการสอนจะได้สำหรับคะแนนเต็ม 100 คะแนน

ง. เพื่อประโยชน์ในการศึกษาของนักเรียนครูทั่วไป ต้องให้นักเรียนครูอื่น ๆ เข้าไป
นั่งฟังดูการสอนในที่ประชุมด้วย และเมื่อสอนจบแล้ว ให้นักเรียนออกไปนอกห้อง ส่วนนักเรียน
ครูต้องให้มีภาติและชมการสอนบทเรียนที่สอนไปนั้นทุกครั้ง

นักเรียนฝึกหัดครูที่นั่งฟังดูการสอนในที่ประชุม ต้องให้บันทึกวินิจฉัยการสอนทุกบทเรียน
ที่ตนได้นั่งดู ดังแบบตัวอย่างต่อไปนี้

แบบวินิจฉัยการสอนในที่ประชุม

ครั้งที่.....วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....
ชื่อผู้สอน.....เรื่องการสอน.....
เวลาที่ทำการสอนจริง.....นาที.....ชั้น.....
จำนวนนักเรียน.....คน

ลำดับชั้น

เนื้อเรื่อง

วิธีสอน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความเห็น

- เครื่องใช้ (1) กระดานดำ.....
 (2) รูปภาพและแผนที่.....
 (3) เครื่องใช้และการใช้.....
- ครู (1) กิริยาท่าทาง.....
 (2) ภาษาและเสียง.....
 (3) คำถาม.....
 (4) วิธีอธิบาย.....
 (5) ความรู้.....
 (6) การปกครองชั้น.....
 (7) บทเรียนเหมาะสมแก่ชั้นหรือไม่.....
 (8) การสอนทั่วถึงหรือไม่.....
 (9) การสอนได้ผลสมประสงค์หรือไม่.....
 (10) การใช้เวลา.....
- นักเรียน (1) ความรู้เก่า.....
 (2) ความรู้ใหม่.....
 (3) ความตั้งใจ.....
 (4) ความพอใจ.....
 (5) ไหวนริบ.....

สรุปความเห็นของที่ประชุม

ลงชื่อ.....ผู้บันทึก

ณ. หลักสูตร Diploma in Education พ.ศ. 2482 ได้ระบุเกี่ยวกับการประเมินผลของแผนกฝึกหัดครูได้ดังนี้

11. นิสิตผู้สอบไล่ได้ชั้นปีที่ 2 แล้ว จะไปเรียนวิชาครูได้ในแผนกฝึกหัดครูของคณะนี้ ในกรณีที่จำเป็นต้องปฏิบัติตามระเบียบการเลื่อนชั้นตัวอย่างต่อไปนี้

นิสิตในแผนกฝึกหัดครูจะต้องสอบแสดงการสอนให้ได้เสียก่อน จึงจะได้รับอนุญาตให้เข้าสอบไล่ เพื่อรับอนุปริญญาในปลายปี เมื่อได้ผลของการสอบไล่แก้ตัวแล้ว ให้พิจารณาดังต่อไปนี้ ก) นิสิตในแผนกฝึกหัดครูที่สอบไล่ได้ในทุกวิชาที่เข้าสอบ จะเป็นผู้ที่นับว่าสำเร็จแล้วทางฝ่ายวิชาการ สมควรจะได้รับอนุปริญญาวิชาครู ข) นิสิตในแผนกฝึกหัดครูที่สอบไล่ได้คะแนนไม่สูงพอถึงขีดสอบไล่ได้จะต้องปฏิบัติดังต่อไปนี้ 1) ถ้าตก 2 วิชาหรือมากกว่านั้นจะต้องเรียนซ้ำ 2) ถ้าตกวิชาเดียวจะต้องสอบซ้ำเฉพาะวิชาที่ตกนั้นในปลายปีต่อไป

(ระเบียบการและหลักสูตรคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ และระเบียบโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา 2482 : 37-38)

ญ. หลักสูตรประโยคฝึกหัดครูมูล พ.ศ. 2484 ได้ระบุเกณฑ์การสอบไล่ได้ไว้ดังนี้

9. เกณฑ์การสอบไล่ได้ การสอบซ่อมและการสอบไล่

ก. เกณฑ์การตัดสิน ต้องสอบได้ร้อยละ 50 ทั้งภาคปฏิบัติและภาคข้อเขียนจึงจะนับว่าสอบไล่ได้

ข. การสอบซ่อม ให้มีการสอบซ่อมทุกเดือน วันเดือนที่มีการสอนไม่เต็มเดือนตามปกติ หรือเดือนที่สอบไล่ แต่ให้สอบไล่อย่างย่อ ๆ เพื่อมิให้กระทบกระเทือนการเรียนของนักเรียนมากนัก แล้วเก็บคะแนนไว้เฉลี่ยเป็นคะแนนสอบไล่ด้วย วิชาที่สอบควรผลัดเปลี่ยนเวียนให้ได้สอบทุกวิชา

ค. การสอบไล่ การสอบไล่เพื่อรับประกาศนียบัตรมีครั้งเดียวเมื่อปลายภาคสุดท้ายของปี ให้จังหวัดตั้งกรรมการจัดการสอบไล่ ตลอดทั้งการออกข้อสอบ การตรวจ และการตัดสินได้ตก ส่วนอัตราคะแนนรายวิชาต่าง ๆ ทั้งภาคข้อเขียนและภาคปฏิบัติตลอดวิธีการสอบให้ดำเนินการตามบัญชีอัตราคะแนน วิธีให้คะแนนและวิธีสอบ

(ระเบียบการสอบความรู้ฝึกเรียนตามหลักสูตรฝึกหัดครูมูลและครูประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ.2486 ของกระทรวงศึกษาธิการ)

10. การรับสมัครเข้าสอบไล่ ผู้ที่จะเข้าสอบไล่เพื่อรับประกาศนียบัตรจะต้องได้ศึกษาตามระเบียบการศึกษาหัตถครูมูลนี้มาแล้วเป็นเวลา 1 ปี มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 ไม่น้อยกว่าให้รับสมัครเข้าสอบประโยคครูมูล วันแต่ตั้งนี้ คือ นักเรียนฝึกหัดครูมูลที่เรียนครบกำหนด 1 ปี ตามระเบียบการและหลักสูตรโรงเรียนฝึกหัดครูมูลนี้ แต่สอบไล่ตกในคราวสอบไล่เพื่อรับประกาศนียบัตร และได้ออกไปเป็นครูแล้วไม่น้อยกว่า 6 เดือน นับแต่วันออกจากโรงเรียนไปจนถึงคราวสอบไล่ในรอบต่อไป ทั้งนี้จะต้องสมัครเข้าสอบที่สำนักศึกษาเดิมและต้องเสียค่าธรรมเนียมสอบคนละ 3 บาท ส่วนคะแนนสอบข้อมประจำภาคเรียนตลอดปี คะแนนความประพฤติตลอดปี คะแนนศิลปตลอดปี คะแนนฝึกหัดสอน ให้ถือคะแนนซึ่งผู้นั้นได้ไว้ในปีที่แล้วเรียนสำนักศึกษาเดิม มาใช้เป็นคะแนนประกอบในการสอบไล่ได้

(กระทรวงศึกษาธิการ 2484: 10-11)

ฎ. หลักสูตรประโยคฝึกหัดครูประถมของกระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2487 ได้ระบุเกี่ยวกับการสอบไล่ว่า การสอบไล่ชั้นปีที่ 1 และปีที่ 2 ให้โรงเรียนเป็นผู้สอน ในปีการศึกษา 2487 ให้ชั้นฝึกหัดครูประถมทุกชั้นทุกแห่งสอบข้อม 3 ครั้ง เพื่อเก็บคะแนนไว้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2487 : ข)

ฏ. เอกสารที่ระเบียบการกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโรงเรียนฝึกหัดครูประถม พ.ศ.2486 ได้ระบุเรื่องการสอบไล่ไว้ดังนี้

16. การสอบไล่ให้มีการสอบไล่ทั้งข้อเขียนและปฏิบัติทุกรอบปี

ผู้ที่สอบไล่ได้คะแนนรวมทั้งตั้งแต่ 50% จะได้รับประกาศนียบัตรประโยคครูประถมสามัญ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการจะเป็นผู้ออกให้ และมีสิทธิใช้อักษรย่อ "ป.ป." เพื่อแสดงวิทยฐานะ ส่วนผู้ที่สอบได้คะแนนรวมทั้งต่ำกว่า 50% และไม่ต่ำกว่า 45% จะได้รับประกาศนียบัตรประโยคครูมูลถ้ายังไม่ได้รับประกาศนียบัตรนี้ และมีสิทธิใช้อักษรย่อ"ป." เพื่อแสดงวิทยฐานะ (ระเบียบการกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโรงเรียนฝึกหัดครูประถม พ.ศ.2486: 12-13)

จากหลักสูตรที่ยกมาดังกล่าวข้างต้นนี้ พบว่าการประเมินผลการศึกษาตามหลักสูตร การครุศึกษาในช่วงนี้ เป็นการประเมินผลเพื่อตัดสินผลเรียน มีการสอบข้อสอบเก็บคะแนนเพื่อนำไปเฉลี่ยรวมกับคะแนนสอบไล่อย่างน้อย 3 ครั้งต่อ 1 ปี อย่างมาก 1 ครั้งต่อ 1 เดือน มีการสอบไล่ในภาคสุดท้ายของชั้นปีการศึกษา โดยโรงเรียนเป็นผู้จัดการสอบข้อสอบและการสอบไล่ในชั้นปีที่ไม่ใช่ปีสุดท้ายหรือปีที่สอบไล่เพื่อรับประกาศนียบัตร การสอบไล่เพื่อรับประกาศนียบัตรมีคณะกรรมการจังหวัด หรือคณะกรรมการกลางจากกระทรวงเป็นผู้ดำเนินการ การประเมินผลเพื่อตัดสินผลการเรียนนั้น ประเมินจากคะแนนที่ได้จากกา รวัดผลทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยต้องผ่านเกณฑ์ทั้ง 2 ภาค ในภาคทฤษฎีใช้แบบทดสอบข้อเขียนในการสอบวัดความรู้ทั้งในการสอบข้อสอบ และการสอบไล่ สอบทั้งวิชาสามัญ วิชาครู และวิชาอาชีพ ส่วนภาคปฏิบัติมีการสังเกตเพื่อให้คะแนนความประพฤติตลอดปี ให้ลงมือปฏิบัติเพื่อเก็บคะแนนผลงานในวิชาการฝีมือหรือการเรือนและวิชาอาชีพ และเก็บคะแนนการสอนทั้งในการสอนในที่ประชุมหน้าเรียนซึ่งมีการให้วิจารณ์ตนเองพร้อม ๆ กับการประเมินโดยเพื่อนและผู้สอน และการสอนในโรงเรียนสาขา แล้วนำคะแนนของวิชาการฝึกหัดสอนนี้ไปรวมกับคะแนนอื่น ๆ ของวิชาครู เกณฑ์การตัดสินส่วนใหญ่แล้วคือต้องมีระดับคะแนนมากกว่าร้อยละ 50 ทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ นอกจากนี้หลักสูตรแต่ละประเภทยังมีรายละเอียดบางประการของการประเมินผลของการศึกษาดังต่อไปนี้

หลักสูตรประกาศนียบัตรจังหวัด 2 หลักสูตร คือ หลักสูตรครูสตรีประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2477 และหลักสูตรครูชายประกาศนียบัตร พ.ศ. 2479 กำหนดเกณฑ์การตัดสินว่าต้องได้คะแนนรวมมากกว่าร้อยละ 50 ในวิชาสามัญและวิชาครู และมากกว่าร้อยละ 60 ในวิชาอาชีพ โดยต้องผ่านเกณฑ์ทั้ง 2 ส่วนนี้ จึงจัดว่าสอบได้ประกาศนียบัตรจังหวัด ใช้อักษร "ว." ท้ายชื่อ แต่ถ้าตกแล้วได้รับการบรรจุเป็นข้าราชการต้องได้รับเงินเดือนตามคะแนนที่สอบได้ สำหรับการสอบไล่ในชั้นปีที่ 1 นั้น เกณฑ์การตัดสินลดลงมาโดยให้เลื่อนชั้นได้ถ้าได้คะแนนวิชาสามัญและวิชาครูไม่ต่ำกว่าร้อยละ 45 และวิชาอาชีพไม่ต่ำกว่าร้อยละ 55 (กระทรวงธรรมการ 2477: 12, 2479(1): 6-7, 2479(2): 15-16, 2479(3): 2-3) ส่วนหลักสูตรครูประกาศนียบัตรจังหวัด พ.ศ. 2481 กำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิสอบเพื่อรับประกาศนียบัตรว่า ผู้มีสิทธิสอบคือ 1) ผู้ที่เรียนจบหลักสูตรและมีเวลาเรียนร้อยละ 60 2) ผู้ที่ตกจากการสอบไล่เพื่อรับประกาศนียบัตรจังหวัดไม่เกิน 1 ปี และ 3) นักเรียนครูมูลที่สอบตกจากการสอบเพื่อรับประกาศนียบัตรครูมูล บุคคลในข้อ 2 และข้อ 3 ต้องสมัครสอบ ณ สำนักงานการศึกษาเดิมและพิจารณาคะแนนเก็บระหว่างภาคที่เคยทำไว้ในขณะเรียนด้วย (กระทรวงธรรมการ 2481 : 18-21)

สำหรับหลักสูตรครุมูล นอกจากกำหนดให้ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 50 ของคะแนนรวมทั้งของภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ จึงจัดว่าสอบได้แล้ว หลักสูตรประโยคฝึกหัดครุมูล พ.ศ. 2484 ยังกำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิสอบว่า ผู้มีสิทธิสอบเพื่อรับประกาศนียบัตรครุมูล ใช้อักษรย่อ "ป." ท้ายชื่อคือ 1) ผู้ที่เรียนจบหลักสูตรและมีเวลาเรียนร้อยละ 60 และ 2) นักเรียนครุมูลเก่าที่สอบตกแล้วได้ทำงานเกิน 6 เดือน (กระทรวงศึกษาธิการ 2484: 10-11)

ส่วนหลักสูตรครูประถมชั้น หลักสูตรครูประถมในช่วงก่อนหน้าหลักสูตรครูกสิกรรมชั้นประถม พ.ศ. 2459 ยึดหลักเช่นเดียวกับหลักสูตรครูประถมในช่วงหลักสูตรการครูศึกษาเพื่อปฏิรูปบ้านเมือง (พ.ศ. 2435-2455) คือ ถ้าสอบไล่คะแนนไม่สูงพอแต่ไม่ตก ยังได้รับประกาศนียบัตรครุมูล และเมื่อสอนจนชำนาญมีสิทธิได้รับประกาศนียบัตรครูประถม (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ. 4/26 ความเห็นเรื่องการจัดโรงเรียนกสิกรรมชั้นประถมของพระยาธรรมศักดิ์มนตรี 18 ตุลาคม 2459: 42) หลักสูตรฝึกหัดครูประถมกสิกรรม พ.ศ. 2476 กำหนดให้มีคะแนนพิเศษ 4 อย่างเหมือนหลักสูตรครูประกาศนียบัตรจังหวัดและหลักสูตรครุมูล คือ 1) คะแนนสอบข้ออม 2) คะแนนความประพฤติตลอดปี 3) คะแนนศิลปตลอดปี (หมายถึงคะแนนฝึกปฏิบัติในวิชาอาชีพ) คะแนนนี้ตัดสินเฉพาะประเภท ไม่รวมอย่างวิชาอื่น ๆ ถ้าตกในวิชานั้นแต่คะแนนรวมอยู่ในระดับได้ก็อาจตก ถ้าอยู่ในระดับดีก็อาจอยู่เป็นปานกลาง และ 4) คะแนนฝึกหัดการสอน ในการสอบไล่มีเกณฑ์ตัดสินคือ ถ้าได้คะแนนอยู่ในระดับสูง ได้รับประกาศนียบัตรประโยคครูประถมกสิกรรม ใช้อักษร "ป.ป.ก." ท้ายชื่อ คะแนนอยู่ในระดับปานกลาง ได้รับประกาศนียบัตรประโยคครุมูลกสิกรรม ใช้อักษร "ป.ก." ท้ายชื่อ ถ้าคะแนนอยู่ในระดับต่ำถือว่าตก ในระเบียบการกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโรงเรียนฝึกหัดครูประถม พุทธศักราช 2486 ระบุว่าให้สอบทั้งข้อเขียนและภาคปฏิบัติ ถ้าได้คะแนนอยู่ในระดับเกินร้อยละ 50 ให้ได้รับประกาศนียบัตรประโยคครูประถม คะแนนอยู่ในระดับไม่ต่ำกว่าร้อยละ 45 ให้ได้รับประกาศนียบัตรครุมูล (กระทรวงธรรมการ 2479 : 6-8)

ในหลักสูตรครูมัธยม หลักสูตรครูมัธยม พ.ศ. 2484 ระบุให้มีการสอบไล่ทั้งข้อเขียนและปฏิบัติเช่นกัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2487 ได้แก้เกณฑ์การตัดสินคือให้สอบได้คะแนนรวมในระดับร้อยละ 50 ขึ้นไป โดยต้องสอบให้ได้คะแนนประจำวิชาร้อยละ 40 อย่างน้อย ถึง 4 วิชา จากวิชาต่อไปนี้คือ 1) ภาษาไทย 2) ภาษาอังกฤษ 3) คณิตศาสตร์ 4) วิทยาศาสตร์ และ 5) วิชาครู จึงตัดสินว่าได้ถ้าตกปีเดียวให้ซ้ำชั้นตก 2 ปีให้ออก แต่ถ้าได้ระดับคะแนนต่ำกว่าร้อยละ 40 ถึง 3 วิชาให้ออก นอกจากนั้นยังมีคะแนนความประพฤติและพลศึกษาซึ่งเก็บตลอดปี

ในภาคปฏิบัติโรงเรียนเป็นผู้สอบเก็บคะแนนเอง จากวิชาภาษาไทย (หนังสืออ่านนอกเวลา) วิชาภาษาอังกฤษ (หนังสืออ่านนอกเวลา) วิชาวิทยาศาสตร์ (การทดลองตลอดปี) และวิชาครู (การแต่งวิทยานิพนธ์และแสดงการสอน) (โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยม 2484-2489 ม.ป.ป. : 49-50) ส่วนหลักสูตร Diploma in Education ของคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2471 ระบุให้สอบสอนได้ก่อนจึงเข้าสอบไล่ ถ้าสอบไล่ได้ทุกวิชา ได้รับอนุปริญาวิชาครู แต่ถ้าตก 1 วิชา ไม่ต้องเรียนซ้ำชั้นเหมือนกับหลักสูตรครูมัธยม พ.ศ. 2484 เพียงแต่สอบซ้ำในวิชาที่ตกในปลายปีถัดไป และถ้าตก 2 วิชาขึ้นไปให้เรียนซ้ำ (ระเบียบการและหลักสูตรคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ และระเบียบโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา 2482 : 37-38)

เมื่อเปรียบเทียบการประเมินผลการศึกษาของหลักสูตรการครุศึกษาในช่วงนี้กับการประเมินผลการศึกษาของหลักสูตรการครุศึกษาในช่วงก่อนหน้านั้น อาจกล่าวได้ว่า การประเมินผลการศึกษาของหลักสูตรการครุศึกษาในช่วงนี้มีระเบียบการสำหรับปฏิบัติมากขึ้น มีเกณฑ์การตัดสินที่ชัดเจนขึ้น

สรุป

จากรายละเอียดส่วนต่าง ๆ ของหลักสูตรดังกล่าวแล้วข้างต้น จะเห็นว่า ระบบการครุศึกษาไทยมีการพัฒนามากขึ้นจากระบบที่มีในหลักสูตรการครุศึกษาเพื่อปฏิรูปบ้านเมือง (พ.ศ. 2435-2455) ตามหลักฐานที่พบในช่วงนี้มีหลักสูตร 18 ฉบับ เป็นหลักสูตรสำหรับผลิตครูเพื่อไปทำการสอนในกรุงเทพมหานครและหัวเมืองต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับอนุบาลศึกษา มูลศึกษา และประถมศึกษา และมัธยมศึกษา หลักสูตรการครุศึกษาทั้ง 18 ฉบับ เป็นหลักสูตรในระบบโรงเรียนทั้งสิ้น ในจำนวนนี้เป็นหลักสูตรที่ผลิตครูสอนวิชาอาชีวะถึง 10 ฉบับ อาจกล่าวได้ว่าการผลิตครูอาชีวะได้รับความสนใจมาก

การกำหนดปรัชญาและเป้าหมายของหลักสูตรดูเหมือนไม่จำเป็น เช่นเดียวกับหลักสูตรการครุศึกษาในช่วงก่อนหน้านั้น เพราะมีในหลักสูตรประโยคฝึกหัดครูประถม พ.ศ. 2487 ซึ่งเป็นหลักสูตร

ฉบับสุดท้ายของหลักสูตรการศรัศึกษาในช่วงนี้ เพียงหลักสูตรเดียว นอกนั้นเป็นจุดมุ่งหมายของ การตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเน้นให้นักเรียนครูสามารถออกไปทำการสอนได้ใน โรงเรียน โดยระบุให้สอนได้ทั้งวิชาสามัญและวิชาอาชีพ การเร่งรัดให้มีครูอาชีพจึงน่าจะเป็น เป้าหมายและปรัชญาของการผลิตครูของหลักสูตรการศรัศึกษาในช่วงนี้ด้วย

สาระเนื้อหาที่นักเรียนครูต้องเรียนเป็นหลักคือ วิชาสามัญและวิชาครู มีเรียนวิชาอาชีพ ในหลักสูตรบางฉบับ โดยทั่วไปวิชาสามัญมีโครงสร้างและสาระสอดคล้องกับวิชาในระดับชั้นของ หลักสูตรสามัญศึกษาที่เทียบเท่า เช่น "ให้เรียนสูงเสมอหลักสูตรมัธยมปลายแผนกกลาง" ส่วนวิชา ครูซึ่งจัดเป็นวิชาที่ปรากฏในทุกหลักสูตร มีการฝึกหัดสอนโดยหัดสอนทั้งวิชาสามัญและวิชาอาชีพ สำหรับวิชาอาชีพนั้น นอกจากมีวิชากลุกรรมแล้ว ยังมีวิชาหัตถกรรม พาณิชยกรรม และช่างฝีมือ ต่าง ๆ เป็นต้น มีประเด็นที่กล่าวถึงเกิดประการหนึ่ง เช่น หลักสูตรครูประกาศนียบัตรจังหวัด ครูมูล และครูประถมศึกษา เรียนวิธีสอนวิชาที่มีในหลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษา แต่ในหลักสูตร ประโยคฝึกหัดครูมูล พ.ศ. 2484 ระบุให้นักเรียนทุกคนต้องทำการฝึกสอนในชั้นมัธยมต้น เป็นต้น

สำหรับการสอนนั้น มีการสอนทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ นอกจากวิธีบรรยายแล้ว ยังมีการให้ทำรายงาน ค้นคว้า การพาไปดูนอกสถานที่ การให้สังเกต การใช้วิทยากร การฝึก ปฏิบัติการทดลอง และการลงมือทำจริง

ในเรื่องการประเมินผลการศึกษา นั้น มีการประเมินผลเพื่อตัดสินผลการเรียนทั้งใน ส่วนภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ในส่วนภาคทฤษฎีใช้แบบทดสอบวัดความรู้ ในส่วนภาคปฏิบัติ ผู้สอน ตัดสินจากการปฏิบัติจริงของผู้เรียน นำคะแนนมารวมกับภาคทฤษฎีของวิชานั้น พิจารณารวมกับคะแนน จากการสอบข้อสอบและคะแนนความประพฤติ แล้วจึงประเมินผล มีเกณฑ์ของการตัดสินคือต้องได้ คะแนนอยู่ในระดับผ่านทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ระดับคะแนนนั้น โดยส่วนใหญ่แล้วคือร้อยละ 50 ของคะแนนรวมแต่ละภาค ในหลักสูตรที่มีการเรียนวิชาสามัญกับวิชาครู และวิชาอาชีพ โดยมีเกณฑ์ คือร้อยละ 50 และร้อยละ 60 ตามลำดับ นอกจากนั้นในบางหลักสูตรมีการกำหนดคุณสมบัติของ ผู้มีสิทธิสอบไว้ สำหรับนักเรียนที่กำลังเรียนในหลักสูตรต้องเรียนจนจบหลักสูตรและมีเวลาเรียน ร้อยละ 60 การตัดสินผลการเรียนนั้นทำในภาคสุดท้ายคือภาคที่ 3 ของปีการศึกษา มีข้อสังเกต คือ 1) ระดับคะแนนเป็นตัวกำหนดวุฒิที่ได้รับ และ 2) แม้สอบตกก็ยังอาจได้เลื่อนชั้น ถ้าระดับ

คะแนนยังอาจได้เลื่อนขึ้น ถ้าระดับคะแนนยังอยู่ในเกณฑ์ขั้นต่ำที่ยอมรับได้ แสดงให้เห็นถึงความต้องการครู และการยอมรับว่าครูที่ผ่านโรงเรียนฝึกหัดครูย่อมมีความรู้ มีความชำนาญมากกว่าครูที่ไม่เคยเรียนในโรงเรียนฝึกหัดครู

เมื่อประมวลข้อมูลและข้อสรุปจากหลักสูตรตลอดช่วง พ.ศ. 2456-2488 อาจสรุปได้ว่า การครุศึกษาในช่วงนี้เป็นการครุศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพโดยเฉพาะอาชีพเกษตรกรรม มีพาณิชย์กรรมอยู่บ้างแต่ไม่ชัดเจน ส่วนผลศึกษานั้นแม้จะไม่ใช่วิชาอาชีพแต่ก็แยกเป็นครูวิชาเฉพาะออกจากครูวิชาสามัญซึ่งเป็นมาตรฐานเดิมของการครุศึกษาไทยอยู่แล้ว การครุศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพและท้องถิ่นมีลักษณะสำคัญและหลักการดังต่อไปนี้

1. เน้นการผลิตครูเพื่อสอนวิชาอาชีพ มีวิชาอาชีพเพิ่มขึ้นในหลักสูตรและวิชาสามัญที่สอดคล้องกัน นอกเหนือไปจากการผลิตครูเพื่อสอนวิชาสามัญที่ดำเนินต่อเนื่องมาแต่ช่วงปฏิรูปบ้านเมือง
2. เน้นความเป็นผู้ปฏิบัติงานในท้องถิ่นได้ แสดงให้เห็นความต้องการของบ้านเมืองในการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญตามอารยประเทศ (ในขณะเดียวกันครูที่จบจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็ไม่ยอมไปปฏิบัติงานในท้องถิ่น) แนวคิดนี้คงจะขยายตัวจากแนวคิดแห่งการเป็นผู้นำในการปฏิรูปบ้านเมืองนั่นเอง
3. เริ่มมีแนวคิดเกี่ยวกับการครุศึกษาที่เป็นสากลยิ่งขึ้น โดยมีรายวิชาอย่างสากลให้เรียนภาษาอังกฤษและภาษาต่างประเทศอื่น ๆ เพิ่มขึ้น และบางหลักสูตรใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาอธิบายหลักสูตรด้วย
4. ยังคงเน้นความเป็นผู้ปฏิบัติมากกว่าความเป็นนักคิดวิเคราะห์ วิชาส่วนใหญ่ในหลักสูตรเป็นประยุกต์วิทยา ศาสตร์บริสุทธิ์ วิชาจำพวกเหตุการณ์บ้านเมือง เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนวิชาที่ขยายโลกทัศน์ของผู้เรียน ยังคงไม่ได้รับความสนใจเช่นเดียวกับช่วงปฏิรูปบ้านเมือง
5. เน้นความเป็นชาติและการอนุรักษ์ ให้เรียนประวัติศาสตร์ การบำรุงรักษาชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
6. ความปรานีต่องานหนังสือได้รับการเน้นน้อยกว่าช่วงแห่งการปฏิรูปบ้านเมือง แต่ยังคงเน้นอยู่ ยังมีการเรียงความ การอ่าน การย่อความ การคัดและเขียน